

EUROPEAN HUMANITIES STUDIES:
State and Society

EUROPEJSKIE STUDIA HUMANISTYCZNE:
Państwo i Społeczeństwo

SCIENTIFIC COMMITTEE/ KOMITET NAUKOWY

Ivan Bekh – Institute of Problems of Education NAPS of Ukraine (Ukraine)
Zlata Boyko – Peoples' Friendship University of Russia (PFUR, Russia)
Magdalena Fiternicka-Gorzko – Pomorska Akademia v Slupsku (Poland)
Maria Groenwald - University of Gdańsk (Poland)
Victor Kotsur – Perejaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University by Grygoriy Skovoroda" (Ukraine)
Oleksandr Ljashenko – National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine)
Ursula Majher-Legaviets – Foundation by Mikolaj Rey (Poland)
Tatiana Martsynkovskaja – Psychological Institute (Russia)
Vladimir Menshikov – Daugavpils University (Latvia)
Katerina Ovcharek – Institute of Positive Psychology (Bulgaria)
Mutlu Parkan – University of Stambul (Turkey)
Janna Petrochko – Institute of Problems of Education NAPS of Ukraine (Ukraine)
Vitaly Rubtsov – Moscow Psychological and Pedagogical University (Russia)
Valentyn Rybalka – East European Institute of Psychology (France - Ukraine)
Oleksandra Savchenko – National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine)
Irina Simaeva - Baltic Federal University by I. Kant (Russia)
Henryk Sobchuk – Polish Academy of Sciences (Representation in Kiev) (Poland)
Beata Stanishevskaja – Polish Academy of Sciences (Representation in Kiev) (Poland)
Olga Sukhomlynska – Institute of Education, NAPS of Ukraine (Ukraine)
Irina Surina – Pomorska Akademia v Slupsku (Poland)
Hideko Takeyasu – Kyoto Women's University (Japan)
Alexander Vinogradov – National University of "Kyiv-Mohyla Academy" (Ukraine)
Herbert Gottfried Zoglowek – Pomeranian University, Slupsk (Poland); University of Tromsø-Norwegian Arctic University, Alta (Norway)

EDITORIAL BOARD/ KOMITET REDAKCYJNY

Irina Manokha – Chief Editor, Doctor of Science, Professor
Andrzej Mirski – Science Editor, Ph.D., Associate Professor
Gabriele Simoncini – Deputy Editor, Dr., Professor
Wojciech Zhwolinsky – Science and Language Editor (Pol.), EEIP (Ukraine - France)
Natalia Iaremchuk – Science and Language Editor (Pol.), EEIP (Ukraine - France)
Andriy Vornachov – Science and Language Editor (Engl.), EEIP (Ukraine - France)
Daria Arinicheva – Stylistic and Language Editor (Engl.), EEIP (Ukraine - France)
Julia Poliarush – Support Manager, East European Institute of Psychology (EEIP) (Ukraine - France)

Project of cover page and maket-book: **Olexandr Omelyan**

EDITOR/ WYDAWCA:

East European Institute of Psychology (EEIP) / Wschodnioeuropejski Instytut Psychologii
Oddział w Krakowie (Polska) - 30-009 Kraków / Oddział w Kijowie (Ukraina) - 03039, Kijów, Ukraina
str. Holosiivska 13, of. 528-530, 03039, Kyiv, Ukraine

Partnership / Współpraca

Polska Akademia Nauk (Przedstawicielstwo w Kijowie), pl. Defilad 1, 00-901 Warszawa, Poland
Fundacja im. M. Reja, ul. Nad Potokiem 20, 30-830 Kraków, Poland

Peer-reviewed journal / Czasopismo recenzowane

ISSN 2450-6486 European Humanities Studies: State and Society

ISSN 2413-9025 European Humanities Studies

Issue 3, 2021

<https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.3.00>



PSYCHOLOGICAL RESEARCH: SCIENCE AND PRACTICE
BADANIA PSYCHOLOGICZNE: NAUKA I PRAKTYKA

1.

PSYCHOLOGY OF THE XXI CENTURY: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

PSYCHOLOGIA XXI WIEKU:
OSIĄGNIĘCIA I PERSPEKTYWY



ISSN 2450-6486

<https://osvita.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.3.01>

Elena BELOVOL,
Zlata BOYKO,
Elena SHURUPOVA

Gerotranscendence: a new approach to understanding successful ageing

ELENA BELOVOL, ZLATA BOYKO, ELENA SHURUPOVA.
Gerotranscendence: a new approach to understanding successful ageing. *Age and gender peculiarities of gerotranscendence have been studied. The results of the study allow us to talk about the heterogeneous and non-linear dynamics in gerotranscendence formation. Gerotranscendence increases with age, which corresponds to the formation of positive attitude to aging, understanding that each age stage is unique, giving its own advantages in the development of personality. At the same time gender features of gerotranscendence have shown that women in general are more ready to accept age changes and themselves. The obtained results can be used in gerontopsychology and gerontopedagogy.*

Keywords: *gerotranscendence, gerotranscendent changes, maturity, old age.*

In the last decade, the term gerotranscendence has been used with increasing frequency in psychological literature devoted to the study of personality functioning in the later stages of ontogenesis. The word was introduced into the thesaurus of psychology by the Swedish scientist Lars Tornstam and is a combination of "... the prefix gero – as a reflection of connection with gerontology and the suffix transcendence as going beyond the life experience of the individual"[6, P. 168].

Gerotranscendence in L. T *Tornstam's* understanding lies in the paradigm shift with regard to perceptions of ageing and the self in the context of ageing.

The theory of gerotranscendence assumes that personal development takes place throughout life, including old age. Aging is seen as development, as natural stage in person's development, as a transition to wisdom. Gerotranscendence is associated not only with personal development, but with personal maturity, wisdom, identity, the ability to cope with difficulties as well; with qualities that ensure life satisfaction and psychological well-being of an individual [3].

Paradigm shifts occur in three spheres: at the level of Self, at the level of social and personal relationships, and at the cosmic level. The cosmic level reflects changes at the level of worldview and is related to understanding of Self in the context of life as a phenomenon of being [6].

Numerous foreign studies carried out within the theory of gerotranscendence have shown that people with a higher level of gerotranscendence have better control over their own social activity and are more satisfied with life [4]. It has been shown that the formation and development of gerotranscendence is based on person's life experience, maturity and wisdom [4, 7]. However, not all seniors achieve a high level of gerotranscendence [6, 7].

Studies note that cultural and social norms and the dominant ideology in society determine the peculiarities of person's development towards gerotranscendence [3, 5].

Domestic studies conducted mainly by O.Yu. Strizhitskaya focus on the factors and conditions of gerotranscendence formation[1,2].

The objective of the research is to study the age and gender peculiarities of gerotranscendence on Russian sample.

Methods

Participants

The study involved 120 people ageing 22 to 85 years. Thus, the range

was 63 years. A total of 73 women and 47 men participated in the survey. Most of the respondents had higher education (92% of the sample). Among the respondents were those with two or more higher education degrees. By means of cluster analysis, all respondents were divided into six age groups in approximate increments of 10 years. The distribution of respondents by age groups is presented in Table 1.

Table 1.
Distribution of respondents by age group

Group number	Mean age	Proportion in the sample, %
1	24	17,5
2	36	15,8
3	45	18,3
4	59	21,7
5	71	16,7
6	82	10

The data presented in the table show a fairly even distribution of respondents by age group. Some exceptions are in the oldest age group (average age – 82 years); they are 10% of the sample, which, however, corresponds to the demographic picture as a whole.

Methodology

The peculiarities of the respondents' gerotranscendence were measured by the Gerotranscendence Questionnaire worked out by O. Strizhitskaya (Strizhitskaya, 2018). The questionnaire measures the characteristics of understanding ageing and understanding oneself in the context of ageing.

High scores on the scale reflect the individual's acceptance of aging, the attitude to this period as a special life period the shift in the perception of reality from the position of an adult to the position of an elderly and old person. High scores on the scale are evidence of successful adaptation to age-related changes. Low scores on the scale, depending on age, may be evidence of an initial level of gerotranscendence formation (50-60 years old) or maladaptive personal development (80 and older) (Strizhitskaya, 2018).

The questionnaire consists of 34 statements united by three subscales. The Personal Dimension scale consists of 13 items describing understanding and acceptance of oneself as a subject of one's own life and

includes statements such as: "I think everyone should take care of their health, but within reasonable limits", "Sometimes I do not behave in the way that I think is right", "Looking back on my life, I can say that I have not lived my life in vain".

The scale of "social dimension" assesses the nature of person's social and emotional connections with the world around him, consists of 11 items and includes statements such as "I think it is very important to have a lot of social contacts", "I like to go shopping, to the theatre, to museums", "Now I can afford to communicate only with those with whom I like".

The "generalised view of the world" scale consists of 10 statements such as: "I now think more about the time of my life and time in general", "I realised a long time ago that one cannot imagine all the things that can happen to one", "I am afraid of not being able to do all the things I would like to do in the time I have left". The statements of this subscale are aimed at examining the features of self-perception in the context of Being in the existential sense of the term.

A score for each subscale is calculated as an indicator of trait expression, as well as an overall summary indicator, called by the author as overall gerotranscendence index.

The results and its analysis

Comparative analysis of gerotranscendence by age

A non-parametric Kruskal-Wallis Test was used for comparative analysis. Multiple range test was used to clarify the significance of differences between groups.

Personal dimension

The results of the comparative analysis are presented in Figure 1.

The value of Kruskal-Wallis Test (Test statistic = 8.99427 P-Value = 0.109293) does not indicate statistically significant changes in the variable reflecting the specifics of attitude towards oneself as a subject of one's own life. However, a pairwise comparison of the degree of expression of the trait across the groups suggests statistically significant differences between the group of 36-year-old respondents and the groups of respondents in early adulthood (age 24), late adulthood (age 59) and old age (age 82). All of these differences are statistically significant at $\alpha < 0.05$ significance level.

The results of the comparative analysis allow us to talk about a certain dynamics of this indicator. The highest values are characteristic

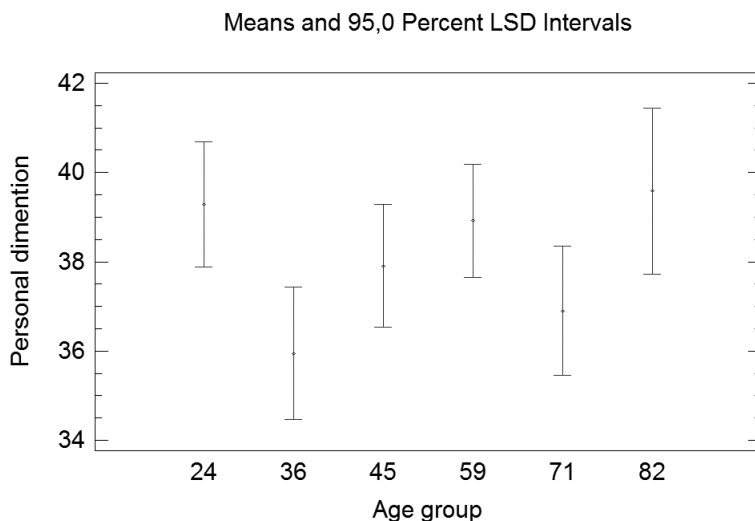


Fig. 1. Mean scores on the *Personality dimension* scale

of the groups with an average age of 24, 59 and 82 years, while the lowest values are characteristic of the group with an average age of 36 years. Respondents in this group are characterised by dissatisfaction with themselves, non-acceptance of themselves as subjects of their own lives and a fear of deviating from certain rules. This deviation is perceived as an opportunity to make mistakes.

On the whole, the following dynamics of the variable can be observed: at the stage of early adulthood, also known as the maturity stage, respondents are completely satisfied with themselves, accept them as they are and perceive themselves as a unique personality, a subject of their own life. With age, these perceptions change, dissatisfaction with them grows; they do not fully accept themselves and their own life and try to find some “ideal” version of their life path. With age, this tendency moves away in the direction of greater self-acceptance and the perception of oneself as a subject of one’s own life. Some decrease in personality dimension indicator can be observed in the group of respondents, with an average age of 71, at an age when the personality is faced with the task of adapting to increasing age-related changes. However, as our study shows, by the stage of late adulthood (old age) a person adapts to his/her age, accepts his/her positive as well as negative sides, also accepts

those decisions that were made during life, understands that he/she is a unique individual.

Social dimension

On the social dimension scale, a scale that assesses the nature of connections with the outside world, our study did not reveal any statistically significant differences in the degree of expression of the attribute in different age groups. The scores in all age groups fall within the range of 34-36 points, which, according to the questionnaire's author, corresponds to the average values. In general, the data obtained reflect the fact that respondents in all age groups are dependent on their social environment and are willing to accept the existing social climate, even if it is detrimental to the physical or mental health of the individual.

Generalised view of the world

A comparative analysis of the variable revealed statistically significant differences between the groups. Kruskal-Wallis Test value = 11.112, P-Value<0.05. The mean values of the *Generalised view of the world* indicator increased consistently with age (Figure 2).

The results strongly suggest that philosophical attitudes towards the

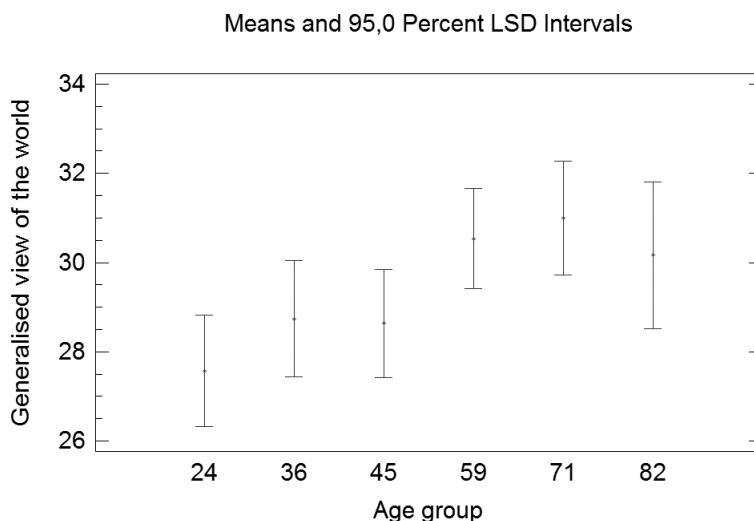


Fig. 2. Average scores on the scale of *Generalised view of the world*

world around and oneself in this world are shaped with the age of the individual. At the stage of entering maturity (24 years old) the individual

does not yet consider himself/herself to be an integral part of mankind, time and life are finite, the perspective of life is limited to his/her own life. However, with age (statistically significant differences between the groups are observed from the age of 59), a sense of connection with the whole world, with other generations emerges, and one's own life begins to be perceived as part of something larger and more meaningful. Death is perceived as a natural part of life.

The general index of gerotranscendence

The results of the comparative analysis of gerotranscendence are presented in Fig. 3.

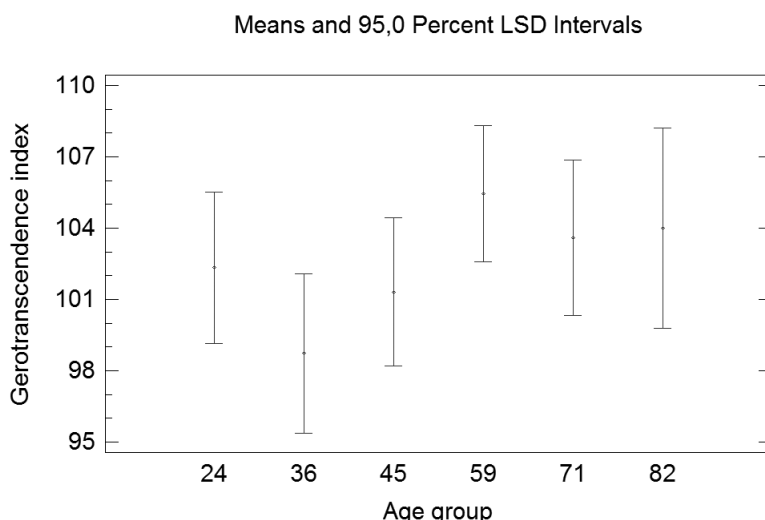


Fig. 3. Mean values of the overall index of gerotranscendence

Statistical analysis of the gerotranscendence index using the Kruskal-Wallis Test showed no statistically significant trend in the values of the index across the groups. However, a multiple comparison test showed that there were statistically significant differences between the groups with a mean age of 36 and 59 years. The lowest indicator is characteristic of the middle-aged group (36 years), indicating a weak degree of formation of gerotranscendence. The acceptance of one's age as not only an inevitable stage in the life of an individual, but also as a unique period providing new opportunities for personal development, in our study begins to be

fixed from the age of 59, but the indicator does not reach absolute high values in any age group.

A two-factor analysis of variance was conducted to clarify the results obtained and to identify gender-specific features of gerotranscendence, with age and gender as factors.

Personal dimension

Variance analysis of the personality dimension variable revealed a main effect for the group age variable ($F=2.78$, $p\text{-value}=0.0210$) and no main effect for the gender variable ($F=0,87$, $p\text{-value}=0.3539$). There is no statistically significant interaction between the factors, but for clarity, the results of the analysis of variance are presented in Figure 4.

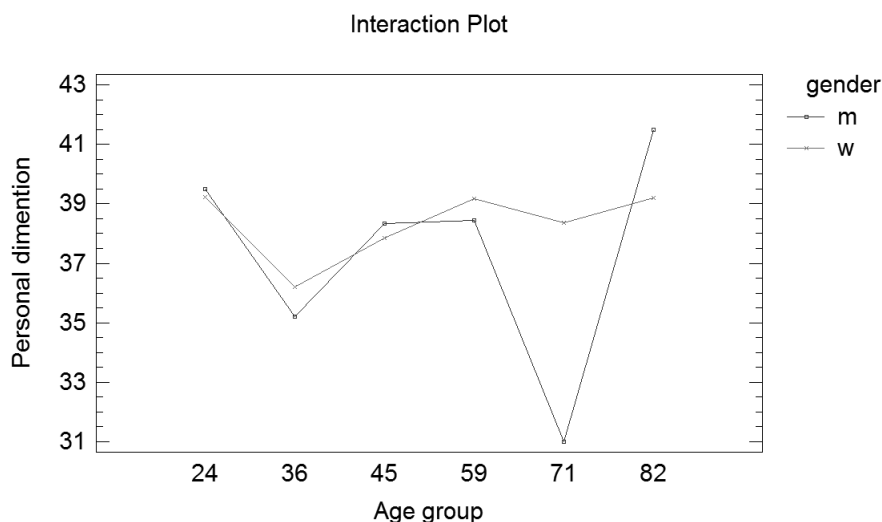


Fig. 4. The influence of age and gender factors on personal dimension

Analysis of the graph in Fig. 4 shows that women are more accepting of themselves as they are, with no abrupt changes in their understanding of themselves as subjects of their own lives, which distinguishes them from men. The results show that men at the age of 70, at an age when physical, social, psychological changes become visible, experience a crisis of acceptance of themselves and their own responsibility for their lives. However, with increasing age there is a reassessment of one's own life towards a positive attitude towards both its positive and negative aspects, acceptance of those decisions that have been made in life - personal congruence increases.

Social dimension

For the variable assessing the nature of connections with the outside world, the analysis of variance revealed no main effect for the variable age ($F=1.42$, $p\text{-value}=0.2219$). However, a main effect was found for the variable gender ($F=8.69$, $p\text{-value}=0.0039$). Fig. 5 presents graphically the results of the analysis.

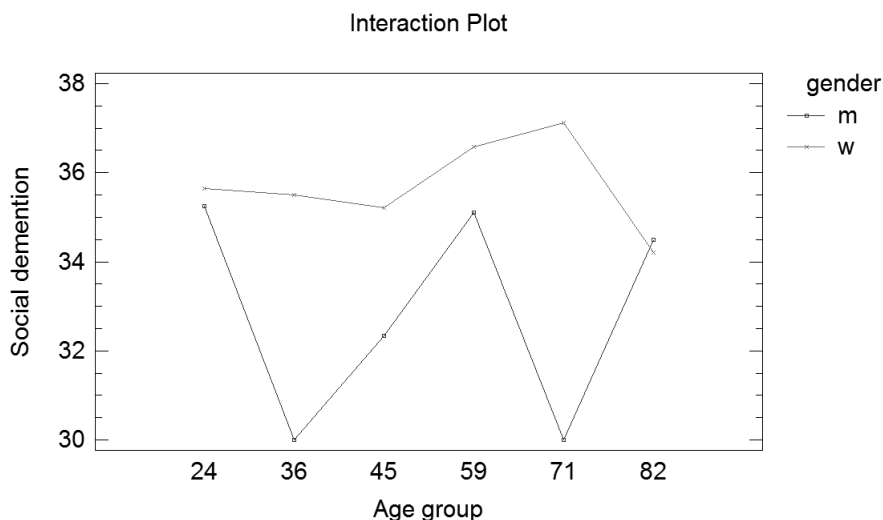


Fig. 5. The influence of the factors age and gender on the social dimension variable

Analysis of graph (Figure 5) and the results of analysis of variance suggests that women are more inclined to be comfortable with social interaction, listen to how they feel about the interaction and are not inclined to tolerate an unfavourable social climate. At the same time, men demonstrate their dependence on their social environment and their inability to regulate their interactions with others. This is particularly characteristic of the age group, with an average age of 36 and 71. However, attention should be drawn to a multidirectional tendency in the 82-year-old age group. The ability to build social relationships and the ability to enjoy them is increasing for men, while for women this ability is decreasing and they are becoming less tolerant and oriented towards their social environment.

Generalised view of the world

For the variable characterizing the philosophical attitude towards the Being personality, the analysis of variance revealed no main effect for the variable age ($F=1.67$, $p\text{-value}=0.1487$), while it (main effect) was revealed for the variable gender ($F=4.05$, $p\text{-value}=0.0468$). Graphically, the results are presented in Fig. 6.

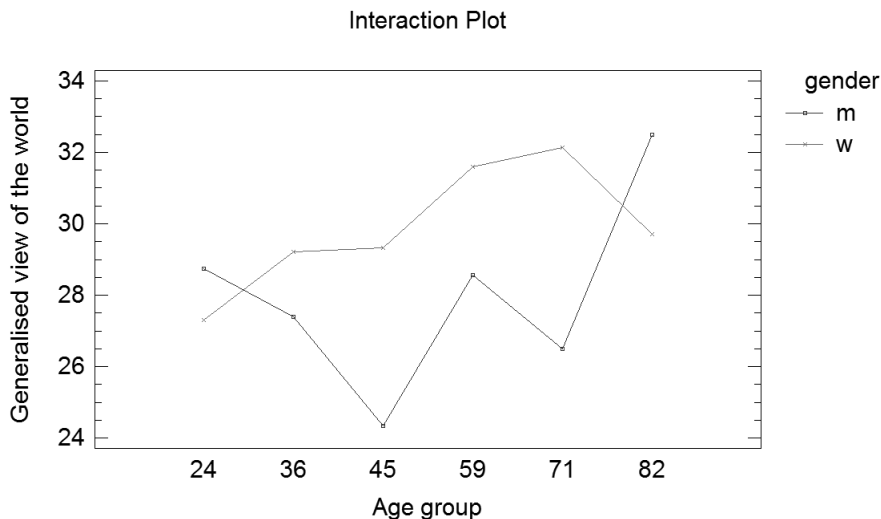


Fig. 6. The influence of the factors age and gender on *Generalised view of the world* variable

The graph reflects the different age dynamics for women and men. The generalization of women's perception of the world gradually increases with age: more smoothly during adulthood, increasing towards the beginning of the ageing period, but falling after the age of 70. For men, the formation of philosophical attitudes towards the world and existence is of a heterogeneous nature. The indicator drops sharply at the age of 45, the age of middle adulthood, which, we may assume, is evidence of a mid-life crisis when the personality's semantic system is being restructured and his or her place in the world is being reassessed. By the age of late adulthood, men, as the survey results show, cope with this crisis, but by the age of 70 the reassessment of the system of values begins again, and a change of attitude towards the surrounding reality takes place. However, it is worth mentioning that those of men who reach the age of old age or the fourth

(unfortunately, according to statistics, the average life expectancy of men in Moscow is 71.5 years) begin to take a more philosophical view of the surrounding world, their surroundings, and their own place and role in this world. Their views are shifting towards a holistic and meaningful understanding and perception of the world and man's place in it.

The general index of gerotranscendence

The results of the analysis of the influence of age and gender factors on the characteristics of the understanding of aging and the acceptance of the self in the context of aging are presented in Figure 7.

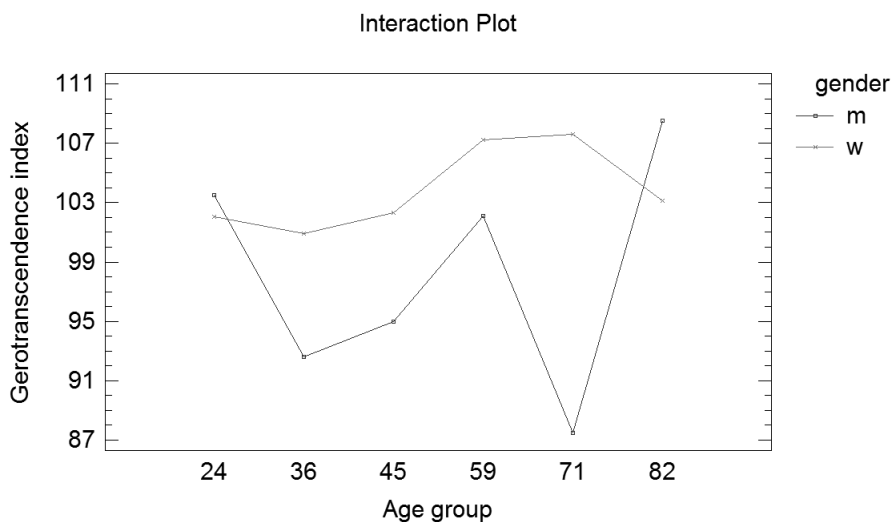


Fig. 7. The influence of age and gender factors on gerotranscendence index

Analysis of variance revealed no main effect for the variable age ($F=2.02$, $p\text{-value}=0.0815$); however, a statistically significant main effect was revealed for the variable gender ($F=5.81$, $p\text{-value}=0.0176$). It should be noted that a statistically significant second-order interaction between the factors age and gender ($F=2.37$, $p\text{-value}=0.04621$) was detected for this variable. The presence of the interaction suggests that men and women understand and relate to the aging process differently at different ages. This is shown graphically in Figure 8, where the variable gender is plotted along the x-axis.

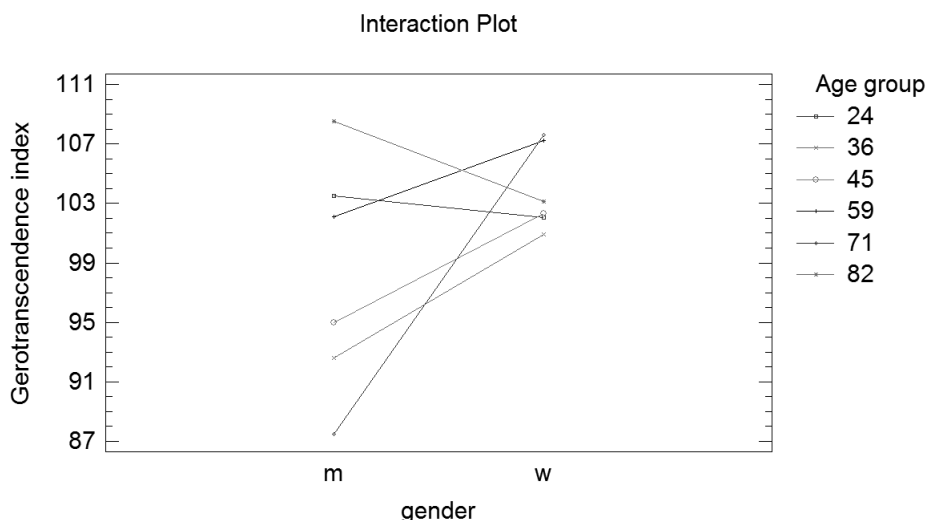


Fig. 8. The influence of the factors age and gender on gerotranscendence index

The data in Figure 8 allow us to clarify the correlation between the gerotranscendence index for men and women in different age groups. Thus, at the age of 24, at the stage of entering adulthood (curve 1), both men and women perceive the process of future ageing in approximately the same way. At the stage of early maturity (age group 36 - curve 2), middle maturity (age group 45 - curve 3), late maturity (age group 59 - curve 4) and in old age (age group 71 - curve 5) the prevalence of the index of gerontology is observed for women - higher than for men in all age groups. Men demonstrate an unpreparedness to accept the process of ageing and old age as a natural stage in personal development and are not ready for age-related transformations. Women in this sense are more tolerant of the changes associated with age, and are more ready to accept the period of ageing and the changes that are associated with it.

The exception already noted in the analysis of the individual subscales is the oldest age group, the group with an average age of 82. In this group, men show a higher level of gerotranscendence (curve 6) compared to women. One possible explanation for the pattern noted in the study is the fact that the meanings that supported women in previous stages of life have been lost. Not only children, but also grandchildren and often great-grandchildren have already grown up at this age.

Thus, the study has shown that the dynamics of the formation of personality gerotranscendence are heterogeneous and non-linear. The minimum values of the indicators of gerotranscendence – the unreadiness of a person to perceive himself/herself as an inevitably aging member of the family - are observed in the age group, with an average value of 36 years, at the stage of middle adulthood. Hero-transcendence increases with age, which corresponds to the formation of a positive attitude towards ageing, the understanding that each age stage is unique, giving its own advantages in personal development. Along with age specifics, the study revealed gender peculiarities in the formation of gerotranscendence. It is shown that women in general are more relaxed and tolerant of ageing than men. For men the self-acceptance in the context of aging is heterogeneous, and as a rule two crises in the formation of gerotranscendence are observed - one at the stage of middle adulthood (36-45 years old), the second one in old age (70 years old). It is noteworthy that in old age (82 years in the study), the level of gerotranscendence increases in men, while it decreases in women. We hypothesised that this is due to socio-cultural factors and needs to be investigated further.

Limitations

The authors are aware that this study has some limitations due to the fact that it is cross-sectional in nature, and features of personal hero-transcendence are considered in the context of its (hero-transcendence) characteristics at the age at which each individual took part in the study.

References:

1. Strizhickaya O.Yu. (2006). Samootnoshenie i vremennaya transsppektiva lichnosti v period pozdnej vzroslosti. Dissertaciya na soiskanie uchenoj stepeni kandidata psihologicheskikh nauk. SPb.
2. Strizhickaya O.YU. (2017). Kognitivnyj rezerv, gerotranscendentnost' i psihologicheskoe blagopoluchie v period stareniya: teoreticheskie i empiricheskie modeli // Problemy sovremennogo pedagogicheskogo obrazovaniya. T. 57, № 13. S. 198-208.
3. Flood M. (2009). Successful aging: A concept analysis // The Journal of Theory Construction & Testing. Vol.6 (2). P. 105-108.
4. Tornstam L. (1999). Gerotranscendence and the functions of reminiscence// Journal of Aging and Identity. 1999. Vol.4 (3). P. 155–166.
5. Tornstam L. (2005). Gerotranscendence: A developmental theory of positive aging. 213 p.
6. Tornstam L. (2011). Maturing into gerotranscendence// The Journal of Transpersonal Psychology. Vol. 43. No. 2. P. 166-180.

7. Wadensten B., Carlsson M. (2003). Theory-drive guidelines for practical care of older people, based on theory of gerotranscendence // Journal of Advanced Nursing. Vol.41 (5). P. 462-470.

Authors

Elena V. Belovol,
*PhD (Psychology), Associate Professor,
Moscow Pedagogical State University, Moscow, Russia*
<https://orcid.org/0000-0003-0285-159X>
Web of Science Researcher ID: L-7813-2017
eLIBRARY SPIN-код: 9512-6840
E-mail: belovol@mail.ru

Zlata V. Boyko,
*PhD (Psychology), Associate Professor,
RUDN University; Moscow, Russia*
<https://orcid.org/0000-0001-5313-8714>
Scopus Author ID: 57191543556
Web of Science Researcher ID: R-7738-2018
eLIBRARY SPIN-code: 7841-5255
E-mail: boikozv@yandex.ru

Elena Yu. Shurupova,
*PhD (Psychology), Head of Center for Psychological-
and-Pedagogical Support of Children and Adolescents
"Merry steps", Moscow, Russia*
<https://orcid.org/0000-0002-7113-8432>
eLIBRARY SPIN-код: 1793-3043
E-mail: shurupovaelena@mail.ru

Abstracts

ОЛЕНА БЕЛОВОЛ, ЗЛАТА БОЙКО, ОЛЕНА ШУРУПОВА. **Геротрансценденція: новий підхід до розуміння успішного старіння.** Досліджено вікові та гендерні особливості геротрансценденції. Результати дослідження дозволяють говорити про гетерогенну та нелінійну динаміку формування геротрансцендентності. Геротрансцендентність зростає з віком, що відповідає формуванню

позитивного ставлення до старіння, розуміння того, що кожен віковий етап унікальний, дає свої переваги в розвитку особистості. У той же час гендерні особливості геротрансценденції показали, що жінки в цілому більш готові сприймати вікові зміни та себе. Отримані результати можуть бути використані в геронтопсихології та геронтопедагогії.

Ключові слова: геротрансцендентність, геротрансцендентні зміни, зрілість, старість.

ЕЛЕНА БЕЛОВОЛ, ЗЛАТА БОЙКО, ЕЛЕНА ШУРУПОВА. **Геротрансцендентность: новый подход к пониманию успешного старения.** Изучены возрастные и гендерные особенности геротрансценденции. Результаты исследования позволяют говорить о неоднородной и нелинейной динамике формирования геротрансцендентности. Геротрансцендентность увеличивается с возрастом, что соответствует формированию позитивного отношения к старению, понимания того, что каждый возрастной этап уникален, дает свои преимущества в развитии личности. В то же время гендерные особенности геротрансценденции показали, что женщины в целом более готовы принять возрастные изменения и себя. Полученные результаты могут быть использованы в геронтопсихологии и геронтопедагогике.

Ключевые слова: геротрансцендентность, геротрансцендентные изменения, зрелость, старость.

OŁENA BEŁOWOŁ, ZŁATA BOJKO, OŁENA SZURUPOWA. **Gerotranscendencia: nowe podejście do zrozumienia pozytywnego starzenia się.** Zbadano cechy gerotranscendencji związane z wiekiem i płcią. Wyniki badań pozwalają mówić o heterogenicznej i nieliniowej dynamice powstawania gerotranscendencji. Gerotranscendencia wzrasta wraz z wiekiem, co odpowiada kształtowaniu pozytywnego nastawienia do starzenia się, rozumiejąc, że każdy etap wieku jest wyjątkowy oraz daje swoje korzyści w rozwoju osobowości. Jednocześnie osobliwości płciowe transcendencji wykazały, że ogólnie kobiety są bardziej skłonne zaakceptować zmiany wiekowe i siebie. Uzyskane wyniki mogą być wykorzystane w gerontopsychologii i gerontopedagogice.

Słowa kluczowe: gerotranscendencia, zmiany gerotranscendentalne, dojrzałość, starość.



ISSN 2450-6486

<https://osvita.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.3.02>

Olena HREK, Hanna TOLSTYKH

Special features of a nurse's psychological security in a COVID-19 pandemic

OLENA HREK, HANNA TOLSTYKH. **Special features of a nurse's psychological security in a COVID-19 pandemic.** *The article considers the problem of studying the psychological security of an individual in domestic and foreign approaches. The concept of a psychological security of an individual, its structural components, criteria and factors of influence are taken into account; features of a psychological security of a specialist in extreme conditions are examined. It has been established that a person's professional activity has an impact on his/her physical, mental, and social health, leading to specific forms of mental disorders. This is especially evident in the activities of health professionals. Peculiarities of structural components concerning psychological security of a nurse, namely the motivational-volitional, value-semantic, and inner comfort components are studied. The following research methods are used: the viability test by S. Maddy (adapted by D. Leontiev and O. Rasskazova) and "The scale of professional activity motivation" by K. Zamfir (modified by A. Rean) to study the motivational-volitional component of psychological security of an individual; the method of difficult life conditions by D.O. Leontiev to*

study the value-semantic component; the questionnaire "State of health in extreme conditions" by A. Volkov and N. Vodopianova to study the inner comfort of an individual. Spearman's correlation method was used for statistical analysis. The analysis of the results suggests that nurses need psychological help during the pandemic.

Key words: security, psychological security, vitality, professional activity, extreme conditions, health professionals.

Introduction. In today's world, security is one of the most important factors in forming a comfortable human relationship with the outside world. However, recent events in society, namely the pandemic, lead to a violation of the basic human need for security. That is, people are forced to adapt to new living conditions, create new social and personal space, and need psychological help. This problem is especially acute for health professionals.

During the pandemic there was an intensification of professional activities of health workers, their high productive workload. Round-the-clock rotation of nurses has led to their psycho-emotional stress progress. It is the health professionals who have recently taken responsibility for people's lives and health. All these factors also lead to emotional and professional burnout, i.e., the quality of the nurse's work begins to decline, professional errors appear, the number of conflicts at work and at home increase, which leads to dismissal. We should state that in medical institutions enough attention is paid to occupational safety, but the psychological security of the health worker is almost not taken into account, although the latter is the key to maintaining psychological and physical health.

Theoretical substantiation of the problem. A significant number of scientific works are devoted to the problem of psychological security. In them this concept is considered as a process, feature, and as a state that manifests itself at the level of society (I.A. Baieva, B.A. Yermieev, O. Yu. Zotova, O. M. Kamenska, O.V. Lazorko, N.O. Lyz, Ya.V. Podoliak, I.I. Prikhodko, N.L. Shlikova, etc.). N.O. Lyz considers psychological security as a state of dynamic balance of a person's attitude to the world, himself/herself and others, his/her activity and satisfaction. These factors correspond to different influences of external and internal world and allow a person to maintain integrity, self-development, realize their own goals and values during life activity [5]. Among the personality traits that determine psychological security, the scientist distinguishes

individual-psychological (critical thinking, attention, volitional sphere, emotional stability), personal (adequate self-esteem, self-actualization and reflection) and socio-psychological (adequate ratio of subjective ideas) ones.

Modern researches in domestic and foreign science prove that psychological security has a significant impact on work efficiency. Thus, the psychological security of the individual contributes to effective work in uncertainty, slows down negative processes in the group, and it is defined as the equivalent of invulnerability, i.e., people with a sense of security are more open, use protective mechanisms to maintain self-esteem less, which helps them easily deal with factual and symbolic threats [2]. The science considers psychological security of the worker at the level of an individual, group and at the organizational level, and it is also connected with features of individual perception of threats, first of all, at the level of microenvironment of an organization [12]. Among the psychological factors that affect psychological security, there are five main ones: 1) workload; 2) relations within the organization; 3) mental stress experienced by the employee; 4) job satisfaction; 5) the level of safety of working conditions. However, in the researches of scientists such factors as "workload" and "mental stress" are among the most influential ones. They directly affect occupational safety and job satisfaction, and therefore indirectly affect the perception of security by workers [9].

In his works, I.I. Prikhodko examines the psychological security of a specialist in extreme activities and defines it "as a complex multilevel dynamic system that reflects the degree of mental protection, the ability to maintain optimal functioning and to eliminate external and internal threats, to maintain at a sufficiently stable and capable level the performance of combat missions in normal and extreme conditions of activity" [6, p. 118]. Also, the scientist considers four-factor structure of psychological security of the expert in extreme kinds of activity: 1. Moral-communicative component (moral regulators of interaction of the person with social environment); 2. Motivational-volitional component; 3. Value-semantic; 4. Inner comfort (self-assessment of personal safety or assessment of interaction with the environment) [6, p. 119].

According to S.O. Bohomaz, N.V. Kozlova, T.Ye Levytska, E.I. Meshcheriakova, psychological security in extreme situations is a resource that helps to overcome threats, and professional health of a man in conditions of professional activity in which there is a risk of extreme situations depends on it [11].

According to O.M. Kamenska individual psychological characteristics of a person, his/her individual experience and integrity, human development and personal growth, self-actualization of personality, harmony with himself/herself are psychological security criteria [3]. The ability and willingness to recognize, anticipate and avoid dangers, to have relevant knowledge, skills and abilities, and a sufficient level of development of perceptual, mnemonic, intellectual and other abilities together with formed motivation to ensure safety are the internal conditions of psychological security

Vitality is the basis of psychological security in crisis situations. Vitality (according to Baeva I.O.) is manifested in the ability of a human to maintain stability in an environment with certain parameters that can have a traumatic effect, as well as to resist destructive external and internal influences. That is, disintegration of an individual is hindered by his/her psychological stability, which, in turn, contributes to the establishment of harmony and full psychological health. Thus, mental health, psychological stability of an individual, vitality and will to live are the necessary conditions for the formation of psychological security [1].

While studying the factors that ensure the psychological security of an individual, scientists identify them by associating them with the degree of objectivity. Thus, considering psychological security as awareness by a mentally healthy person at the level of experience as a personal sense of the degree of congruence of ideal, desired ideas about themselves, their place in life and the actual state of things in a particular life situation, three sets of factors are distinguished [1, p. 42] : 1) 1-st set – factors of objective order that ensure psychological security of an individual at the level of personality (satisfaction of basic human needs); 2-nd set – factors of objective and subjective order that ensure psychological security of an individual as a social type (personal potential of adaptive capabilities of a human within socially acceptable moral norms, the ability to understand and accept others, be socially significant among others, accepted by others); 3-rd set – factors of subjective order that ensure psychological security of a person as an individuality (personal content and semantic attitude, ensuring the formation of individuality and personality orientation).

According to researchers Hu Z., Chen B. and others, health professionals potentially have a negative sense of frustration and insecurity when working with patients with COVID-19. Given the duration of the COVID-19 crisis, healthcare workers experience severe psychological stress due to the fact that they cannot fully reveal their

faces when communicating with patients and do not come into direct contact with them, so they feel guilty, defenseless and depressed, which leads to the spread of mental disorders (anxiety, depressive disorders and post-traumatic stress disorder) [8; 10]. It has also been proved that healthcare workers develop symptoms of PTSD, depression, anxiety and emotional burnout during the COVID-19 pandemic [10]. Thus, the protection of mental health and the formation of psychological security of health professionals, especially nurses, is one of the most pressing issues in science today. The most common stressors in nurses are their own financial problems, inability to provide care to patients, perception of the death process of patients, relationships with doctors and other nurses. That is, different aspects of professional activity are stated to be the causes of mental stress in nurses.

The purpose of our research is to study structural components of nurses' psychological security during the COVID-19 pandemic.

Methodology and techniques. The empirical study involved 50 nurses aged 25-45 who work in medical institutions.

The following empirical methods were used in the study: conversation, observation, analysis of activity products and specific methods, just the viability test by S. Maddy (adapted by D. Leontiev and O. Rasskazova) and "The scale of professional activity motivation" by K. Zamfir (modified by A. Rean) to study the motivational-volitional component of psychological security of an individual; the method of difficult life conditions by D.O. Leontiev to study the value-semantic component; the questionnaire "State of health in extreme conditions" by A. Volkov and N. Vodopianova to study the inner comfort of an individual.

Results of the research. Examining the first component of psychological security of the individual, namely motivational-volitional one, we found that the nurses under study had an average level of viability ($\bar{X}$ average = 82.03), which indicates a decrease in the ability to withstand stress. However, among the studied ones 25% had a low level of viability, which shows the presence of a low level of development of this indicator. In the work of the subjects the average level of involvement was revealed, which indicates that they do not get enough satisfaction from their own activities; the indicator of control revealed a medium and high levels, i.e., the subjects felt the ability to control life events and influence them; in terms of risk acceptance, the average level prevails, i.e., they are not very sure that everything that is happening contributes to their development. According to scientists, it is vitality that is an integral

personal characteristic of a medical worker, which is due to involvement in the process of activity and job satisfaction [7].

The motives of professional activity of nurses during the pandemic (according to the method by K. Zamfir) were studied and it was found that the subjects were dominated by external positive motivation (X average = 3.38), i.e., the determinants of their activities made up of financial reward, career desire, need to achieve social prestige and respect from others. 24% of nurses under survey were found to have an undesirable motivational complex, i.e., dominated by external negative motivation, their activity was stipulated by motives to avoid, desire not to do something wrong, by the possibility of trouble, which led to emotional instability and burnout. A more positive motivational complex was found in 26% of respondents, namely internal motivation, i.e., the content of their activity was influenced by internal rather than external incentives, the reward for their activities was made up of their own sense of competence, self-confidence, self-satisfaction and self-realization.

Also, the level of well-being of nurses in a pandemic was studied. We found out that 15% of subjects had a high level of psychological resilience and good adaptability, 60% had a moderate level of psychological resilience and 25% had a low level. A detailed analysis of the results revealed that among nurses 60% had a high level of psychophysical fatigue, 10% of subjects had a high level of willpower, 20% of respondents had emotional instability, 10% had autonomic instability, sleep disorders were observed in 50% of subjects, anxiety and fear were found in 25%, and maladaptation was found in 20% of the nurses under study.

The research examined the relationships of structural components of psychological security in nurses and identified significant correlations between the motivational-volitional component of "external negative motivation" and indicators of internal comfort of the individual such as "psychophysical fatigue" ($r = 0.32$, $p = 0.05$), "violation of will" ($r = 0.40$, $p = 0.05$), "emotional instability" ($r = 0.52$, $p = 0.01$), "sleep disturbance" ($r = 0.33$, $p = 0.05$), "anxiety and fears" ($r = 0.61$, $p = 0.01$), "maladaptation" ($r = 0.59$, $p = 0.01$), i.e., negative internal comfort results in increase of negative motivation of professional activity.

Significant negative relationships were revealed between the indicator of the motivational-volitional component "internal motivation" and indicators of internal comfort of the individual such as "psychophysical fatigue" ($r = -0.69$, $p = 0.01$), "violation of will" ($r = -0.55$, $p = 0.01$), "emotional instability" ($r = -0.63$, $p = 0.01$), "sleep disturbance" ($r = -0.53$, $p = 0.05$), "anxiety and fears" ($r = -0.74$, $p = 0.01$), "maladaptation"

($r = -0.73$, $p = 0.01$), i.e. the motivation of professional activity will decrease with negative inner comfort of the individual.

It was determined that the nurses with a high level of vitality had a high level of development of meaningful life orientations (at the level of $p = 0.05$), i.e., they were more productive, more emotional and interested in their activities in life, purposeful and able to control their own lives and make decisions.

Conclusions. The obtained results of the theoretical research allowed us to study the concept of psychological security of the individual, to determine it and the peculiarities of its formation in nurses.

The features of the structural components of the psychological security of nurses are empirically stated. We established that the average level of viability, involvement and risk-taking prevails in the subjects, and the level of control is above average. The respondents were revealed to be dominated by external positive motivation and an average level of psychological resilience, but there were subjects with a low level of psychological resilience who needed psychological help. The relationships between the structural components of the psychological security of the nurses have been established.

Prospects for the future are the development of a program of psychological support for health professionals in order to overcome emotional and professional burnout with the use of modern innovative technologies, as well as the development of psycho-hygienic and psycho-preventive measures.

References:

1. Гилемханова Э.Н. (2019). Взаимосвязь социально-психологической безопасности и эффективности обучения в контексте анализа образовательной среды муниципальных территориальных границ. Образование и саморазвитие. 2019. Том 14. № 2. С. 68-78.
2. Каменская Е.Н. (2017). Психологическая безопасность личности и поведение человека в чрезвычайной ситуации: Учебное пособие. Ростов-на-Дону, Таганрог: Издательство Южного федерального университета, 2017. 110 с.
3. Леонтьева Д.И. (2021). Психологическая безопасность медицинских работников в период пандемии. Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования. 2021. Т. 10. № 2А. С. 59-64.
4. Лызь Н.А. (2005). Развитие безопасной личности в образовательном процессе вуза. Таганрог: ТРТУ, 2005. 305 с.
5. Приходько І. І. (2015). Психологічна безпека персоналу екстремальних видів діяльності: концепція, трансформаційна модель, методологія дослідження.

- Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015. №4 (29). С. 117-125.
6. Ясько Б.А., Казарин Б.В., Городин В.Н., Чугунова Н.А., Покуль Л.В., Скрипниченко Л.С., Скоробогатов В.В. (2021). Жизнестойкость и персональные ресурсы врачей «красных зон». Вестник РГМУ. 2021. №4. С. 68–76.
 7. Hu Z., Chen B. (2020). The status of psychological issues among frontline health workers confronting the coronavirus disease 2019 pandemic. *Frontiers in Public Health*. 2020. T. 8. C. 265.
 8. Idrees D., Hafeez M. (2017). Psychological Factors Affecting the Perception of Personal Safety of Construction Workers in a Developing Country. *International Journal of Scientific Engineering and Research (IJSER)*. Volume 5 Issue 10, October 2017.
 9. Kang L, Li Y, Hu S, Chen M, Yang C, Yang BX, et al. (2020). The mental health of medical workers in Wuhan, China dealing with the 2019 novel coronavirus. *Lancet Psychiatry*. (2020) 7:e14. doi: 10.1016/S2215-0366(20)30047-X
 10. Liu S, Yang L, Zhang C, Xiang Y, Liu Z, Hu S, et al. (2020). Online mental health services in China during the COVID-19 outbreak. *Lancet Psychiatry*. (2020) 7:E17–8. doi: 10.1016/S2215-0366(20)30077-8
 11. Newman A., Donohue R., Eva N. (2017). Psychological safety: A systematic review of the literature. *Human Resource Management Review*. 2017. T. 27. No.3. P. 521–535.

Transliteration of References:

1. Gilemhanova E. N. (2019). Vzaimosvyaz' social'no-psiologicheskoy bezopasnosti i effektivnosti obucheniya v kontekste analiza obrazovatel'nojsredy municipal'nyh territorial'nyh granic. *Obrazovanie i samorazvitie*. 2019. Tom 14. № 2. S. 68-78.
2. Kamenskaya E.N. (2017). Psihologicheskaya bezopasnost' lichnosti i povedenie cheloveka v chrezvychajnoj situacii: Uchebnoe posobie. Rostov-na-Donu, Taganrog: Izdatel'stvo Yuzhnogo federal'nogo universiteta, 2017. 110 c.
3. Leont'eva D.I. (2021). Psihologicheskaya bezopasnost' medicinskih rabotnikov v period pandemii. *Psihologiya. Istoriko-kriticheskie obzory i sovremennye issledovaniya*. 2021. T. 10. № 2A. S. 59-64.
4. Lyz' N.A. (2005). Razvitie bezopasnoj lichnosti v obrazovatel'nom processe vuza. Taganrog: TRTU, 2005. 305 s.
5. Prykhodko I.I. (2015). Psykholohichna bezpeka personalu ekstremalnykh vydiv diialnosti: kontseptsii, transformatsiina model, metodolohiia doslidzhennia. Aktualni problemy sotsiolohii, psykholohii, pedahohiky. 2015. №4 (29). S. 117-125.
6. B.A., Kazarin B.V., Gorodin V.N., CHugunova N.A., Pokul' L.V., Skripnichenko L.S., Skorobogatov V.V. Zhiznестojkost' i personal'nye resursy vrachej «krasnyh zon». *Vestnik RGMU*. 2021. №4. S. 68–76.
7. Hu Z., Chen B. (2020). The status of psychological issues among frontline health workers confronting the coronavirus disease 2019 pandemic. *Frontiers in Public*

- Health. 2020. T. 8. S. 265.
8. Idrees D., Hafeez M. (2017). Psychological Factors Affecting the Perception of Personal Safety of Construction Workers in a Developing Country. *International Journal of Scientific Engineering and Research (IJSER)*. Volume 5 Issue 10, October 2017.
 9. Kang L, Li Y, Hu S, Chen M, Yang C, Yang BX, et al. (2020). The mental health of medical workers in Wuhan, China dealing with the 2019 novel coronavirus. *Lancet Psychiatry*. (2020) 7:e14. doi: 10.1016/S2215-0366(20)30047-X
 10. Liu S, Yang L, Zhang C, Xiang Y, Liu Z, Hu S, et al. (2020). Online mental health services in China during the COVID-19 outbreak. *Lancet Psychiatry*. (2020) 7:E17–8. doi: 10.1016/S2215-0366(20)30077-8
 11. Newman A., Donohue R., Eva N. (2017). Psychological safety: A systematic review of the literature. *Human Resource Management Review*. 2017. T. 27. No.3. P. 521–535.

Authors

Olena Hrek

*PhD in Psychological Sciences, Associate Professor,
Developmental Psychology and Social
Communications Department,
Faculty of Social Studies and Humanities, South
Ukrainian National Pedagogical University by*

K.D. Ushynsky,

Odessa, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-7925-0939>

E-mail: grekelena82@ukr.net

Tolstykh Hanna

*Master Program Student, South Ukrainian National
Pedagogical University
by K.D. Ushynsky,*

Odessa, Ukraine

E-mail: tolstykhanna2703@gmail.com

Abstracts

ОЛЕНА ГРЕК, ГАННА ТОЛСТИХ. Особливості психологічної безпеки медичної сестри в умовах пандемії COVID-19. У статті розглянуто проблему вивчення психологічної безпеки особи-

стості у вітчизняних та зарубіжних підходах. Розглянуто поняття психологічної безпеки особистості, її структурні компоненти, критерії та фактори впливу; особливості психологічної безпеки особистості фахівця в екстремальних умовах. Встановлено, що професійна діяльність людини має вплив на її фізичне, психічне та соціальне здоров'я, призводить до специфічних форм психічного порушення. Особливо це проявляється в професійній діяльності медичних працівників. Досліджено особливості структурних компонентів психологічної безпеки особистості медичної сестри, а саме мотиваційно-вольовий, ціннісно-смысловий компонент та компонент внутрішнього комфорту. Були використані наступні методики дослідження: тест життєстійкості С. Мадді (в адаптації Д. Леонтьєва та О. Рассказовой) та «Шкала мотивації професійної діяльності» К. Замфір (в модифікації А. Реана) для вивчення мотиваційно-вольового компоненту психологічної безпеки особистості, методика СЖО Д.О. Леонтьєва для вивчення ціннісно-смыслового компоненту, опитувальник «Самопочуття в екстремальних умовах» А. Волкова та Н. Водоп'янової для вивчення внутрішнього комфорту особистості. Для статистичного аналізу був використаний кореляційний метод за Спірменом. Проведений аналіз результатів дозволяє стверджувати, що медичні сестри під час пандемії потребують психологічної допомоги.

Ключові слова: безпека, психологічна безпека, життєстійкість, професійна діяльність, екстремальні умови, медичні працівники.

ЕЛЕНА ГРЕК, АННА ТОЛСТЫХ. Особенности психологической безопасности медицинской сестры в условиях пандемии COVID-19. В статье рассмотрена проблема изучения психологической безопасности личности в отечественных и зарубежных подходах. Рассмотрены понятия психологической безопасности личности, ее структурные компоненты, критерии и факторы воздействия; особенности психологической безопасности личности специалиста в экстремальных условиях. Установлено, что профессиональная деятельность человека оказывает влияние на его физическое, психическое и социальное здоровье, приводит к специфическим формам психического нарушения. Особенно это проявляется в профессиональной деятельности медицинских работников. Исследованы особенности структурных компонентов психологической безопасности личности медицинской сестры, а именно мотивационно-волевой, ценностно-смысловой компонент и компонент внутреннего комфорта. Были использованы следующие методики исследования: тест жизнестойкости С. Мадди (в адаптации Д. Леонтьева и О. Рассказовой) и «Шкала мотивации профессиональной деятельности» К. Замфир (в модификации А. Реана) для изучения мотивационно-волевого компонента психологической безопасности личности, методика СЖО Д.О. Леонтьева для изучения ценностно-смыслового компонента, опросник «Самочувствие в экстремальных условиях» А. Волкова и Н. Водопьяновой для изучения внутреннего комфорта личности. Для статистического анализа был использован корреляционный метод по Спирмену. Проведенный анализ результатов позволяет утверждать, что медицинские сестры во время пандемии нуждаются в психологической помощи.

сказовой) и «Шкала мотивации профессиональной деятельности» К. Замфир (в модификации А. Реана) для изучения мотивационно-волевого компонента психологической безопасности личности, методика СЖО Д.О. Леонтьева для изучения ценностно-смыслового компонента, опросник «Самочувствие в экстремальных условиях» А. Волкова и Н. Водопьяновой для изучения внутреннего комфорта личности. Для статистического анализа был использован корреляционный метод по Спирмену. Проведенный анализ результатов позволяет утверждать, что медицинские сестры во время пандемии нуждаются в психологической помощи.

Ключевые слова: безопасность, психологическая безопасность, жизнестойкость, профессиональная деятельность, экстремальные условия, медицинские работники.

OŁENA HREK, HANNA TOŁSTYCH. **Cechy bezpieczeństwa psychicznego pielęgniarki w warunkach pandemii COVID-19.** W artykule rozpatruje się zagadnienie badania bezpieczeństwa psychicznego jednostki w podejściu krajowym i zagranicznym. Rozważa się koncepcję bezpieczeństwa psychicznego jednostki, jego elementy strukturalne, kryteria i czynniki wpływu; cechy psychologicznego bezpieczeństwa osobowości specjalisty w warunkach ekstremalnych. Stwierdzono, że aktywność zawodowa człowieka wpływa na jego zdrowie fizyczne, psychiczne i społeczne, prowadząc do określonych form zaburzeń psychicznych. Jest to szczególnie widoczne w działalności zawodowej pracowników służby zdrowia. Zbadano specyfikę komponentów strukturalnych bezpieczeństwa psychicznego osobowości pielęgniarki, mianowicie komponentu motywacyjno-wolitionalnego, wartościowo-znaczeniowego oraz komponentu komfortu wewnętrznego. Zastosowano następujące metody badawcze: badanie prężności S. Maddiego (w adaptacji D. Leontieva i O. Rasskazovej) oraz „Skalę motywacji aktywności zawodowej” K. Zamfir (w modyfikacji A. Reana) do badania komponentu motywacyjno-wolitionalnego bezpieczeństwa psychicznego jednostki, test znaczących orientacji życiowych D. Leontieva do zbadania komponentu wartościowo-znaczeniowego, kwestionariusz „Samopoczucie w warunkach ekstremalnych” A. Volkova i N. Vodopianovej do zbadania komfortu wewnętrznego jednostki. Do analizy statystycznej wykorzystano metodę korelacji rang Spearmana. Analiza wyników pozwala stwierdzić, że pielęgniarki potrzebują pomocy psychologicznej podczas pandemii.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, bezpieczeństwo psychiczne, prężność, aktywność zawodowa, warunki ekstremalne, pracownicy medyczni.



2.

MODERN EDUCATION IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

NOWOCZESNA EDUKACJA W WARUNKACH PANDEMII COVID-19



ISSN 2450-6486

<https://osvita.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.3.03>

Lesia GRYTSIAK,
Valeriia KHLOPCHYK

Using online learning platforms for remote foreign language teaching during the COVID-19 pandemic

LESIA GRYTSIAK, VALERIIA KHLOPCHYK. **Using online learning platforms for remote foreign language teaching during the COVID-19 Pandemic.** *The changes that have taken place in the world and in particular in Ukraine have led education to the global informatization of the educational process in educational institutions. One of the priorities today is the creation of a single educational e-environment and platformed learning, which is seen as one of the conditions for achieving a new quality of education. The author of the article analyzes the experience of using online platforms to ensure effective learning of foreign languages remotely, identifies the benefits of using such platforms, and highlights the possibilities of integrating online platforms into the learning process.*

Key words: education, remote learning, online learning process, educational process organization.

Introduction. COVID-19 has led to fundamental changes in many areas of life in countries around the world. The pandemic has also impacted the higher education sector as the lockdowns imposed in most countries resulted in the immediate closure of universities and schools and the move to remote delivery of all academic activities. Neither the students nor the teachers were ready that their constant pace of life and the way of teaching, tested over the years, could be changed in one day. Teachers had to master new methods and structures, adjust the program, and study modern platforms for comfortable and high-quality teaching. Based on online language teaching experience, it is defined that online platforms are one of the most effective tools for ensuring distance learning. An online learning platform is an integrated set of interactive online services that provide trainers, learners, and others involved in education with information, tools and resources to support and enhance education delivery and management. It is webspace for educational content and resources that offers a student everything they need in one place: lectures, resources, opportunities to meet and chat with other students, and more. Platform is also an excellent way for the student and the teacher to monitor student progress. Advantages of online teaching platforms are:

- possibility to choose from hundreds of teaching methods using digital tools — interactive videos, quizzes, online dictionaries, etc.;
- eliminating geographical handicaps as both teachers and students can do their jobs as long as they have an internet connection;
- easier tracking on a platform because all activities of students and teachers become trackable and reportable;
- provide flexibility of studying self-paced learning;
- improvement of virtual communication and collaboration; refining technical skills.

The aim of the article. The improvement of the education system is due to the dominant role of new information technologies, especially today, when humanity is facing the COVID-19 pandemic and the problem of introducing distance learning, its constant refinement and improvement comes to the fore. That is why the purpose of the article is to study the specifics of using different forms, methods and techniques of distance learning; studying the possibilities of using both traditional and innovative technologies of foreign language teaching in distance learning. Particular attention is paid to the study of the possibilities of using online educational platforms.

The main part. The specifics of the subject "foreign language" provides students mastering the foreign language experience that provides they have the formation of foreign language communicative competence. Priority in foreign language teaching belongs to implementation oral exercises. This is the feature and the main the difficulty of teaching foreign languages. Distance learning of a foreign language using computer and telecommunication technologies should ensure the implementation of the following tasks:

- formation and development of reading skills with the direct use of materials from the Internet;
- Improving listening skills based on adapted and authentic sound texts;
- formation and development of skills of monologue and dialogic speech;
- expansion of active and passive dictionaries, acquaintance with the vocabulary of modern language;
- formation of stable motivation of cognitive activity,
- the need to use a foreign language in real communication;
- formation of a culture of communication.

Distance learning can be implemented in the context of video conferencing, provision of materials, collaboration on documents, provision and evaluation of tasks. Teachers provide an online classroom that actually combines tasks, files, and conversations on a single platform and can be accessed through a mobile device, tablet, PC, or browser. It is possible to have interactive discussions with the group by sharing a screen to present the topic, encouraging students to ask questions using the chat function.

In a remote situation is where online learning platforms really come to the fore, as platforms for education make the most of modern technology. That is not to say traditional means of education are about to be extinct, but academic institutions and businesses have identified that we can achieve plenty more through tech, such as smartphones and other internet-connected devices which can facilitate learning from any location. [1]

Main digital learning tools for teaching of foreign languages are:

- video-conferencing
- content creation and presentation software
- quiz creators
- online gaming platforms
- cloud storage and file sharing providers.

Zoom. There are several programs through which students and teachers can communicate, exchange interesting information and discuss various assignments. Conferencing allows students and teachers to meet up for class in real time, whether in a group or one-on-one. Using the phone or video chatting, such as Zoom, students and teachers can engage in live lessons despite distance. [2] The big advantage of Zoom as a video conferencing application is the ability to chat, share screen sharing, the ability to leave comments on the demo screen, use an interactive whiteboard, and the ability to create classes within the conference. In an English lesson, these functions can be actively integrated for group work. For example, a group can be split up during a conference to discuss issues, or teacher can use an interactive whiteboard for a brainstorm. The latest version of Zoom also provides the ability to integrate with various applications, both suggested and custom. In our practice, we use the integration of Zoom with the Pearson and Miro platforms. This format helps not only to organize the educational process, but also saves time switching between applications during the lesson.

Google Classroom. Google Classroom was already a widespread digital learning tool before 2020, but the pandemic has made it even more popular. In 2020, the free platform's active user count doubled to more than 100 million students and educators around the world. Google Classroom can be used on its own or as part of G Suite for Education, a wider set of cloud-based tools that includes apps for videoconferencing, word processing and collaboration.

On its own, Google Classroom offers students a dynamic online learning environment. Teachers can use the platform to post assignments, share announcements, ask questions, conduct online assessments, gather essays and grade papers. And because Google Classroom is cloud-based, it's accessible from any device with an internet connection. [3]

Google classroom makes it possible to create a complete online classroom. The main advantages of this platform are the easy interface and many tools in one application. Google Classroom can be used by students and teachers with vision problems - reading programs are provided for them from the screen. For example, for iOS devices created VoiceOver, and for Android - TalkBack.

So, the advantages of the application:

- the teacher sends the materials to all students at once, remotely;
- collects works online;

- sees performance statistics;
- plans the time of sending tasks;
- establishes invisible to other students individual communication with more shy students, etc.

Moodle. Moodle is a free software, a learning management system providing a platform for e-learning and it helps the various educators considerably in conceptualizing the various courses, course structures and curriculum thus facilitating interaction with online students.

Moodle actually stands for Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment and statistics reveal that about 14 million consumers are engaged in about 1.4 million courses propagated by this learning management system.

Many universities work with the Moodle system even during exams. While Moodle presents certain common features in almost all similar e-learning tools, it also provides certain plug-in options.

As an e-learning platform, Moodle features:

- blogs
- chats
- database activities
- glossaries
- support systems enabling the functioning in multiple languages
- content management
- regular examination and assessment

The current infrastructure facilities adopted by Moodle enable it to support a plethora of plug-in options like graphical themes and content filters, enrolment and authentication processes as well as resource and question patterns.

Any operating system that supports the usage of PHP allows the usage of an e-learning platform like Moodle and some of the systems where Moodle can perform without any alterations include Mac OS X, Windows, Linux, Unix, NetWare etc. [4]

The use of Moodle is appropriate in the context of large educational institutions, or large companies, to meet the needs of which you need to develop a large number of distance learning courses. Moodle can cover all the needs of teachers and students, as its functions are virtually unlimited. Due to the large number of installation plugins Moodle allows you to conduct video conferencing (using BigBlueButton), create a full-fledged distance learning course (using multimedia materials, links to external sources, the ability to download web pages and books), to conduct final

control, as well as to award students with certificates and awards in accordance with the specified requirements of teachers.

Quizlet. Quizlet is an online platform that helps students learn vocabulary and grammar through games, questions, flashcards, tests and many other types of exercises. [9] The teacher creates unique assignments and classrooms where each student can show their level of preparation in an interesting way. It is an exciting and fun way to acquire and improve knowledge.

Miro. Miro makes distance learning and working with classmates and teachers easy and fun. This platform is used by many universities around the world, from America (New York University) to Asia (National University of Singapore). Students always support initiatives to introduce new, modern technologies and interesting programs. Both students and teachers and entire universities can work with this platform. [5]

Miro allows teachers to present material while students can be interacting and contributing in the same shared space. It is a perfect platform for language practice as students can work together to write dialogues and texts, make stories or videos. Miro can be used to play board games virtually or even submit homework assignments and receive detailed feedback.

In synchronous mode, Miro is a powerful tool for presentation of new material. You can upload videos, grids, images into your board before the synchronous session and during the session easily interact with the material adding any drawings, handwritten comments, or anything else you might need from the toolbar features. If you are planning on merely presenting the material, you can just share your screen without asking the students to access the board. If you want students to collaborate, you will ask them to sign in, so you will immediately see their initials in the top right corner, and when they are performing any actions, you will see the cursor with their name next to it moving over the canvas.

Prezi. Prezi is an application for presentations in the form of thought maps or mind maps that are more modern and have more features where text, images, other presentation media videos are placed on the presentation canvas and can be grouped in frames. Prezi is also a relatively new application that has a fresh, unique, and attractive appearance. [6] Prezi presentation media has several advantages as follows:

- Online learning media design based on the Prezi application can be developed in two versions, namely offline and online.
- Prezi has a diverse and entertaining slide show.

- It can combine images, sounds, text, and videos in one view.
- It has a zoom in and zoom out facility.
- There is no need to move from one slide to another because everything is on one screen and if you want to move you only need to press the large canvas button in the display according to the sound sequence.

From the advantages described above, Prezi's presentation media still has disadvantages including:

- it is an online software program whose manufacturing process must be online with electric conductivity;
- if you use the Desktop Prezi offline, the front and color options are limited;
- The presentation cannot be printed;
- the more attractive and innovative is subject to tariff when making a Prezi account to access Prezi in addition to the type.

Prezi allows to effectively use such a method of learning foreign languages as creating thematic presentations. Using this type of training activity allows you to intensify learning educational material. The presentation allows affect several types of memory at once: visual, auditory, emotional, and sometimes motor. When organizing an online lesson using a presentation, the training material is presented clearly and available. In the process of speaking the applicant has the ability to use keywords, schemes, tables, pictures. This allows you to build statements consistently, comprehensively, confidently and clearly. The use of thematic presentations is considered completely justified in the process teaching both general and business and professionally oriented English.

It should be noted that, performing a visual-illustrative function, multimedia presentations can be successfully used by the teacher at any stage of the learning process: the introduction and consolidation of lexical and grammatical material, control of the studied material and more. Creating presentations is an integral part of the independent work of students. Can be used for listening, translating texts, composing dialogues. The development of presentations helps to increase the information culture, motivation and self-esteem of students. Experience shows a high level of efficiency in the use of presentations in distance learning of a foreign language.

ClassDojo. ClassDojo is a simple tool for evaluating the performance of a class in real time. A comfortable incentive system has been created

here with different roles and levels of access. ClassDojo registers a teacher and enrolls students in their class. A personal code to access your own profile is sent to students. There is an opportunity for students to communicate on the class page: after the teacher has created the post, students can comment. Each student receives an avatar in the form of a monster. The task of the monster - to collect points for task. For each task the teacher assigns to the students a certain number of points.

Padlet. Padlet.com is a virtual board on which you can place individual message tiles with text information, hyperlinks, images, attach files, audio and video recordings. You can enable commenting mode, in which students can even add completed work. It is worth noting that such an organization of interaction can be appropriate within the lessons of one class or several classes for a short period, as the available space quickly becomes cluttered. Also in the free account only three virtual boards are available for recording. At the same time, it is can be a convenient point for information and online announcements.

One of the efficient ways of using this platform is creating web-quests.

A web-quest should be understood as a type of search activity in which students obtain the necessary information on the Internet at the specified addresses. Quests contribute to the effective use of time of students, the development of critical thinking, evaluation, analysis and synthesis of information. For distance learning of a foreign language, it is advisable to use web-quests of the following types: creating an interactive story, during which students focus on a certain option to continue the study, choosing two or three possible directions; analysis of any created problem and reflection of results in the document; conducting interviews with a virtual image in real time, etc.

There are a large number of tasks for web quests: mystery investigation, analytical or creative task, research, planning, design and much more. Usually, the topics of quests can be varied, and problem tasks are characterized by different levels of difficulty. The presentation of the results of fulfilling the conditions of the web-quest is done by means of an oral report, creation of a presentation, writing an essay, creation of a web-page, etc.

This interactive form of distance learning allows students to expand and improve their knowledge of a foreign language, analyze and synthesize information obtained from the Internet and real knowledge, to demonstrate in an interesting way to the group their understanding of the results of the work.

Considering given above the advantages and disadvantages of distance learning of foreign languages using online platforms are determined.

Advantages are:

- maintaining personal contact with students;
- feeling of direct voice contact in distance learning courses;
- spontaneity and insight of speech, similar to the real environment;
- provide timely support voice communication through instant feedback from the audience;
- immediately, operational cooperation and personal contacts;
- opportunity for full participation in the communication process at any time;
- speech rate can be changed, and students with different language skills can be easily involved in the course;
- participants of interaction do not depend on time, place and planning process;
- a sense of comfort when communicating in writing.

Disadvantages of distance learning of foreign languages using online platforms are:

- fragmentation of learning - students may be in situations that distract them;
- communication time is limited, there is little time for reflection;
- the problem of planning may arise for people in different time zones or those who are busy at work;
- they may require additional software

Conclusion. The study indicates that there are broad prospects for the development of distance learning of a foreign language. Thus, working with information in the future will allow you to use the means of automatic preparation of texts obtained directly from the Internet for use in the educational process. Learning activities will be increased through the use of new automated intellectual dialogue systems, which are in the early stages of development, to work with both text and multimedia. The density of communication in the long run can be increased through the use of augmented reality technologies.

It should also be noted that under quarantine restrictions, most types of classroom work - discussions, brainstorming, presentations, business games, etc. are conducted by teachers in cyberspace. Group online classes on various educational platforms are widely used to learn a foreign language.

While using in process of learning a foreign language, all educational platforms provide sufficient opportunities for effective organization distance learning process. So, organizing remote education using online learning platforms can make educational process not only as well qualitative as offline, but also more interesting, exciting, and even beneficial for students.

References:

1. Dalton Will, Turner Brian, DeMuro Jonas P. (2021). Best online learning platforms of 2021. [Electronic resource] Available: <https://www.techradar.com/best/best-online-learning-platforms>
2. The University of people: [Electronic resource]. Available: <https://www.uopeople.edu/blog/what-is-distance-learning/>
3. Brown Jessica L. (2020). Google Classroom for remote learning: A comprehensive guide. Insights. [Electronic resource]. Available: <https://insights.samsung.com/2020/10/23/google-classroom-for-remote-learning-a-comprehensive-guide/>
4. Lungu Monica. (2021). What is MOODLE? What are Online Learning Managements Systems? Study portals. [Electronic resource]. Available: <https://www.distancelearningportal.com/articles/161/what-is-moodle-what-are-onlinelearning-managements-systems.html>
5. Miro: [Electronic resource]. Available: <https://miro.com/education-whiteboard/>
6. Aruan L, Sari R. and Bengar Harahap A. (2020). Using prezi online software to improve teaching listening skill [Electronic resource]. Available: https://www.researchgate.net/publication/339429751_Using_Prezi_Online_Software_to_Improve_Teaching_Listening_Skill.

Authors

Grytsiak Lesia
*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor for the Department of
Foreign Languages,
Faculty of International Economics and Management,
Kyiv National Economic University named after
Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-8847-0482>
E-mail: lesya-d-g@ukr.net*

Khlopchyk Valeriia
*Student, Faculty of International Economics
and Management,
Kyiv National Economic University named after
Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine*

Abstracts

ЛЕСЯ ГРИЦЯК, ВАЛЕРІЯ ХЛОПЧИК. Використання онлайн-платформ для дистанційного навчання іноземних мов під час пандемії COVID-19. Зміни, що відбулися у світі і зокрема в Україні, привели освіту до глобальної інформатизації навчального процесу в навчальних закладах. Одним із пріоритетів сьогодні є створення єдиного освітнього електронного середовища та платформного навчання, що розглядається як одна з умов досягнення нової якості освіти. Автори статті аналізують досвід використання онлайн-платформ для забезпечення ефективного дистанційного вивчення іноземних мов, визначає переваги використання таких платформ, а також висвітлює можливості інтеграції онлайн-платформ у навчальний процес.

Ключові слова: освіта, дистанційне навчання, процес онлайн-навчання, організація навчального процесу.

ЛЕСЯ ГРИЦЯК, ВАЛЕРИЯ ХЛОПЧИК. Использование платформ онлайн-обучения для дистанционного обучения иностранным языкам во время пандемии COVID-19. Изменения, которые произошли в мире и в частности в Украине, привели образование к глобальной информатизации образовательного процесса в образовательных учреждениях. Одним из приоритетов сегодня является создание единой образовательной электронной среды и платформенного обучения, что рассматривается как одно из условий достижения нового качества образования. Автор статьи анализирует опыт использования онлайн-платформ для обеспечения эффективного изучения иностранных языков удаленно, определяет преимущества использования таких платформ и выделяет возможности интеграции онлайн-платформ в процесс обучения.

Ключевые слова: образование, дистанционное обучение, процесс онлайн-обучения, организация учебного процесса.

ŁESIA HRYCIAK, WALERIJA CHŁOPCZYK. **Korzystanie z platform internetowych do zdalnej nauki języków obcych podczas pandemii COVID-19.** *Zmiany, jakie zaszły na świecie, a w szczególności w Ukrainie, doprowadziły do globalnej informatyzacji procesu edukacyjnego w placówkach edukacyjnych. Jednym z dzisiejszych priorytetów jest stworzenie jednolitego środowiska edukacyjnego e-learningu i nauczania platformowego, co jest postrzegane jako jeden z warunków osiągnięcia nowej jakości kształcenia. Autorzy artykułu analizują doświadczenia wykorzystania platform internetowych w celu zapewnienia efektywnej nauki języków obcych na odległość, określają korzyści płynące z korzystania z takich platform, a także zwracają uwagę na możliwości integracji platform internetowych w procesie edukacyjnym.*

Słowa kluczowe: edukacja, kształcenie na odległość, proces zdalnego nauczania, organizacja procesu edukacyjnego.



ISSN 2450-6486

<https://osvita.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.3.04>

Igor DMYTERKO,
Myroslawa MARUSZCZENKO

Problemy organizacji nauki online u studentów uniwersytetów medycznych w warunkach współczesnych wyzwań

Przedmowa. Podstawowym celem modernizacji współczesnego wykształcenia medycznego w kontekście Europejskiego Systemu Transferu Punktów jest podwyższenie jakości oraz konkurencyjności poziomu procesu edukacyjnego w Ukrainie. Wyzwania powstałe przed krajowym wykształceniem medycznym w przeciągu ostatnich dwóch lat w związku z pandemią Covid-19 skomplikowali proces jego integracji do jedynej ogólnoeuropejskiej przestrzeni wykształcenia wyższego oraz badań naukowych, obniżyli mobilność akademicką wśród wykładowców oraz studentów. Jednak, mało nie najpoważniejszym problemem stało się przejście wykształcenia medycznego do formy nauczania częściowo lub całkowicie online [1,2,6].

Od roku 2019 studia online wprowadzono w wielu szkołach medycznych oraz uniwersytetach na całym świecie. Jednak zdaniem wielu pedagogów efektywność nauki online trudno ocenić ilościowo



Received 11.16.2021
Peer-reviewed 11.26.2021
Revised version received 12.10.2021
Accepted 12.21.2021

i w literaturze trwa dyskusja, o ile taka nauka jest efektywną, przede wszystkim dla studentów profilu medycznego. Zdaniem naukowców, niektóre dziedziny kierunku medyczno-biologicznego można dosyć skutecznie studiować online, jednak w warunkach zmniejszenia godzin w sali do studiowania dyscyplin chirurgicznych, studia online na katedrach klinicznych są prawdziwym wyzwaniem dla systemu wykształcenia medycznego.

Badania, przeprowadzone przez naukowców jeszcze w czasie przed pandemią pokazują, że wyniki akademickie studentów po zajęciach na sali nie byli statystycznie znacząco lepsi w porównaniu do studentów, którzy studiowali online. Jednak studenci oraz wykładowcy są jednego zdania, że format online nie przyczynia się do tworzenia kontaktu emocjonalnego pomiędzy wykładowcami i studentami, wymiany pomysłów, samooceny otrzymanej wiedzy oraz w wyniku obniża ogólną jakość studiowania [1,3,4,7].

Jednak, istnieje inne zdanie, że studenci uniwersytetów, którzy w większości posiadają wystarczające umiejętności pracy na komputerze, potwierdzają przewagi wykorzystania edukacyjnych materiałów interaktywnych i multimedialnych. Problemy ze studiami wynikają tylko u około 12% studentów, nieposiadających podstawowe umiejętności komputerowe lub uniwersytet czy kampus nie ma dostępu do szybkiego Internetu. Niezwykle aktualnymi w warunkach współczesnych wyzwań są dyskusje o przewagi takich lub innych form nauczania, ich usprawnienia oraz poszukiwania nowych [2,8].

Celem naszej pracy było badanie możliwości nauki online przy studiowaniu dyscyplin klinicznych studentami uniwersytetów medycznych Ukrainy, zwłaszcza, przy organizacji pracy indywidualnej oraz zdobywania praktycznych umiejętności.

Podstawowa część. Niezbędność przeglądu programów edukacyjnych oraz organizacji procesu edukacyjnego była spowodowana pojawieniem współczesnych wyzwań dla wykształcenia medycznego w Ukrainie, szczególnie, przejście do formy nauki online w warunkach pandemii; całkowita restrukturyzacja dyscyplin naukowych (na przykład połączenie kilku dyscyplin naukowych w jedną pod nazwą ogólną «Chirurgia», «Medycyna wewnętrzna» itd.); przekształcenie oddzielnych klinicznych kursów w status dyscyplin na wybór; znaczące zwiększenie ilości godzin, przydzielonych do indywidualnej pracy studentów itd. Tak, na przykład przy badaniu dyscyplin profilu chirurgicznego stosunek godzin w sali do pracy indywidualnej obecnie wynosi średnio 1:1,25.

Przy tym, wykorzystanie klinicznie orientowanych zadań testowych (w tym wielokrotnego wyboru), kejs-metody, testowań online jest jednym z podstawowych składników nauki u studentów profilu medycznego, którzy sprzyjają obiektywizacji kontroli wiedzy jak w trakcie zajęć w sali, tak i mogą być efektywnie wykorzystywane w celu przeprowadzenia przez studentów samokontroli przygotowania do praktycznych zajęć oraz końcowej kontroli, jak również strukturyzowanych egzaminów nowego typu [5].

W Ukrainie od roku 2019 studenci III roku uniwersytetów medycznych ze specjalnością 222 «Medycyna» składają Międzynarodowy egzamin z podstaw medycyny IFOM BSE (International Foundations of Medicine. Basic Science Exam) w web formacie w języku angielskim pod egidą NBME (Krajowa rada egzamenatorów medycznych USA) w ramach Jedyne go państwowego egzaminu kwalifikacyjnego (Unified state qualification exam) (ЄАКІ), który jest kompleksową oceną wiedzy profilowanej studentów medycyny. ЄАКІ opiera się na obowiązkowych 3-ch etapach: I etap (3 rok studiów) - KROK 1+ zdefiniowanie poziomu kompetencji języka obcego profesjonalnego skierowania drogą testowania + testowanie z IFOM BSE; II etap (5 rok studiów – dla fakultetów stomatologii oraz farmaceutycznego) - KROK 2 oraz OSCI (Objective Structured Clinical Examination); II etap (6 rok – dla fakultetu medycznego) - KROK 2, testowanie IFOM CSE oraz OSCI. Dla studiów podyplomowych pozostaje aktualnym egzamin licencyjny KROK-3, wprowadzane są nowe standardy szkolenia lekarzy-stażystów zgodnie z wymaganiami Komitetu akredytacyjnego wyższego wykształcenia medycznego USA (The Accreditation Council for Graduate Medical Education (ACGME)), który jest jednym z podstawowych światowych standardów szkolenia lekarzy [2,9].

Największe utrudnienia jak dla wykładowców tak i dla studentów w okresie przewagi nauki online powstały przy przygotowaniu do OSCI, ponieważ przewidywane jest opracowanie praktycznych umiejętności przy łóżku pacjenta, w laboratoriach, centrach symulacji itd [2].

Zgodnie z danymi ostatnio przeprowadzonego badania, aktywne wykorzystanie wideo-prezentacji z filmami szkoleniowymi o etapach przeprowadzenia zabiegów, praca z szkoleniowymi programami komputerowymi wpływają pozytywnie na stosowanie studentami umiejętności klinicznych oraz jakość dokonania zabiegów w porównaniu z innymi tradycyjnymi formami nauczania. Zgodnie z danymi naukowców, studenci uczestniczący w procesie badania pokazali nawet lepsze wyniki

przy wykonaniu oddzielnych zabiegów w ramach przechodzenia OSCI, niż pokazywali studenci przy tradycyjnej formie prowadzenia zajęć. Jednak warto zrozumieć, że przy wprowadzeniu OSCI do programów nauczania uniwersytetów medycznych bez względu na formę nauczania, ważne jest zrozumienie podstawowych zadań przed wykładowcami, którzy pracują nad sytuacjami klinicznymi oraz praktycznymi zabiegami dla ich rozwiązania i oceniają wyniki. W danym kontekście ważna jest unifikacja pracy wykładowców katedr pokrewnych, opracowanie konkretnych sytuacji klinicznych, gdzie student mógłby wykazać swoje myślenie kliniczne, praktyczne oraz komunikatywne umiejętności w trakcie pracy z pacjentem [6,10].

W Niemczech ponad 10 lat temu były opracowane tak zwane «reformowane programy naukowe» («Modellstudiengänge»), na które przeszły częściowo lub w całości większość medycznych uniwersytetów w kraju [8]. Nowe programy oparte są na wykorzystaniu alternatywnych oraz nowych metod nauczania, co umożliwiło stworzyć metodę, którą warunkowo można nazwać «nauką problemowo-zorientowaną» (*problem-based learning*). Taka metoda przewiduje pracę studentów na katedrach klinicznych w małych grupach (*in small groups*), naukę online (*e-learning courses*), opracowanie kejsów w małych grupach (*case-based work on issues in small working groups*) równoległe z przeprowadzeniem wykładów oraz organizacją pracy indywidualnej. Takie doświadczenie jest pozytywnym i elementy metody z pewnością trzeba wykorzystywać na uniwersytetach medycznych, co jest szczególnie aktualnym w kontekście współczesnych wyzwań [8].

W sytuacji częściowego lub całkowitego przejścia do nauki online ważnym jest aktywne wykorzystanie różnego typu zadań testowych, jako najbardziej obiektywnych i wygodnych metod screeningu dla określenia indywidualnego poziomu wiedzy studenta. Metoda testowania pozwala wykładowcy nie tylko zdefiniować poziom przygotowania każdego studenta, ale zrozumieć, która część materiału edukacyjnego była dla niego niezrozumiałą podczas przygotowania do zajęcia [9]. Ze wzrostem roli zadań testowych w procesie edukacyjnym we współczesnych warunkach zwiększają się wymagania do jakości zadań testowych z dyscyplin klinicznych.

Do najważniejszych kryteriów opracowania i stosowania zadań testowych można odnieść: *wiarygodność*, co wyznacza stopień odtwarzania wyników w przypadku przeprowadzenia powtórnego testowania; *prawdziwość*, która charakteryzuje stopień zgodności

metody testowania i poziomu szkoleniowych umiejętności otrzymanych przez studentów, *precyzyjność*, co pozwala ocenić granicę wahań skali prawidłowych odpowiedzi; *obiektywizm*, co oznacza nadzwyczajnie niski poziom wpływu na wynik testowania czynników subiektywnych oraz maksymalnie minimalizuje ich działanie. Do przewag wykorzystania zadań testowych warto odnieść *unifikację oraz standaryzację* oceny poziomu wiedzy, możliwość w ciągu ograniczonego czasu dokonać kontroli wiedzy wielkiej ilości studentów, możliwość dokonania nie tylko selektywnej, ale i uogólnionej kontroli stopnia zrozumienia i zapamiętania materiałów edukacyjnych, jak również wysoką efektywność w przypadku przeprowadzenia systematycznej (etapowej) oceny poziomu myślenia klinicznego. Warianty zadań testowych to *testy skuteczności 4-ch poziomów zastosowania, strukturalne zadania sytuacyjne, kejsy kliniczne itd* [5,9].

Podstawy metodologiczne wykorzystania zadań testowych w strukturze nauczania dyscyplin klinicznych profilu chirurgicznego dla studentów uniwersytetów medycznych przewidują realizację serii aspektów: *akademickiego, analitycznego, edukacyjnego, twórczego, prognostycznego*.

Jednymi z najbardziej skutecznych metod oceny wiedzy studentów jest rozwiązanie *ustrukturuowanych zadań sytuacyjnych*, przy których dokonywane są czynności właściwe praktycznej działalności lekarzy z maksymalnym przybliżeniem do realnych warunków. Więc, każda metoda standaryzowanej oceny jak poziomu nauczania przedmiotu przez przeprowadzenie zajęć praktycznych, tak i przy przeprowadzeniu kontroli końcowej, oceny poziomu indywidualnej pracy studentów, obowiązkowo przewiduje wykorzystanie takiej lub innej kontroli testowej.

Podobno do zadań testowych dla sprawdzenia wiedzy oraz strukturyzowanych zadań sytuacyjnych jest wykorzystanie metody *case-study* lub metody konkretnych sytuacji, technologii pedagogicznej, która budowana jest na modelowaniu sytuacji lub wykorzystaniu realnej sytuacji w celu analizy danego przypadku, wyjawienie problemów, poszukiwania alternatywnych metod ich wyjaśnienia oraz optymalnego rozwiązania problemu. Odmienną cechą metody *case-study* jest tworzenie sytuacji problemowej na podstawie faktów realnego zdarzenia klinicznego [2,4,10].

Istotnymi częściami metody *case-study* jest omówienie oraz dyskusja. Przy czym studenci wspólnie dokonują analizy sytuacji – kejs, co pozwala im na opracowanie wspólnej decyzji, w wyniku czego powstaje

ocena oferowanych algorytmów, wybór lepszego z nich w kontekście konkretnego zadania lub problemu.

Według typu zadania kejsy dzielą się na kejs-zdarzenie, kejs-ćwiczenie oraz kejs-sytuację. Przy nauczaniu dyscyplinom chirurgicznym, kejs-zdarzenie można wykorzystywać podczas wykładów lub zajęć praktycznych w celu pokazania konkretnej choroby i udowodnić metody diagnostyczne. Kejs-ćwiczenie udostępnia studentowi możliwość zastosowania w praktyce myślenia klinicznego oraz opanowanych umiejętności praktycznych i najczęściej jest wykorzystywanym do zróżnicowanej diagnostyki chorób. Dość często wykorzystywano zadania nietypowe, kiedy występują powikłania choroby podstawowej i na konkretnym przykładzie odbywa się szkolenie algorytmu podjęcia decyzji w sytuacjach najczęściej nagłych [2,3].

Kejsy kompleksowe dość obszerne (od 15 stron), zawierają dużo szczegółowych informacji, pierwotnych danych. Kejs może zawierać kilka rozwiązań, z których proponowano wybrać lepsze, ale w niektórych przypadkach wszystkie zaproponowane rozwiązania nie są optymalne i jedynym sposobem skutecznego rozwiązania kejsu jest podanie własnego rozwiązania. *Mini-kejsy* – sytuacje praktyczne, które pokazują pewien problem w formie ścisłej (1–4 strony). Ilość informacji wystarczająca do tego, żeby student posiadający niezbędną wiedzę oraz umiejętności, mógł podjąć uzasadnioną decyzję. Ocena pracy studentów przy tym odbywa się zgodnie z takimi kryteriami, jak wiedza teoretyczna, umiejętności praktyczne, myślenie kliniczne, uczestnictwo w dyskusji, współpraca w grupie, kompetentne podejście do rozwiązania zadania, umiejętność podjęcia prawidłowej decyzji w konkretnej nietypowej sytuacji [3].

Omówienie. Współczesne warunki pandemii spowodowali całkowite lub częściowe przejście od tradycyjnych metod nauczania w sali do nauki online (*E-learning, Smart education*), umożliwiające realizację podstawowych form procesu edukacyjnego przy pomocy informacyjno-komunikacyjnych oraz elektronicznych technologii, połączenie uczelni na podstawie wspólnych standardów i technologii [1,3,7].

Wymagania do jakości nauki online na uniwersytetach medycznych są bardzo wysokie. Jeżeli w warunkach kształcenia stacjonarnego wielką rolę odgrywa pedagogiczna umiejętność wykładowcy oraz jego zdolności oratorskie, emocjonalna i werbalna część, a materiał ilustracyjny jest tylko dodatkiem, to nauka online przewiduje prawie całkowite wyłączenie podmiotowości, a najważniejszymi stają się obrazy

wizualne przedstawionego materiału, potrzeba ciągłego uzupełnienia prezentacji informacjami z profesjonalnych źródeł, umiejętność wykładowcy do tworzenia bazy zadań testowych oraz edukacyjnych programów komputerowych, co przewiduje wysoki poziom opanowania współczesnych technologii informatycznych. Więc można podsumować, że współczesny wykładowca, który ma potężne doświadczenie pedagogiczne i kliniczne, potrafi wspaniale opowiadać o zdarzeniach klinicznych ze swojej działalności praktycznej, pokazać dokonanie zabiegów medycznych, potrzebuje również posiadanie umiejętności wykorzystania technologii komputerowych na wyższym poziomie, niż to było potrzebne przed przejściem do nauki online.

Wysokie wymagania do poziomu zapoznania się z technologiami komputerowymi przez wszystkich uczestników procesu edukacyjnego, w tym studentów oraz wykładowców, stwarza potrzebę przekształcenia metod nauczania i materiałów edukacyjnych nie tylko na uniwersytetach, ale również w szkołach średnich, będących podstawą otrzymania niezbędnej wiedzy. Niestety w niektórych krajach aktualnym nadal pozostaje problem różnego poziomu dostępu jak studentów, tak i wykładowców do szybkiego Internetu, co skutkuje niejednakowymi możliwościami zdobywania wiedzy przez uczestników procesu edukacyjnego.

Niezwykle aktualną jest organizacja treningów szkoleniowych dla wykładowców w małych grupach w celu tworzenia wizualnych materiałów edukacyjnych, wykładów, zadań testowych dla kontroli poziomu wiedzy studentów na różnych etapach kursu. Wygodnym jest wykorzystanie platformy *Google Forms* - tworzona przez wykładowcę, zawiera ona dane studenta oraz testy i pozwala szybko i sprawiedliwie ocenić poziom wiedzy studenta. Wykorzystanie współczesnych interaktywnych technologii procesu edukacyjnego według modeli: *Smart Classroom*, *Flipped Classroom*, *Activ Studio*, *Smart Notebook*, *Smart Classroom Suite*, *Smart Sync*, *Smart Response*. Oprogramowanie *Smart Classroom Suite* pozwala nie tylko prowadzić zajęcia, ale również sterować procesem edukacyjnym. Wszystkie programy-platformy dla tworzenia zadań testowych można umownie podzielić na on-line software (wykorzystywane głównie dla nauki online) oraz off-line software (wykorzystywane głównie dla testowania studentów podczas zajęć oraz testowych treningów); podtrzymują systemy operacyjne Windows, Mac OS, Android oraz iOS; są bezpłatne wersje oraz płatne z większym zestawem funkcji oraz instrumentów elektronicznych, wsparciem

technicznym online, w związku z czym ich wykorzystanie staje się bardzo wygodne [1-4,7].

W taki sposób, współczesne wymagania stawiają przed nami nowe zadania, potrzebujące stosowanie nowych technologii informatycznych, nowych podejść do opracowania kryteriów oceny wiedzy teoretycznej oraz praktycznej studentów podczas wszystkich etapów procesu edukacyjnego.

Wnioski: W warunkach współczesnych wyzwań ważnym jest orientowanie na nowe wymagania do jakości oraz metodologii przeprowadzenia procesu edukacyjnego, do profesjonalnych i komunikatywnych kompetencji wszystkich uczestników procesu edukacyjnego, polepszenie jakości pracy indywidualnej przyszłych lekarzy. Stosowanie takich efektywnych metod oceny jak profesjonalnie zorientowane zadania testowe, kejs-metody, testowania online, jako składników technologii problemowo-zorientowanej procesu edukacyjnego, pozwala ocenić jakość przygotowania studentów na wszystkich etapach procesu edukacyjnego i jest organicznym uzupełnieniem działalności praktycznej w klinice. Stosowanie współczesnych metod szkoleniowych w procesie edukacyjnym prowadzi do zwiększenia motywacji studentów do opanowania dyscyplin klinicznych kierunku chirurgicznego, jakości opanowania materiału edukacyjnego, polepszeniu dialogu pomiędzy wykładowcą a studentem.

References:

1. Burford C., Guni A., Rajan K., Hanrahan J., Armitage M., Driscoll A., Southey C., Moon J.H., Pandit A.S. (2019). Designing undergraduate neurosurgical e-learning: medical students' perspective. *Br J Neurosurg.* 2019 Feb;33(1):79. doi: 10.1080/02688697.2018.1520806. Epub 2018 Oct 3. PMID: 30282488.
2. Fraser S., Wright A.D., van Donkelaar P., Smirl J.D. (2019). Cross-sectional comparison of spiral versus block integrated curriculums in preparing medical students to diagnose and manage concussions. *BMC Med Educ.* 2019 Jan 9;19(1):17. doi: 10.1186/s12909-018-1439-0. PMID: 30626361; PMCID: PMC6327552.
3. Gormley G.J., Collins K., Boohan M., Bickle I.C., Stevenson M. (2009). Is there a place for e-learning in clinical skills? A survey of undergraduate medical students' experiences and attitudes. *Med Teach.* 2009 Jan;31(1):e6-12. doi: 10.1080/01421590802334317. PMID: 19253150.
4. Hale LS, Mirakian EA, Day DB. Online vs classroom instruction: student satisfaction and learning outcomes in an undergraduate Allied Health pharmacology course. *J Allied Health.* 2009 Summer;38(2):e36-42. PMID: 19753411.
5. Hernandez RG . What's new in graduate medical education? *Cardiol Young.* 2016.

6. Knight J., Stroud L., Geyton T., Stead A., Cock H.R. (2017). Medical student perceptions of clinical neurosurgery teaching in an undergraduate medical school curriculum. *Br J Neurosurg.* 2017 Dec;31(6):727-730. doi: 10.1080/02688697.2017.1335856. Epub 2017 May 31. PMID: 28562077.
7. Link T.M., Marz R. (2006). Computer literacy and attitudes towards e-learning among first year medical students. *BMC Med Educ.* 2006 Jun 19;6:34. doi: 10.1186/1472-6920-6-34. PMID: 16784524; PMCID: PMC1534040.
8. Peine A., Kabino K., Spreckelsen C. (2016). Self-directed learning can outperform direct instruction in the course of a modern German medical curriculum - results of a mixed methods trial. *BMC Med Educ.* 2016 Jun 3;16:158. doi: 10.1186/s12909-016-0679-0. Erratum in: *BMC Med Educ.* 2016 Oct 11;16(1):265. PMID: 27256081; PMCID: PMC4891889.
9. Romanelli F., Bird E., Ryan M. (2015). Learning styles: a review of theory, application, and best practices. *Am J Pharm Educ.* 200973. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/pmc2690881/>. Accessed 13 May 2015.
10. Shahjehan A., Brahimaj B.C. (2019). Analysis of Neurosurgery Resident Operative Experience: Training Tomorrow's Neurosurgeon. *Neurosurgery*, Volume 66, Issue Supplement_1, September 2019, nyz310_714.

Authors

Dmyterko Igor Petrovych, MD., PhD,
*Associate Professor of the Department
of Neurosurgery, Bogomolets National
Medical University,
Kyiv, Ukraine*
<https://orcid.org/0000-0001-9933-1923>
E-mail: igr.dmyterko@gmail.com

Marushchenko Myroslava Olegivna, MD., PhD,
*Associate Professor of the Department
of Neurosurgery, Bogomolets National
Medical University
Kyiv, Ukraine*
<https://orcid.org/0000-0001-7999-0390>
E-mail: miroslavam2006@ukr.net

Abstracts

ІГОР ДМИТЕРКО, МИРОСЛАВА МАРУЩЕНКО. Проблеми організації дистанційного навчання у студентів медичних університетів в умовах сучасних викликів. У статті проаналізовані сучасні проблеми організації дистанційного навчання у студентів медичних університетів. Обґрунтовані методологічні основи та визначені прикладні напрямки використання різних типів тестового контролю у структурі навчальної підготовки студентів під час вивчення клінічних дисциплін, покращення організації самостійної роботи студентів та відпрацювання практичних навичок в умовах часткового чи повного переходу до дистанційної форми навчання. Проаналізовано переваги використання таких ефективних методів оцінювання як клінічно орієнтовані тестові завдання, кейс-методики, дистанційні онлайн тестування, робота в малих групах та використання навчальних комп'ютерних програм як основних складників технології проблемно-орієнтованого навчання. Визначено, що застосування сучасних методів навчання у освітньому процесі сприятиме підвищенню мотивації студентів щодо вивчення клінічних дисциплін хірургічного напрямку, якості засвоєння навчального матеріалу та ефективній оцінці якості підготовки студентів на усіх етапах освітнього процесу, покращенню діалогу між викладачем і студентом.

Ключові слова: дистанційна форма навчання, медична освіта, проблемно-орієнтоване навчання, сучасні виклики.

ИГОРЬ ДМИТЕРКО, МИРОСЛАВА МАРУЩЕНКО. Проблемы организации дистанционного обучения у студентов медицинских университетов в условиях современных вызовов. В статье проанализированы современные проблемы организации дистанционного обучения студентов медицинских университетов. Обоснованы методологические основы и определены прикладные направления использования различных типов тестового контроля в структуре учебной подготовки студентов при изучении клинических дисциплин, улучшения организации самостоятельной работы студентов и отработки практических навыков при частичном или полном переходе к дистанционной форме обучения. Проанализированы преимущества использования таких эффективных методов оценки как клинически ориентированные тестовые задания,

кейс-методики, дистанционные онлайн тестирования, работа в малых группах и использование обучающих компьютерных программ как основных составляющих технологии проблемно-ориентированного обучения. Определено, что применение современных методов обучения в образовательном процессе будет способствовать повышению мотивации студентов к изучению клинических дисциплин хирургического направления, качеству усвоения учебного материала и эффективной оценке качества подготовки студентов на всех этапах образовательного процесса, улучшению диалога между преподавателем и студентом.

Ключевые слова: дистанционная форма обучения, медицинское образование, проблемно ориентированное обучение, современные вызовы.

IGOR DMYTERKO, MYROSLAVA MARUSHCHENKO. **Problems of organization of on-line learning in students of medical universities in the conditions of modern challenges.** *The article analyzes the current problems of on-line learning in medical students. Methodological bases are substantiated and directions of using of different types of test control in the structure of learning of students during studying of clinical disciplines applied. The improvement of the organization of independent work of students and working off of practical skills in the conditions of partial or full transition to distance learning is defined. The advantages of using such effective assessment methods as clinically oriented test tasks, case methods, online testing, work in small groups, and the use of educational computer programs as the main components of technology of problem-based learning are analyzed. It is determined that the use of modern teaching methods in the educational process will increase students' motivation to study clinical disciplines, the quality of learning and effective assessment of the quality of student training at all stages of the educational process, improve dialogue between teacher and student.*

Keywords: on-line learning, medical education, problem-based learning, modern challenges.



ISSN 2450-6486

<https://osvita.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.3.05>

Світлана ЯГЕЛО,
Галина СТЕЧАК

Дистанційне навчання в умовах пандемії

SVITLANA IACHELO, GALYNA STECHAK. **Distance education in a pandemic.** *The research defines the peculiarities of online learning, implemented at the time of acute respiratory disease COVID 19 pandemic, caused by coronavirus SARS-CoV-2. The paper presents survey results aimed at defining the attitude of students and academic staff towards online learning, highlighting the drawbacks of mentioned above type of education as well as development and implementation of required online resources based on methods and tools that can be used during online learning in order to enhance students' academic performance. The influential peculiarities of distance learning have been suggested and a comparative analysis of traditional and distance learning under the conditions of quarantine has been carried out. Based on the performed analysis, the most important peculiarities have been identified.*

Key words: education, distance learning, online resources, COVID-19, epidemic.

Пандемія коронавірусної хвороби 2019 (COVID-19), яка розпочалася у Китаї, змінила всі сфери соціального життя. Одним із важливих аспектів суспільного життя нашої країни є освіта, яка зазнала суттєвих змін через введення карантинних заходів і як наслідок перехід на дистанційну форму навчання. Для всіх закладів освіти навчальний рік розпочався в умовах, які стали наслідком виникнення епідемії коронавірусної хвороби та глобальних змін через введення обмежувальних карантинних заходів. За короткий термін всі заклади освіти повинні були здійснити перехід від традиційної до дистанційної форми навчання, що сприяло виявленню проблем у сфері освіти та пошуку нових форм і впровадження їх для підтримки високого рівня базових та професійних знань. Усі заклади освіти змушені були розробити спеціальні робочі програми з урахуванням нових умов викладання та провести дослідження щодо готовності студентів перейти на новий формат навчання, а саме наскільки добре вони забезпечені необхідним обладнанням для отримання знань дистанційно, чи мають досвід роботи з необхідними для такої форми викладання програмами та наскільки відчують себе компетентними для онлайн навчання [10; 11; 13].

Питання виявлення недоліків дистанційної форми навчання в умовах епідемії коронавірусу та її розвиток є дуже актуальним на сьогодні і висвітлено у дослідженнях великої кількості науковців. Дослідники зазначають, що часткове використання онлайн формату для студентів та викладачів закладів вищої освіти було вже невід'ємною частиною освітнього процесу [4; 6]. Проте перехід повністю на дистанційне навчання передбачає певну відповідальність й обов'язки для студентів, вчителів і батьків, які є складовими навчального процесу.

Через неможливість використання в умовах пандемії звичної форми навчання, орієнтованої переважно на педагога, виші змушені були запровадити правила та інструкції, які були б орієнтовані на здобувачів освіти і допомагали б полегшенню сприйняття навчального матеріалу.

Усі дослідження особливостей дистанційного навчання в умовах карантину й вимушеної ізоляції скеровані на вивчення думки соціуму, що є активним та невід'ємним учасником освітнього процесу, виявлення оптимальних умов його впровадження й покращення, а також пошук нових форм оцінювання та передачі інформації, яка є необхідною для отримання професійних знань [5]. Отже,

досліджуючи експерименти з виявлення найпоширеніших важливих характеристик дистанційного навчання в умовах пандемії, які проводили провідні фахівці галузі освіти, можна виділити переваги та недоліки такої форми навчання. За опитуваннями, які проводили науковці в багатьох країнах світу, серед головних переваг були виділені доступність, гнучкість, популярність [6], легкий обмін інформацією, інтерактивна інфраструктура програмного забезпечення навчального процесу, можливість використання віртуальних класних кімнат, а також легкий доступ до віртуальних ресурсів [2]. Дистанційне навчання не вимагає присутності на заняттях у закладі вищої освіти, тому студенти мають можливість відвідувати онлайн заняття навіть якщо стан здоров'я не дозволяє робити це особисто. Завдяки такій формі навчання вони можуть отримувати навчальний матеріал у зручний для себе час, а також навчатись у закладі освіти будь-якої країни світу незалежно від місця проживання, що значно спрощує вступ до освітнього закладу й отримання необхідних знань. Використання нових форм подання навчального матеріалу дозволяє отримувати бажаний об'єм знань, який не обмежується навчальним планом, що сприяє підвищенню рівня підготовки. Завдяки новітнім технологіям спрощується процес самостійного навчання, що є важливою складовою навчального процесу.

Наслідком ситуації, що склалася, є зростання загальної цікавості всіх верств населення до дистанційного навчання, про що свідчить збільшення кількості запитів з цієї теми у пошукових сервісах різноманітних інтернет джерел. Це означає, що дистанційне навчання стає популярним як серед учасників навчального процесу закладів вищої освіти, так і серед пересічних громадян і набуває нового змісту.

Метою статті є дослідження недоліків дистанційної освіти під час епідемії коронавірусу, порівняння традиційного дистанційного навчання з дистанційним навчанням в умовах пандемії, виявлення головних умов успішної організації навчального процесу онлайн навчання.

Методи дослідження. При виявленні різниці між традиційним дистанційним навчанням і дистанційним навчанням в умовах карантину застосовувався порівняльний аналіз. Логічний метод використовувався при створенні інструкцій оптимізації умов та засобів навчання та викладання.

Результати дослідження. Незважаючи на значні переваги дистанційного навчання, існує певна кількість недоліків такої форми

освіти. По-перше, це залежність отримання знань від технічних засобів навчання, які є єдиною можливістю зв'язку з викладачем. Не всі здобувачі освіти мають можливість підключення до мережі Інтернет або придбання спеціального обладнання, необхідного для отримання навчальних матеріалів онлайн. Тож для ефективного введення дистанційного навчання було б доцільно впровадити вільне користування послугами Інтернет провайдерів для всіх учасників навчального процесу та забезпечити їх необхідним для дистанційної освіти обладнанням. Це ж стосується якості онлайн ресурсів, які використовують викладачі під час проведення занять [8]. Не маючи можливості повністю синхронізувати існуючі онлайн курси з робочою програмою через терміновість переходу від традиційної форми навчання чи часткового дистанційного навчання до дистанційної освіти як єдиної форми подання знань та навчальної інформації, якість таких ресурсів не завжди відповідала стандартам навчання. Таким чином для успішного викладання потрібні онлайн ресурси високої якості, які будуть відповідати вимогам Міністерства освіти та науки, а також створювати ефективний процес навчання.

По-друге, це певний негативний вплив комп'ютера чи будь-якого іншого пристрою, який студент використовує під час навчального процесу, при недотриманні правил роботи з ними, які передбачені лікарями відповідно до віку та індивідуальних особливостей здобувача освіти. Ці правила мають бути прописані в робочих навчальних програмах закладів освіти, котрих педагоги повинні дотримуватися під час проведення онлайн занять. Зважаючи на правила використання технічного обладнання, необхідного для організації навчального процесу під час дистанційного навчання, не можна не згадати про створення оптимальних умов для успішного сприйняття матеріалу, організації комфортного робочого простору та дотримання спеціального графіку, що повинен бути складений для підтримання балансу між навчанням та відпочинком [7]. Доцільно було б робити періодичні перерви між академічною роботою і виконанням домашніх завдань, які будуть допомагати підтримувати ментальний та фізичний стан студента на належному рівні. Невід'ємними у процесі навчання повинні бути заохочення за добре виконану роботу, котрі спонукатимуть студентів стати активнішими учасниками отримання знань.

На думку багатьох науковців, ще одним з найсуттєвіших недоліків дистанційного навчання є відсутність соціалізації і неможливість

набути навички суспільного спілкування, які є одним з головних факторів співіснування та успішної взаємодії між людьми [12].

Зазначені недоліки є наслідками швидкого темпу впровадження дистанційної форми навчання в умовах пандемії при недостатній готовності методичного та технічного забезпечення. Особливістю такого введення дистанційного навчання є те, що цей перехід виявився примусовим в умовах тотального карантину [3]. До епідемії коронавірусу дистанційне навчання використовувалось як допоміжний ресурс до традиційної форми навчання, що допомагав інтегрувати новітні технології в освітній процес. Тоді як дистанційна освіта під час епідемії COVID-19 була єдиним захисним інструментом навчального процесу в усіх країнах світу.

Незважаючи на те, що в багатьох країнах відбувались природні та техногенні катастрофи, їхні наслідки не мали такого масштабу, як зміни, котрі спричинила коронавірусна хвороба. Учасникам освітнього процесу треба було терміново шукати нові засоби передачі інформації, організації навчання та системи оцінювання, не маючи для цього достатньо знань, навичок та ресурсів. Ці зміни розглядались як короткотривалі, що дозволять підтримати всі сторони процесу навчання до виходу з періоду вимушеної ізоляції.

Проведений аналіз наукових праць, метою яких було порівняння особливостей традиційного дистанційного навчання з дистанційним навчанням в умовах пандемії, дозволив нам виділити основні аспекти, що впливають на якість освіти та рівень успішності й мають бути враховані при розробці нових навчальних програм і навчальних планів [1; 2; 6].

Традиційне дистанційне навчання є добровільним, може поєднувати онлайн і офлайн заняття; включає теоретичні, практичні курси та лабораторні заняття; часто є недоступним здобувачам вищої освіти з особливими освітніми проблемами; передбачає психологічну готовність усіх учасників навчального процесу до цієї форми навчання; адаптовано до існуючих навчальних планів і програм.

Дистанційне навчання в умовах пандемії носить примусовий характер, проводяться лише онлайн заняття; певні види практичних занять не можуть проводитися на належному рівні; доступне здобувачам вищої освіти з особливими освітніми проблемами за наявності відповідного технічного обладнання; немає попередньої підготовленості у студентів та викладачів; неповна відповідність онлайн ресурсів з навчальними програмами.

Для того, щоб оцінити наслідки впровадження дистанційного навчання в умовах швидкого переходу до нової форми отримання знань та вдосконалити матеріально-технічну базу закладів освіти, фахівці галузі освіти розглядають соціальні, особистісні, педагогічні та психологічні особливості впливу навчання на відстані.

Якщо розглядати соціальні аспекти впливу дистанційного навчання, можна говорити про негативне ставлення певної кількості здобувачів освіти та педагогів до дистанційної форми отримання знань. Деякі учасники освітнього процесу вважають, що така форма навчання робить неможливим отримання життєво необхідних навичок суспільного спілкування і може негативно вплинути на розвиток особистості як складової суспільства.

Особистісна складова життя людини теж зазнала певних змін, що вплинули на відносини з членами родини, які проживають на одній території, знизився рівень толерантного ставлення до особливостей інших людей через відсутність щоденних прикладів проявлення толерантності. Крім цього при проведенні дослідження особистої думки студентів, які змушені були залишатися вдома через введення дистанційного навчання, були зафіксовані відповіді про порушення особистісного простору, що негативно впливало на психологічний стан індивіда і сприяло зниженню рівня успішності.

Педагогічна складова особливостей впливу дистанційного навчання на рівень успішності і якість освіти складається з двох протилежних думок. Прихильники першої думки вважають, що впровадження дистанційного навчання знижує рівень освіти через недосконалу систему навчання в умовах пандемії. Недостатній рівень матеріально-технічної бази всіх учасників процесу навчання не дозволяє проводити заняття на такому рівні, який потрібен для ефективного отримання, засвоєння та повторення навчального матеріалу. Для створення ефективного процесу навчання необхідно включати в навчальний план всі види занять, зокрема комбіновані заняття; подання нового матеріалу; закріплення вивченого матеріалу та вироблення практичних умінь та навичок; самостійна робота; заняття-конференція; семінарське заняття; повторення, узагальнення та систематизації вивченого матеріалу. Використання таких типів занять в умовах дистанційного навчання викликає певні технічні труднощі, які треба подолати викладачам при підготовці до занять. На допомогу приходять різноманітні інтернет ресурси, зокрема Zoom, Google Class, Viber тощо. Формат проведення заняття

як перевернутий клас (flipped classroom) передбачає основне засвоєння навчального матеріалу під час самостійного опрацювання поданої теми, а час аудиторної роботи виділяється на виконання завдань, вправ, проведення практичних досліджень, індивідуальні консультації вчителя. Але для того, щоб використовувати такий спосіб передачі навчального матеріалу та опрацювання навичок, необхідно внести суттєві зміни до програми навчання та вдосконалити навчальні плани. Веб-портфоліо, наприклад, допомагає виявити проблемні моменти процесу навчання кожного студента й звернути увагу на теми, що потребують повторного або більш глибокого опрацювання. Веб-портфоліо – це ресурс, який відображає стан навчальних або професійних досягнень власника. Веб-портфоліо студента – веб-сайт, на якому відображаються результати навчання – результати виконання проектних завдань, лабораторних робіт та сумісної діяльності.

Одним з найпопулярніших типів сучасного дистанційного навчання є мобільне навчання, тобто таке навчання, яке передбачає використання портативних технологій, що допускає отримувати навчальний матеріал незалежно від місця проживання. Такий тип дистанційного навчання є дуже актуальним в умовах пандемії коронавірусу, тому що дозволяє не припиняти освітній процес навіть якщо студент або викладач знаходиться в місцях, які не передбачають стаціонарне обладнання, необхідне для зв'язку з усіма учасниками навчання.

Особливу увагу треба приділити використанню віртуальних класних кімнат, які є альтернативою традиційному спілкуванню між педагогом та здобувачем вищої освіти. Відсутність такого спілкування впливає на психологічну складову особливостей дистанційного навчання в умовах обмеження звичних для людини повсякденних дій. Обмеження когнітивної діяльності в процесі навчання, а саме неможливість відвідувати семінари, симпозиуми, конференції, майстер-класи та тематичні зустрічі, також негативно позначається на загальному стані людини і її повсякденній діяльності. Адміністрація закладів вищої освіти стикнулася з проблемою випуску, а також проведення випускних вечорів. Досить довгий час ці заходи були невід'ємною частиною освітнього процесу, але після переходу на дистанційну форму навчання саме в умовах епідемії коронавірусу з'явилась нагальна потреба змінити формат позааудиторних заходів для відновлення традицій навчального процесу.

Розглянувши особливості впливу дистанційного навчання в умовах пандемії за чотирма важливими складовими процесу навчання в закладах вищої освіти, не можна не звернути увагу на вплив організації освітнього процесу та навчального простору в домашніх умовах. Проведення процесу навчання в місцях проживання викликають певні труднощі через більш глибоку участь батьків у їхньому навчанні за рахунок своєї присутності та взаємодії з педагогами та однокурсниками. Перехід на дистанційне навчання сприяє зміні звичного розкладу. Можливість прокидатися пізніше ніж звичайно, проводити більшу частину дня у ліжку чи змінити звичний розклад харчування призводить до зниження рівня активності та може стати причиною ожиріння й інших супутніх захворювань. Тому для того, щоб зберегти звичний рівень фізичної та соціальної активності, потрібно вдосконалити процес навчання, який є невід'ємною складовою життя студентів та займає більшу частину їхнього дня протягом робочого тижня.

Проведений аналіз дає підстави для використання таких особливостей організації навчального процесу, які б сприяли покращенню сприйняття навчального матеріалу студентами, а саме [9]:

- упровадження інноваційних та традиційних методів навчання, адаптованих для використання в умовах дистанційного навчання (словесні, наочні і практичні);
- використання різних засобів навчання, які сприятимуть підвищенню рівня успішності (об'єкти навколишнього середовища, прилади і засоби для демонстраційних експериментів, технічні засоби навчання, прилади для контролю знань і умінь);
- адаптація існуючих онлайн ресурсів до навчальних програм;
- проведення психологічної підготовки та надання психологічної допомоги всім учасникам навчального процесу;
- приділення особливої уваги спеціальним фізичним та розумовим вправам, які скеровані на зняття фізичного та емоційного напруження.

Ще одним актуальним питанням, яке потребує детально вивчення, обговорення та швидкого вирішення, є проблема поєднання декількох навчальних процесів в умовах дистанційної освіти викладачами, які мають власних дітей дошкільного, молодшого шкільного та середнього шкільного віку. У таких умовах викладач повинен відтворювати навчальний процес та передачу

знань для студентів навчального закладу, в якому він працює і водночас наглядати, допомагати та усувати будь-які технічні труднощі власної дитини. Такий конфлікт декількох процесів навчання в одному домашньому просторі суттєво знижує рівень навчання усіх учасників процесу.

Незважаючи на велику кількість недоліків дистанційної форми навчання, яка була терміново впроваджена в умовах введення запобіжних засобів під час епідемії коронавірусу, є педагоги й студенти, які вважають, що дистанційне навчання надає додаткові можливості усім учасникам освітнього процесу. В умовах дистанційного навчання більше уваги приділяється самостійній роботі здобувачів вищої освіти, що сприяє вдосконаленню таких особистісних якостей як самоорганізація, самодисципліна, наполегливість, творчість. Самостійна робота сприяє розвитку пізнавальних здібностей, оволодінню прийомами процесу пізнання, формуванню інтересу до пізнавальної діяльності та поглибленню і розширенню знань, що позитивно впливає на оволодіння необхідними знаннями у процесі навчання.

Дистанційна освіта пропонує нові форми отримання знань, які значно спрощують навчальний процес, а саме відвідування занять у будь-якому навчальному закладі світу, віртуальні подорожі, екскурсії до відомих музеїв, галерей, виставок тощо.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у заданому напрямку. Таким чином, впровадження дистанційного навчання для усіх закладів освіти в Україні та у світі, як єдиної форми навчання, стало новим досвідом з використанням новітніх технологій та повною зміною структури навчання на усіх рівнях. Проте цей процес потребує значних доопрацювань та вдосконалення технічної та методологічної бази навчального процесу для створення високого рівня подання та отримання знань, які є фундаментальними для вищої освіти нашої країни.

Практика показує, що за таких умов через свою специфічність особливої уваги потребує й інклюзивна освіта. І якщо раніше питанням упровадження новітніх технологій у навчальний процес здобувачів освіти з особливими потребами займалась невелика кількість фахівців певних міністерств та відомств, то після змін у системі освіти, котрі були спричинені наслідками епідемії коронавірусу, це питання набуло міжнародного масштабу і зараз йому приділяється особлива увага.

Для людей з обмеженими можливостями навчання є єдиним шансом отримати освіту, яка в подальшому дасть їм змогу набути й вдосконалити професійні навички та отримати достойну роботу для забезпечення необхідного життєвого рівня. В умовах пандемії міністерства розробили інструктивно-методичні рекомендації щодо організації навчання людей з особливими освітніми потребами. У разі запровадження відповідних заходів спеціальні заклад освіти можуть надавати психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги з використанням дистанційних технологій. Водночас під час проведення таких занять педагоги повинні враховувати потенційні можливості та індивідуальні потреби кожної дитини. На жаль, такі рекомендації спрямовані тільки на теоретичну складову процесу навчання людей з особливими освітніми потребами і вимагають подальшого обговорення та розвитку для створення, впровадження та вдосконалення спеціальних методів та ресурсів, які будуть скеровані на ефективну передачу навчальної інформації.

References:

1. Al Lily Abdulrahman Essa; Ismail, Abdelrahim Fathy; Abunasser, Fathi Mohammed; Alhajhoj Alqahtani, Rafdan Hassan. (2020). Distance Education as a Response to Pandemics: Coronavirus in Arab Countries. *Technol Soc*; 63:101317, 2020 Nov.
2. Bond, M., Marin, V.I., Dolch, C., Bedenlier, S., & Zawacki-Richter, O. (2018). Digital transformation in German higher education: Student and Teacher perceptions and usage of digital media. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 15 (1), 48.
3. Bozkurt, A., & Sharma, R.C. (2020). Emergency remote teaching in a time of global crises due to Corona Virus pandemic. *Asian Journal of Distance Education*, 15 (1), i-iv.
4. Cathy Li, Farah Lalani. (2020). The COVID-19 pandemic has changed education forever. *The Jobs Reset Summit*. 29 Apr 2020.
5. Education and the Pandemic: the attitudes of Ukrainians towards distance learning and External Independent Testing. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. 3 August 2020.
6. Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*, (March 27, 2020). <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>.
7. Joshi, O., Chapagain, B., Kharel, G., Poudyal, N.C., Murray, B.D., & Mehmood, S.R. (2020). Benefits and challenges of online instruction in agriculture and natural resource education. *Interactive Learning Environments*, 1-12. <https://doi>.

- org/10.1080/10494820.2020.1725896 [Taylor & Francis Online], Olasile Babatunde Adedoyin, Emrah Soykan. COVID-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities. *Interactive Learning Environments*. 02 Sep. 2020.
8. Stechak H., Iahelo S., Chusova O. (2020). Features of distance education organizing in a pandemic. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2020. № 10 (62). P. 41-46.
 9. Strielkowski, W. (2020). COVID-19 pandemic and the digital revolution in academia and higher education. *Preprints*, 2020040290. <https://doi.org/10.20944/preprints202004.0290>
 10. Vlachopoulos, D. (2020). COVID-19: Threat or opportunity for online education? *Higher Learning Research Communications*, 10 (1). <https://doi.org/10.18870/hlrc.v10i1.1179>
 11. Wang, C., & Zha, Q. (2018). Measuring systematic diversity of Chinese universities: A clustering-method approach, *Quality & Quantity*, 52 (3), 1331-1347.
 12. WHO (World Health Organization), 2020. Coronavirus disease (COVID-19) Situation Report-127, 26 May 2020.

Transliteration of References:

1. Al Lily Abdulrahman Essa; Ismail, Abdelrahim Fathy; Abunasser, Fathi Mohammed; Alhajhoj Alqahtani, Rafdan Hassan. (2020). Distance Education as a Response to Pandemics: Coronavirus in Arab Countries. *Technol Soc*; 63: 101317.
2. Bond, M., Marin, V.I., Dolch, C., Bedenlier, S., & Zawacki-Richter, O. (2018). Digital transformation in German higher education: Student and Teacher perceptions and usage of digital media. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 15 (1), 48.
3. Bozkurt, A., & Sharma, R.C. (2020). Emergency remote teaching in a time of global crises due to Corona Virus pandemic. *Asian Journal of Distance Education*, 15 (1), i-iv.
4. Cathy Li, Farah Lalani. (2020). The COVID-19 pandemic has changed education forever. *The Jobs Reset Summit*. 29 Apr 2020. <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-online-digital-learning/>
5. Education and the Pandemic: the attitudes of Ukrainians towards distance learning and External Independent Testing. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. 3 August 2020. <https://dif.org.ua/en/article/education-and-the-pandemic-the-attitudes-of-ukrainians-towards-distance-learning-and-external-independent-testing>
6. Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*, (March 27, 2020). <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>.
7. Joshi, O., Chapagain, B., Kharel, G., Poudyal, N.C., Murray, B.D., & Mehmood, S.R. (2020). Benefits and challenges of online instruction in agriculture and

- natural resource education. *Interactive Learning Environments*, 1-12. <https://doi.org/10.1080/10494820.2020.1725896> [Taylor & Francis Online], Olasile Babatunde Adedoyin, Emrah Soykan. (2020). COVID-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities. *Interactive Learning Environments*. 02 Sep. 2020.
8. Stechak H., Iahelo S., Chusova O. (2020). Features of distance education organizing in a pandemic. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. № 10 (62). P. 41-46.
 9. Strielkowski, W. (2020). COVID-19 pandemic and the digital revolution in academia and higher education. *Preprints*, 2020040290. <https://doi.org/10.20944/preprints202004.0290>
 10. Vlachopoulos, D. (2020). COVID-19: Threat or opportunity for online education? *Higher Learning Research Communications*, 10 (1). <https://doi.org/10.18870/hlrc.v10i1.1179>
 11. Wang, C., & Zha, Q. (2018). Measuring systematic diversity of Chinese universities: A clustering-method approach, *Quality & Quantity*, 52 (3), 1331-1347.
 12. WHO (World Health Organization), 2020. Coronavirus disease (COVID-19) Situation Report-127, 26 May 2020.

Authors

Iahelo Svitlana

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of the Department of Ukrainian Studies,
Scientific Secretary*

*Danylo Halytskyi Lviv National Medical University,
Lviv, Ukraine*

<https://orcid.org/0000-0002-9990-1022>

E-mail: syagelo@ukr.net

Stechak Halyna

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
of the Department of
Ukrainian Studies,*

*Danylo Halytskyi Lviv National Medical University,
Lviv, Ukraine*

<https://orcid.org/0000-0002-7112-3409>

E-mail: halynastechak1976@gmail.com

Abstracts

СВІТЛАНА ЯГЕЛО, ГАЛИНА СТЕЧАК. Дистанційне навчання в умовах пандемії. У статті висвітлені особливості дистанційної форми навчання, впровадженій в період пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Подані результати опитування, що було проведено з метою визначення ставлення здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників до дистанційної форми навчання для виявлення недоліків такої освіти та розробки й впровадження відповідних інтернет-ресурсів на основі методів та засобів, що можуть використовуватися в онлайн навчанні для підвищення рівня успішності студентів. Наведені особливості впливу дистанційної освіти на різні аспекти процесу навчання. Проведений порівняльний аналіз традиційної дистанційної освіти з дистанційним навчанням в умовах пандемії, на основі якого виокремлені найважливіші риси, що найбільше впливають на якість освіти.

Ключові слова: освіта, дистанційне навчання, онлайн ресурси, COVID-19, епідемія.

СВЕТЛАНА ЯГЕЛО, ГАЛИНА СТЕЧАК. Дистанционное обучение в условиях пандемии. В статье отражены особенности дистанционной формы обучения, внедренной в период пандемии острой респираторной болезни COVID-19, вызванной коронавирусом SARS-CoV-2. Представлены результаты опроса, проведенного с целью определения отношения соискателей образования и научно-педагогических работников к дистанционной форме обучения для выявления недостатков такого образования, а также разработки и внедрения соответствующих интернет-ресурсов на основе методов и средств, которые могут использоваться в онлайн обучении для повышения уровня успеваемости студентов. Приведены особенности влияния дистанционного образования на разные аспекты учебного процесса. Проведен сравнительный анализ традиционного дистанционного образования с дистанционным обучением в условиях пандемии, на основе которого выделены важнейшие черты, наиболее влияющие на качество образования.

Ключевые слова: образование, дистанционное обучение, онлайн ресурсы, COVID-19, эпидемия.

SWIŁŁANA JAHEŁO, HAŁYNA STECZAK. **Zdalne nauczanie w warunkach pandemii.** W artykule opisano cechy zdalnego nauczania, wprowadzonego w okresie pandemii ostrej choroby układu oddechowego COVID-19 wywołanej przez koronawirusa SARS-CoV-2. Przedstawione wyniki badania ankietowego przeprowadzonego w celu określenia stosunku uczących się i pracowników naukowo-pedagogicznych do nauczania zdalnego w celu zidentyfikowania wad takiego kształcenia oraz opracowania i wdrożenia odpowiednich zasobów internetowych w oparciu o metody i narzędzia, które można wykorzystać w kształceniu online w celu polepszenia wyników nauki studentów. Podano specyfikę wpływu kształcenia na odległość na różne aspekty procesu uczenia się. Przeprowadzono analizę porównawczą tradycyjnego nauczania na odległość i nauczania zdalnego w warunkach pandemii, na podstawie której wyodrębniono najważniejsze cechy mające największy wpływ na jakość kształcenia.

Słowa kluczowe: edukacja, nauczanie zdalne, zasoby internetowe, COVID-19, epidemia.



3.

PSYCHOLOGICAL, PEDAGOGICAL AND
ORGANIZATIONAL CONDITIONS FOR
THE INTRODUCTION OF EUROPEAN
EDUCATIONAL STANDARDS

PSYCHOLOGICZNE, PEDAGOGICZNE
I ORGANIZACYJNE WARUNKI
WPROWADZENIA EUROPEJSKICH
STANDARDÓW EDUKACYJNYCH



ISSN 2450-6486

<https://osvita.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.3.06>

Олена БОГДАНОВА

Соціально-історична ретроспектива формування освітніх систем: аксіологічні засади

OLENA BOGDANOVA. **Socio-historical retrospective of the formation of educational systems: axiological principles.** *The article reveals the problem of cultural and educational processes in the context of socio-historical genesis of the axiological factor as the main factor for the formation of education and upbringing. The actualization of such a plan provides an opportunity to view the stages of development of education at the level of educational systems and the impact of value-semantic principles and moral and ethical norms of society on the formation of educational, cultural and upbringing. The author proves the fact that it is impossible to draw conclusions about the results of educational processes without systematizing the influences of society and public demands de jure and / or de facto existing at the level of education systems. The axiological factor has a decisive influence and depends on society's choice of value-semantic norms and guidelines as fundamental.*

Key words: axiological factor, socio-historical context, value-semantic landmarks, cultural-educational processes, spiritual component,

fundamental principles of education, social influence, context, order, moral and ethical norms.

Ціннісний контекст освітнього процесу є явищем історичним і таким, що розвивається, відлунюючи дух епохи, який він відтворює. У ньому втілюються особливості історії і культури того чи іншого народу, національні традиції, що складають основу навчально-виховної системи. З другого боку, він представляє собою своєрідну інтегративну цілісність, яка базується на загальнолюдських пріоритетах. Загальнолюдський аксіологічний аспект завжди складав основу традиції, пронизуючи й інтегруючи процеси освіти, забезпечує цілісність особистості, суспільства, їх послідовний генезис.

Мета статті: провести аналіз та доказати прямо пропорційну залежність аксіологічного змісту, як якісного компоненту системи освіти та ціннісно-смыслових засад суспільних контекстів, потреб, а відповідно так званих замов, які постають засобом для культурно-освітніх процесів.

Говорячи про витoki аксіології освіти, варто відзначити, що первісна ціннісна основа освітнього процесу на ранніх етапах розвитку людської цивілізації довгий час мала переважно консервативний характер.

Культурний консерватизм, ймовірно, найдавніша ідеологія освіти. Ідеї, що лежать в основі цього напряму, за структурою досить прості: освіта є засобом передачі культурних досягнень, традицій різних народів, різних епох, як складових тканин цивілізації. Обов'язок закладів освіти у цьому контексті – зберігати і передавати гідні традиції минулого. Відповідно, основною цінністю (ще не усвідомленою як мета) освітніх систем, що склалися в ранні часи, якраз і було збереження культури. Завдання її розвитку (перетворення традиції) і, відповідно, розвитку особи в освіті не усвідомлювалося і не відчувалося. Школи були не дуже розбірливі в засобах навчання. Шумерська, єгипетська, спартанська і багато інших шкіл мали просту і вельми жорстку ієрархічну структуру. Жорстка регламентація охоплювала всі сторони освітньої взаємодії. [1]

Найбільш явно означені тенденції проявлялися у суспільствах Стародавнього Сходу (Єгипет, Месопотамія, Індія, Китай), де школа і виховання розвивалися в логіці еволюції конкретно-історичних культурних, етичних, ідеологічних цінностей. Людина формувалася в рамках жорстких соціальних регуляторів, обов'язків і особистої

залежності. Ідея людської індивідуальності не була соціально запитаною, не поставала проблемою. Людина існувала в сім'ї, касті, на ціннісно-смыслових засадах відповідного віросповідання. Її індивідуальність відповідала викликам часу.

Для забезпечення зберігання культурних традицій, одночасно ієрархії підпорядкованості, суспільного ладу, з його законами та різного рівня (особисті, виробничі, міжнаціональні, ін.) взаємовідносинами домінуючими, відповідно, були покладання на досить жорсткі форми і методи виховання та освіти.

Традиційна консервативна аксіологія освіти спиралася на патріархальні сімейні цінності. Зокрема, як свідчить еволюція філософсько-педагогічної думки в Стародавньому світі, у формуванні моральних принципів виховання людини особлива увага приділялася сім'ї, сімейним взаєминам, оскільки вони були міцнішими та дієвішими за інші суспільні стосунки. Відповідно до сімейних відносин будувалась школа, забезпечувалась стабільність і процвітання у суспільстві. [2]

Патріархальна традиція освіти і виховання зазнала суттєвих змін в контексті розвитку давньогрецької філософсько-педагогічної думки (Сократ, Платон, Ксенофонт, Аристотель, Демокріт та інші філософи). В Елладі, починаючи з V ст. до н. е., склалися унікальні соціокультурні умови, що сприяли переосмисленню змісту та методів освіти і виховання відповідно до потреб економічного і політичного розвитку поліса та його громадян. Сфера освіти набула ознак публічності, уможливила свободу мислення греків, реалізацію їх бажань навчатися.

Давньогрецька традиція освіти і виховання відзначалась неоднорідністю аксіологічного ґрунту освітнього процесу. Існували, як відомо, спартанська та афінська системи виховання, що мали принципові відмінності у своїй ціннісній основі. Спартанська система виховання визріла і була зумовлена самою системою політичного, економічного та духовного життя, що склалося у тогочасній Спарті. Вона була націлена головню на виховання воїнів, громадян, які повинні були реалізовувати військові завдання свого поліса, у тому числі і вести війну.

Спартанське виховання не передбачало виховання у людини відчуття гуманізму, добра та свободи, у контексті того денних реалій гуманізм та гармонія бачились інакше у здатності захистити свою спільність, відстояти своє існування. Саме на цьому прикладі бачимо

протиріччя різних історичних викликів для людей, що існували у різні часи та епохи, та відносно сучасності.

Головна мета – формування досконалого воїна, одночасно в людині виховувались навички, сили, волі, здатності до жертви за ради виконання обов'язків воїна та громадянина, здатність захищати свою сім'ю, свій народ. У контексті постійної війни та загрози захвату, земель тільки такі фізично здорові та сильні воїни в змозі захистити свою землю, свою родину. Питання інтелектуально розвинутої людини у виховання Спартанських хлопчиків було не актуальним, і навіть якщо було б інакше поставлено виховання, навряд чи дійшли до наших часів героїчні вчинки, яскраві подвиги Спартанських часів навіть само поняття Спарта, спартанець має ціннісне підґрунтя у вигляді Сили, Волі, Самовідданості, і на сьогодні постає як синонім фізичного здоров'я, людини-воїна, подвигу.

В Афінах, одному із тодішніх центрів духовного життя Еллади, існувала відмінна педагогічно-виховна модель. Система навчання і виховання гарантувала розвиток індивідуальних задатків і можливостей кожної особистості, вільного громадянина відповідно до потреб поліса і його суспільного життя. У центрі афінської системи виховання і навчання була поставлена особистість з її індивідуальною здатністю до духовного та фізичного перетворення, до вдосконалення та досягнення вищого ідеалу «калокагатії» – гармонійного розвитку особистості, у якому весь зміст виховання спрямовувався на досягнення фізичної і духовної досконалості. [3]

Суттєва зміна у системі цінностей європейської освіти відбулась в елліністичну епоху (III–I ст. до н.е.), культурне життя якої характеризувалося складним переплетінням еллінських та східних елементів. Зокрема, відбувається зміна ідеалів виховання. Якщо у класичній Греції ідеал виховання бачили в героїчній особистості, то в епоху еллінізму ідеалом стала самотійна, незалежна і сильна особистість мудреця. Цей ідеал обґрунтовувався у провідних елліністичних філософських школах – стоїцизмі та епікурействі. Стоїки вважали, що через виховання людину можна зробити доброчесною, і до основних якостей, які потрібно формувати в людині, відносили незворушність, спокій і самодостатність. В свою чергу, Епікура можна вважати одним з попередників сенсуалізму, оскільки він стверджував, що дані органів чуття є достеменними, а помилки виникають від неправильних тлумачень. Звідси і педагогічне завдання – звільнити людину від нещастя, тобто навчити

правильно мислити.

Грецька традиція освіти знайшла свій подальший розвиток у педагогічній думці Давнього Риму. Тут під значним впливом грецької культури також відбувається зміна традиційних патріархальних цінностей освіти. З II ст. до н.е. в Римі переважаючим був вплив елліністичного «граматичного» ідеалу виховання із своїми характерними особливостями. На другий план відходять заняття математикою, їх відтісняє вивчення законів. Уроки музики і гімнастики практично відсутні, а замість них юнацтво навчається верховій їзді, фехтуванню і плаванню.

Радикальні зміни у ціннісній основі педагогічного процесу відбуваються в епоху Середньовіччя. В цей період аксіологічною домінантою європейської освіти стають релігійні цінності. Освіта розглядалася як свого роду функція релігії, основним завданням якої було поширення, розвиток та тлумачення релігійних істин. Головна мета виховання також визначалася релігією і стосувалась не так людини, як її душі.

У Західній Європі в Середні віки християнська церква стала головною ідеологічною силою, яка визначала розвиток усіх сфер суспільного життя. Вона різко негативно сприймала античну культуру, вважаючи її гріховною. Церква монополізувала духовне життя суспільства, організуючи процес виховання винятково в рамках релігійної ідеології. Педагогічна думка, яка до цього розвивалася на ґрунті філософії, стала складовим елементом теології. Зневірившись у «розумі», людина розпочала пошук нового опертя, відштовхуючись від якого можна було б зрозуміти й пояснити дійсність. Таким опертям стала для неї ідея «Бога». Філософія освіти вступила в глибокий і тривалий процес своєї теологізації.

Еволюція аксіології освіти в Середні віки мала свої характерні особливості у Візантії. Становлення візантійської культури, філософської думки, відповідно і освіти як складової, відбувався в контексті запеклої суперечливої ідейної боротьби християнського світогляду, що зароджувався й стверджувався, із філософськими, етичними та естетичними традиціями античного світу. У результаті сформувалось специфічне культурне і освітнє середовище, яке уособлювало в собі досить органічно риси зазначених, протилежних за своєю суттю, світоглядів і культур. Є підстави стверджувати, відповідно, про своєрідність візантійської освіченості як культурно-історичного феномена: кожний освічений візантієць уособлював

собою і спадщину античної освіченості, і суто християнське світорозуміння.

Візантійська культура, гармонізувавши античний гуманоцентризм і прагнення до пізнання світової гармонії із християнським прагненням пізнання Бога, забезпечила необхідні передумови розвитку аксіологічних засад освіти в період Відродження.

Одночасно у Європі формується нове філософське світобачення, новий соціальний та ідейний рух, спрямований проти схоластичної філософії та культури. Цей рух змінює статус «релігійної ідеї», утверджує реалістичний світогляд, формує звільнену від теології систему філософських цінностей.

Світосприйняття та бачення ціннісного потенціалу поступово набуває раціональні, прагматичні основи. Стрімкий ріст науково технічного прогресу, наукові досягнення надають людині впевненості у ствердженні своєї абсолютності у світі, природі, між тим все більш людину цікавлять питання особистого добробуту та задоволення потреб. Така постанова питання повертає процеси розвитку суспільної думки у бік матеріального розвитку на користь особистості. Це початок формування аксіології навколо суб'єктивних потреб та задоволень особистості. Ціннісно-сміслові бачення людей орієнтовані на особистість її права.

Осмислення процесів буття людини та світу також набуває раціональних засад, з одного боку, з іншого осмислення набуває елементи аналізу та суб'єктивного бачення, з претензією на об'єктивний вимір. Спираючись на обґрунтування, філософський світогляд та мислення змінюються поглинають у формах, аналізі та деталізації процесів, явищ.

А надалі поступово (віками) втрачають здатність бачити людину та суспільство як ціле, як складну систему взаємоперетворень матеріального та ідеального. На місце Ідеального постає ідея гуманізму. Теорія матеріалізму змінюється на теорію «задоволення потреб». На сьогодні ми маємо на все загальному плані теорію формування особистості на матеріальних та раціональних засадах. Вона представлена багатьма теоріями. Але ж гуманізм, що постає центральною ідеєю у цьому контексті, як категорію досі складно навіть на сьогодні визначити.

Що це таке? Як воно проявляється у суспільстві, людині, як виховується, які наслідки мають вже наявні теорії гуманітарного напрямку? На сьогодні відповіді та критичних бачень ми не маємо.

Тобто епоха Відродження Європи на фоні виділення від жорсткого впливу церкви, та ідеї теоцентризму, ознаменувала початок нової ідеї існування людства - ідеї гуманізму, яка на сьогодні у продовж майже тисячоліття не має чіткого розуміння та визначення, її засади мають виключно суб'єктивні виміри.

Людина прагне до розуміння, і вже не у змозі жити за Вірою у Вищу силу, вона постає на п'єдесталі своєю особистістю, своєю суб'єктивну думку з претензією на істину. Але ж людина взяла на себе відповідальність за формування усіх ланок існування суспільства та людини.

Важливим чинником розвитку суспільства в цей період стає наука. На думку людини, наукові знання поступово утверджувались як дійсна, а не ілюзійна платформа навчання та підготовки людини до життя. Центром суспільних процесів поступово утверджувалась людина. Її відчуття, роздуми, освіченість, досвід взаємовідносин з суспільством між особисті стосунки набувають своєї значущості у наукової діяльності, творчості.

У цьому плані філософія набуває нових форм та змісту. А саме постає питання смислу життя, цінності людини у суспільних відносинах. Ці процеси відбуваються на фоні формування КОП як системи культурних, освітніх та наукових досягнень того часу. У жорсткому дискурсі ідей, теорій та суб'єктивних вимірів. Але ж, треба зауважити той факт, що цей період ознаменований великими людьми, мислителями та філософами, вихованих саме на теоцентричних засадах суспільного устрою. У освітніх системах ці люди тільки частково передають свій досвід та навички набутих в умовах саме теологічних засад виховання та освіти. Так поступово, але не скрізь, знецінюються християнські засади освіти. Цей процес раціонального гуманізму дуже повільний, не помітний, протікає з епохи Просвітництва до сьогодні. Більш менш на різних рівнях та територіях існування людства.

Гуманістичні цінності філософії Відродження, які визначали уявлення про людину як вищу цінність і «міру всіх речей» зумовили, відповідно, орієнтацію у вихованні на особистість людини, її гармонію; усвідомлення ролі освіти й виховання як головного засобу реалізації людиною її земного призначення; проголошення світського характеру освіти зі збереженням релігійного елемента; розуміння виховання як процесу становлення й розвитку (саморозвитку) особистості, як засобу розкриття її природних

здібностей; необхідність розумового, фізичного та морального виховання, як основних компонентів усебічного та гармонійного формування особистості; узгодженість мети, змісту та принципів виховної діяльності на основі гуманності, поваги до особистості дитини, пошук ефективної методики виховання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей; критику традиційної школи з її схоластичністю, авторитарністю, жорстокістю до учня, заклик до реорганізації і гуманізації шкільної справи.[4]

Ідеї ренесансного гуманізму стали основою педагогічної концепції засновника сучасної педагогіки Я. А. Коменського (1592–1670), життя і творчість якого прокладає шлях від доби Відродження до епохи Просвітництва. Головними ідеалами ученого були культ людини, оптимізм, прагнення створити оптимальні умови для всебічного, вільного, гармонійного розвитку особистості. Спираючись на свою філософію природи і розвитку людини та людства, Я. А. Коменський у рамках неоплатонізму запропонував концепцію структури та розвитку космічного процесу, де головне місце посідає людина – творець, від активності якого залежить, якою мірою цей розвиток означатиме і вдосконалення світу, і матеріальне та духовне відтворення людства.

Безперечно, спадщина Я. А. Коменського безцінна. Його творчість вплинула на розвиток світової педагогіки і шкільної практики. Його праці містять низку продуктивних ідей: єдність загального й особливого, цілого і частки, розвитку і виховання, суспільств, системи освіти й природного поступового вільного розвитку цілісної особистості, індивідуального і соціального розвитку тощо. [4]

Звільнюючись від панування середньовічного церковного авторитету віри, філософсько-педагогічна думка Відродження починає усвідомлювати та поширювати цінність свободи розуму. Гуманістична педагогіка орієнтує виховання вільних, незалежних індивідуальностей. На думку М. Монтеня, освіта має насамперед розвивати розум учня, самостійність його думки, критичне ставлення до будь-яких поглядів і авторитетів. При цьому значна увага приділялась вихованню високих моральних якостей у дитини.

Відродження античних ідеалів виховання сприяло формуванню громадянських цінностей як основи педагогічного впливу. Ренесансні педагоги на новому рівні розробили систему громадянського виховання як важливого чинника формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості.

Нові імпульси для розвитку ціннісної основи педагогічного процесу надала аксіологія освіти епохи Просвітництва. Це були часи активного пошуку нових ідей, переоцінки цінностей та обґрунтування на їх основі нових підходів до освіти та виховання. В епоху Просвітництва завершився перехід західної цивілізації від традиційного суспільства, яке було засноване на моно ідеології й сповідувало ідею колективного порятунку душі, до громадянського суспільства, що виходило з рівності всіх людей і визнавало нормою віротерпимість і світоглядний плюралізм. Саме в цей період відбувалося звільнення людини, перетворення її на індивідуум і власника. У цих умовах виникла необхідність у моральних реформах, пов'язаних з подоланням релігійного ціннісного абсолютизму і введенням до соціального й культурного обігу нової системи цінностей.

Загалом західноєвропейське Просвітництво як культурно-історичний феномен являє собою комплекс ідей, суспільних настроїв, форм історичної поведінки, культурних переваг, що виникли в період переходу від феодалізму до капіталізму. Хронологічні рамки цієї епохи дуже умовні, оскільки Просвітництво виступає не як певний часовий етап, а як особлива стадія соціокультурного розвитку, що характеризується переходом від суспільства релігійного традиціоналізму до суспільства зі змішаною системою цінностей. Просвітництво не можна зводити до однієї ключової ідеї або розглядати як ідеологію. Воно є філософською концепцією, що характеризується культом «природної» й «автономної людини», вірою в могутність розуму, тотальним критицизмом, ідеєю історичного прогресу й досконалості людини й суспільства. Висновок просвітителів про можливість і необхідність удосконалення людини й суспільства став філософсько-педагогічним обґрунтуванням педагогічного новаторства другої половини XVIII – XIX століть.

Грунтовним досягненням філософії виховання англійського й французького Просвітництва є обґрунтування раціонального освоєння системи цінностей. Аксіологічні погляди просвітителів були далекими від релігійного ціннісного абсолютизму й наближали сферу цінностей до реального життя конкретного індивіда. Зокрема, педагогічне вчення знаменитого англійського філософа Д. Локка (1632–1704) відоме в історії як модель «виховання джентльмена». Вона, як жодне інше педагогічне вчення, відповідала духові часу, тим соціальним і політичним перетворенням, які охопили Англію

у XVIII ст. Головні з них – буржуазна революція і промисловий переворот, переміщення (при компромісі з дворянством) у владні структури новонародженої буржуазії – диктували філософію компромісу і виховання особистості аристократичного складу і характеру, твердої волі й моральних переконань, практичної спрямованості індивідуального інтересу тощо. Д. Локк не тільки визначив принципи й головні лінії «виховання джентльмена», але й детально проаналізував зміст цього педагогічного процесу, визначив правила й технології виховання, розробив рекомендації практичного досягнення найефективнішого результату.[5]

Оригінальну філософсько-педагогічну модель запропонував людству один з найвидатніших французьких просвітителів XVIII ст. Жан-Жак Руссо (1712–1778). Її суть – у природному і вільному вихованні дитини, яка має сформуватись громадянином у царині свободи.

Філософсько-педагогічна думка епохи Просвітництва багато в чому визначила вектор розвитку освіти в Новий час. Цей період в історії людської цивілізації передусім характеризується становленням суспільства модерну (капіталістичного, індустріального суспільства), що приходить на зміну традиційному (аграрному) суспільству. Відбувається формування відповідної ідеології освіти Нового часу.[5]

У XVII–XVIII ст. у західноєвропейських країнах йшов процес становлення національних держав, стверджувалися ринкові відносини і нові форми господарювання. Освіта мала забезпечити людині необхідні для практичного життя знання. Питання народної освіти почали займати помітне місце в житті суспільства і держави.

У капіталістичному суспільстві, що зароджувалось, формувався образ ділової людини – освіченого підприємця, який здатний розумно і з прибутком вести свої справи, підтримувати фізичне здоров'я і демонструвати духовну зрілість.

Цінність освіти усвідомлюється на рівні державної політики, зростає роль держави у навчально-виховному процесі. За державної підтримки у багатьох країнах Європи створюється система закладів освіти різних рівнів (гімназії, університети). Робляться перші спроби впровадження загальної освіти. У суспільній свідомості у XVIII ст. починає стверджуватись парадигма загального навчання, що мала відповідне філософське обґрунтування, і втілювалась у вигляді нових освітньо-виховних технологій. Впровадження ідеї загального навчання в масову практику було пов'язане з певними складнощами. Найповніше парадигма загального навчання у формі освітньо-

виховних концепцій була сформульована у шкільних проектах Французької революції, а саме в проектах Ж. Кондорсе, Л. Лепелетьє (1760–1798), Ш. Талейрана (1754–1838), М. Шеньє (1764–1811). Утвердження парадигми загальної освіти здійснювалося й на рівні масової практики. Першим практичним кроком західноєвропейських держав у реалізації цієї парадигми була спроба введення загального початкового навчання. [5]

Освіта поступово набуває більш прагматичного та утилітаристського характеру. Сформувалися освітні парадигми, що впливають з потреб нового капіталістичного устрою, де ідеал особи пов'язаний, передусім, з її «корисністю», з її призначенням бути органічним «гвинтиком» системи. Розширення уявлення про світ, пізнавальні можливості людини і акценти в бік прикладної науки обумовлюють формування відповідного ідеалу людини. Це сприяє утвердженню уявлень про «розщеплювання» цілісної особи на особу, що «вміє», особу, що «знає», й особу, що «вірує». Ідеалом індустріальної епохи поступово стає особа, що тільки «вміє». Капіталістичний розподіл праці поглиблює цю тенденцію перетворення освіти в соціальний інститут для формування «часткової» людини, суть якої вимірюється параметрами її економічної корисності; ця настанова залишається домінуючою у сучасній освітній парадигмі.

У Новий час відбувається становлення класичної основи аксіології освіти, що знаходить своє оформлення у роботах І. Канта, Г. Гегеля, К. Маркса. Значення І. Канта для розвитку аксіології освіти передусім полягає у виокремленні власне ціннісної сфери буття людини. Філософ, спираючись на аксіологічні уявлення просвітителів, уперше виділив етику й вчення про цінності в особливу галузь людського буття. Дійсні цінності, за І. Кантом, звільняють людину від потреб, зумовлених природною організацією й досвідом, і виступають своєрідним подоланням її природної обмеженості. Німецький філософ доходить висновку, що межі людського удосконалення зовсім не встановлюються природою. Дійсні цінності стосуються не окремого індивіда, його природної організації й досвіду, а людства загалом й виступають у формі повинності. Саме вони стають метою дій розумної істоти і сприяють звільненню від необхідності й формуванню внутрішньої свободи особи. І. Кант по суті справи знову приходить до ціннісного абсолютизму. Проте цінності, на його думку, є об'єктивними й абсолютними не тому, що відображають деякі властивості Бога, а у зв'язку з тим, що характеризують людину як родову, розумну істоту. [7]

Особливо варто підкреслити роль моральних цінностей у педагогічній аксіології І. Канта. Саме він вперше виокремив моральність як особливу сферу людського буття й відніс її не до природи людини, а до сфери свободи, яка лежить поза пізнанням, тобто знаходиться за межами почуттів та розуму. В результаті виникає антиномія почуттів і розуму, в межах якої відбувається обґрунтування цінностей як граничних основ свідомості й поведінки людей. І. Кант гранично загострив проблему духовності, що виступає як синтез культуро-творчих потенцій.[1]

Подальший розвиток класична аксіологія освіти знаходить у творчості Г. Гегеля (1770–1831). На педагогічні ідеї Гегеля великий вплив справила його освіта та виховання саме в рамках жорсткого впливу католицької церкви. Саме виховання та освіта надали спроможність для таких масштабів філософської думки та мисленевих процесів цієї людині. Усе пережите дитинство заклало великий потенціал людяності, прагнення до істини. Гегель не міг стояти осторонь, він надав людству грандіозні (великого ступеня узагальнення та концептуальні бачення найважливіших суспільних та особистих явищ, феноменів та категорій. Написавши низку праць («Філософська пропедевтика», «Філософія духу») ще за гімназичних умов, він виступав як апологет наукового знання. Ця позиція мала особливе значення, оскільки в період діяльності Гегеля на посаді директора гімназії в Баварії вплив мало католицьке духовництво, але ж його освіта, особистий ціннісно-смісловий багаж знань, розумінь, бачень та здатність до глибокого аналізу та осмислення надали можливість охарактеризувати найскладніші частини людського Буття, на рівні філософської теорії перевіреною століттями та актуальною на сьогодні у питаннях духовного творення та існування людей та людства. Саме Гегель надав людству, систематизував у філософську систему розуміння матеріального та ідеального, довів їх співіснування та природу.

Виховання й освіта, на думку німецького філософа, повинні спрямовуватися на виведення індивіда зі сфери суб'єктивності (обмеженої одиничністю, де можливості людини тільки «задані») і його об'єктивування (тобто становлення істинної людини, особистості) у суспільстві та державі.

Ідеї Гегеля знайшли своє продовження (хоча не цілком) у ідеології Марксизму. Саме ідея матеріалізму набула у трудах Маркса нових смислів, контекстів та призначень. Характерною для ідеології

марксизму є ідея рівності і свободи, яку вони делегували в усі сфери матеріального і духовного життя суспільства. Не стали винятком і сфера підготовки людини до життя, освіта і виховання. Марксистська педагогіка виробила свій метод «виховання нової людини», якій належало продовжити революційні перетворення світу аж до повної перемоги комунізму.

Підбиваючи підсумки розгляду історичної генези аксіологічного контексту педагогічного процесу можемо визначити складний шлях становлення освітніх процесів.

Вони склали основу для формування усіх верств суспільного устрою. Це й політика, економічні процеси, між особисті та міждержавні відносини, а між тим і становлення, розвиток суспільства є, умови й засади його існування. Історично вони склали спектр основних цінностей, що складають підвалини розвитку сучасних систем освіти. Але ж формування наукових та культурно-освітніх напрямів розвитку людства мали свій особистий шлях розвитку для кожної окремої держави, спільноти, наукової теорії.

На сьогодні ми маємо результат саме втілення у життя багатьох теорій, впливів, факторів та обставин, які історично змінювали контексти людського буття на рівні індивіда, особистості, нації, суспільства, як єдності людей.

Ми намагаємось знайти, гуманістичний ідеал. Цей ідеал у сучасних теоріях це вільно гармонійно розвинена особистість, що поєднує цінності морального, розумового, громадянського, патріотичного виховання.

Але ж потрібно розуміти, що духовні цінності, освіта, культура, розуміння та світогляд людини, її свідомість та відчуття себе відповідальним за долю людства, а не свою особистість не можна сформувати, виховати на раціональних засадах та прагматичних світоглядних стереотипах сучасності. У цьому контексті набувають цінності для особистості не знання та інформація, не спілкування та соціалізація, а їх змістовність на предмет ціннісно-сміслових напрямів та засад, які б забезпечили формування здатності людини жити для інших, на благо загальне, а не особисте.

Саме змістовність освіти виступає аксіологічним потенціалом, який формується прямо пропорційно морально-етичним нормам того чи іншого суспільного ладу, суспільства, стверджуються як набуті історично навички та традиції в рамках народності, державності через процеси освіти та культури. Така залежність

обумовлена особливостями формування аксіологічної складової. КОП має ціннісно-смысловий потенціал у вигляді морально-етичних норм набутих від попередніх поколінь, це культурні традиції, засвоєні норми взаємовідношень на соціальному рівні, це художні та літературні успадкування що історично з покоління в покоління несуть морально-етичні норми, як ціннісні імперативи та засади людського буття, як способи існування та умови збереження духовності людини. Одночасно постають для освітніх та культурних процесів духовним наповненням.

Але ж, треба підкреслити, що саме суспільство робить вибір та стверджує аксіологічні категорії та процеси, які постають змістом сучасним (йому) контекстів, втілює їх на рині змісту освіти, на рівні культури творчих процесів.

Таким чином напрями та орієнтири складаються саме у глибинах суспільного, їх похідними є влада, особистість, суспільний устрій. На цьому рівні формується зміст КОП для розвитку або деградації суспільства у залежності від цінностей, що домінують у суспільстві. Тому тільки розумний та духовний вибір може бути початком формування духовності та справжніх людини відповідних цінностей у людини. Через родину, навчальний заклад, з дитинства до самої старості людина формує свою індивідуальність, здобуває ціннісно-смысловий досвід, формує уявлення, особисті смисли та цінності. А які вони сформується наприкінці життя, за це несе відповідальність суспільство та сама людина, за свій вибір кожний відповідає сам.

Тільки на світоглядних засадах добра, людських чеснот, освіта, знання, мислення людини набуває духовних якостей. Розвиток особистості набуває свого аксіологічного значення тільки за умов усвідомлення та бачення себе як частини живої природи, всесвіту, людства та свого життєвого внеску на користь ближнього, свого оточення, а між тим цей внесок набуває всезагального значення, постає часткою культурно-освітніх процесів у суспільстві, його розвитку, виховання майбутніх поколінь. Тобто людство постало у своєму розвитку перед гострою проблемою переорієнтування освітніх процесів на предмет своєї змістовності, у пошуку фундаментальних засад людини мірності, а головне завдання це формування нових аксіологічних змістів та переосмислення майже усіх гуманітарних категорій, формування їх нових значень, відповідно фундаментальним, вічним морально-етичним принципам існування людини та людства.

References:

1. Ваховський Л.Ц. (2000). Аксиологічні характеристики філософії виховання німецького просвітництва. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2000. Вип. 6. С. 245–246.
2. Гусинский Э.Н. (2000). Введение в философию образования : учеб. пособие. Москва: Логос, 2000. С. 140–141.
3. Рабінович О.Р. Ідея виховання та її теоретичне обґрунтування в античній філософії : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05. Львів, 2009. 15 с.
4. Год Б.В. (2005). Ідея всебічного й гармонійного виховання особистості в епоху європейського відродження : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Харків, 2005. С. 17–22.
5. Ваховський Л.Ц. (2002). Філософія виховання західної цивілізації в епоху просвітництва : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Харків, 2002. 40 с.
6. История педагогики Часть 2. С XVII до сер. XX в. / под ред. академика РАО А.И. Пискунова. Москва : ТЦ «Сфера», 1997. С. 97–98.
7. Пінчук Є.А. (2011). Ідеал людини в освіті Нового часу та у світі проблем сучасності. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2011. № 55. С. 5.

Transliteration of References:

1. Vakhovs'kyi L.Ts. (2000). Aksiolohichni kharakterystyky filosofiyi vykhovannya nimets'koho prosvitnytstva. Visnyk Zhytomyr'skoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. 2000. Vyp. 6. S. 245–246.
2. Husynskyy Э.Н. (2000). Vvedenye v fylosofyyu obrazovanyya : ucheb. posobyey. Moskva : Lohos, 2000. S. 140–141.
3. Rabinovych O.R. (2009). Ideya vykhovannya ta yiyi teoretychne obgruntuvannya v antychniy filosofiyi : avtoref. dys. ... kand. filos. nauk : 09.00.05. L'viv, 2009. 15 s.
4. Hod B.V. (2005). Ideya vsebichnoho y harmoniynoho vykhovannya osobystosti v epokhu yevropeys'koho vidrozhennya : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01. Kharkiv, 2005. S. 17–22.
5. Vakhovs'kyi L.Ts. (2002). Filosofiya vykhovannya zakhidnoyi tsyvilizatsiyi v epokhu prosvitnytstva : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01. Kharkiv, 2002. 40 s.
6. Ystoryya pedahohyky Chast' 2. S XVII do ser. KhKh v. / pod red. akademyka RAO A. Y. Pyskunova. Moskva : TTs «Sfera», 1997. S. 97–98.
7. Pinchuk Ye.A. (2011). Ideal lyudyny v osviti Novoho chasu ta u sviti problem suchasnosti. Visnyk Zhytomyr'skoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. 2011. № 55. S. 5.

The Author

Bogdanova Olena
Graduate Student, Department of Philosophy,
Melitopol State Pedagogical University named
after Bohdan Khmelnytsky,
Melitopol, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-7476-4095>
E-mail: elen8051@gmail.com

Abstracts

ОЛЕНА БОГДАНОВА. Соціально-історична ретроспектива формування освітніх систем: аксіологічні засади. *Стаття розкриває проблему культурно-освітніх процесів в контексті соціально-історичного генезису аксіологічного чинника, як головного фактора для формування освіти та виховання. Актуалізація такого плану, надає можливість прогледіти етапи розвитку освіти, на рівні освітніх систем та вплив ціннісно-сміслових засад та морально-етичних норм суспільства на становлення процесів освіти, культури та виховання. Автор доводить той факт, що не можна зробити висновки про результати освітніх процесів без систематизації впливів з боку суспільства та суспільних запитів де-юре та/або де-факто існуючих на рівні формування систем освіти. Аксіологічний фактор має вирішальний вплив та залежить від вибору суспільством ціннісно-сміслових норм та орієнтирів, як засадних.*

Ключові слова: аксіологічний фактор, соціально-історичний контекст, ціннісно-сміслові орієнтири, культурно-освітні процеси, духовна складова, фундаментальні засади освіти, суспільний вплив, контекст, замовлення, морально-етичні норми.

ЕЛЕНА БОГДАНОВА. Социально-историческая ретроспектива формирования образовательных систем: аксиологические устои. *Статья раскрывает проблему культурно-образовательных процессов в контексте социально-исторического генезиса аксиологического фактора как главного фактора для формирования образования и воспитания. Актуализация такого плана позволяет просмотреть этапы развития образования, на уровне образовательных систем и влияние ценностно-смысловых основ и мораль-*

но-этических норм общества на становление процессов образования, культуры и воспитания. Автор доказывает тот факт, что нельзя сделать выводы о результатах образовательных процессов без систематизации влияний со стороны общества и общественных запросов де-юре и/или де-факто существующих на уровне формирования систем образования. Аксиологический фактор оказывает решающее влияние и зависит от выбора обществом ценностно-смысловых норм и ориентиров как основополагающих.

Ключевые слова: аксиологический фактор, социально-исторический контекст, ценностно-смысловые ориентеры, культурно-образовательные процессы, духовная составляющая, фундаментальные основы образования, общественное влияние, контекст, заказ, морально-нравственные нормы.

OŁENA BOHDANOWA. Społeczno-historyczna retrospektywa kształtowania się systemów edukacyjnych: zasady aksjologiczne.

W artykule rozważa się problem procesów kulturowo-wychowawczych w kontekście społeczno-historycznej genezy czynnika aksjologicznego jako głównego czynnika kształtowania się edukacji i wychowania. Aktualizacja takiego planu daje możliwość przyjrzenia się etapom rozwoju edukacji na poziomie systemów edukacyjnych oraz wpływowi zasad wartościowo-znaczeniowych i norm moralnych i etycznych społeczeństwa na kształtowanie się edukacji, kultury i wychowania. Autorka udowadnia ten fakt, że nie można wyciągać wniosków o wynikach procesów edukacyjnych bez usystematyzowania oddziaływań społeczeństwa i żądań społecznych de jure i/lub de facto istniejących na poziomie kształtowania się systemów edukacyjnych. Czynniki aksjologiczny ma decydujący wpływ i zależy od wyboru przez społeczeństwo norm i wytycznych wartościowo-znaczeniowych jako fundamentalnych.

Słowa kluczowe: czynnik aksjologiczny, kontekst społeczno-historyczny, normy wartościowo-zaczeniowe, procesy kulturowo-wychowawcze, składnik duchowy, podstawowe zasady wychowania, wpływ społeczny, kontekst, normy moralne i etyczne.



ISSN 2450-6486

<https://osvita.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.3.07>**Olena WELCHINSKA**

Features of the content of test tasks in the discipline «Standardization of Medicines»

OLENA WELCHINSKA. **Features of the content of test tasks in the discipline «Standardization of Medicines».** *Testing has long taken a firm place in the training system. Using testing, we use the method of researching the level of student's knowledge, abilities and skills. Standardized tasks, namely tests (tasks related to each other), are solved using the basic knowledge available after studying the discipline and logical approaches. «Standardization of medicines» is discipline that studies the development of medicines (drugs) quality standards that ensure an appropriate level of quality of medicines. It is based on the material of pharmaceutical chemistry and is the logical conclusion of the study of a complex of chemical pharmaceutical sciences. A feature of the test tasks in «Standardization of medicines» is the use of pharmaceutical chemistry and pharmaceutical analysis data.*

Key words: standardization, medicines, test, pharmaceutical analysis.

The pharmaceutical sector in Ukraine is in its infancy, so the basic principles of EU legislation in the field of licensing and control of medicinal products are of particular relevance to Ukraine. Experiment EU



Received 11.12.2021
Peer-reviewed 11.22.2021
Revised version received 12.16.2021
Accepted 12.21.2021

countries in developing legislation in the pharmaceutical field for more than 30 years. Using the principles of the EU in the practice of government regulation of the pharmaceutical sector will help accelerate the integration of Ukraine into the European market, improve competitiveness and the quality of Ukrainian drugs.

The educational discipline «Standardization of medicines» is studied by students of higher medical and pharmaceutical universities of Ukraine in the 5th year of study.

The main tasks of this discipline is study of the development of quality medications standards that ensure the required level of medications quality and to provide future pharmacists with systemic knowledge about standardization of medicines.

This discipline aims to provide students with knowledge about standardization of substances and dosage forms of industrial pharmaceutical production, taking into account the current state of development of the pharmaceutical field; structure and basic principles of standardization of medicines in the pharmaceutical field according to GMP, GLP, GCP, GXP requirements, state standards of Ukraine; principles and requirements of documentation (pharmacopoeia articles, AND, methods of quality control for substances and medical preparations); use of chemical methods of analysis for identification, purity research, instrumental methods of quantitative analysis of medicines, modern physical and physical-chemical methods that are widely used in standardization of medicines [1, 2].

This discipline studies a wide range of concepts and issues. This is the main sections of standardization of medicines and its field of application, methods for standardization of drugs, validation of analytical methods, basic state regulations in pharmaceutical analysis, safety rules and work in pharmaceutical laboratory analysis, legal regulation of procedures for standardization, a system of quality assurance of pharmaceutical products, general instructional techniques assessing the quality of drugs and dosage forms, theoretical foundations of pharmacopoeia methods for the analysis of drugs and their detection, identification and quantification of using chemical and physical-chemical methods.

«Standardization of medicines» is based on the knowledge of different sciences, such as, inorganic chemistry or physical and colloid chemistry (properties of elements and their compounds, basics of chemical kinetics, theory of thermodynamics, phase equilibria, solutions of electrolytes, ionic equilibrium surface events, how to calculate the chemical equilibrium known initial concentrations and the equilibrium constant, basis extraction

processes), organic chemistry (properties of organic compounds, the nature of chemical bonds and electronic of the structure of organic compounds, reaction mechanisms of organic compounds, methods of analysis in organic chemistry), analytical chemistry (general questions analyzing trace amounts of materials, modern methods of analysis), biological chemistry (basic patterns of metabolism of drugs, biochemical basis of individual variability in metabolism of drugs, mechanism of transport of xenobiotic), pharmaceutical chemistry (properties of medications and methods of its quality analysis), statistics and informatics (statistical analysis of experimental data), technologies drugs (impact of dosage forms the bioavailability of drugs, products of secondary metabolism), pharmacology (pharmacodynamics and pharmacokinetics of bioactive substances, the mechanism of action of biologically active substances, differential diagnosis analysis), toxicological and forensic chemistry (properties of poisonous drugs, methods of its isolation and analysis, toxic dynamics and toxic kinetics of bioactive substances).

The educational discipline «Standardization of medicines» is based on the data of science «Pharmaceutical chemistry» and is the logical conclusion of the study of a complex of chemical pharmaceutical sciences.

«Pharmaceutical chemistry» studies methods of analysis for identification, purity research, instrumental methods of quantitative analysis of medications, pharmaceutical compositions, and biological active substances. At the same time, both pharmacopoeia methods and non-pharmacopoeia methods are used for the pharmaceutical analysis of medication.

Many methods of qualitative and quantitative analysis of medications have been adopted for chemical-toxicological analysis. However, the objects of research in this case are not only medical preparations, but also other toxic substances, as well as the biological material of a poisoned person [3-5].

Thus, only «Standardization of medicines» studies standardized methods of identification, quantitative analysis of medications.

Testing student's knowledge is one of the most important forms of knowledge control. Standardized tasks – tests are solved using the basic knowledge available after studying the discipline and logical approaches.

Testing allows to save time, check the level of knowledge on extensive material, and develop the student's memory. However, testing does not give a complete picture of the level of knowledge of students.

The positive point is that standardized methods of medications analysis have already been studied in the discipline «Pharmaceutical

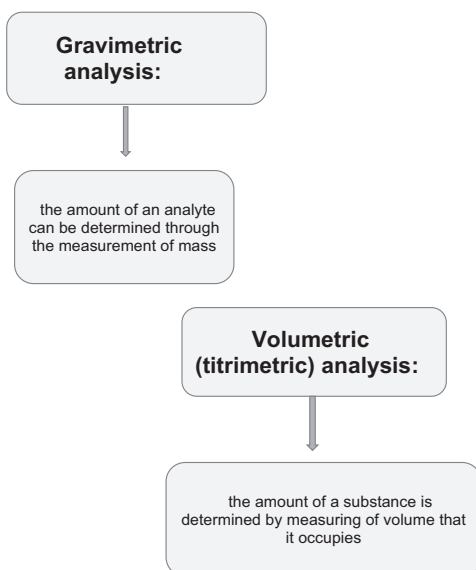
chemistry», which allows students to use the previously acquired knowledge base (tabl.1).

Table 1. Methods of analysis that are studied in disciplines «Standardization of medicines» and «Pharmaceutical chemistry»

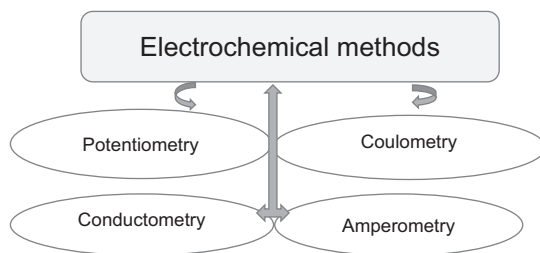
«Standardization of medicines» standardized methods	«Pharmaceutical chemistry» standardized and non-standardized methods
chemical methods	chemical methods
physical and physical-chemical methods (instrumental methods): chromatography (TLC, GC, LC, HPLC), electrochemical methods, spectral methods (UV-, IR-, NMR-, other)	physical and physical-chemical methods (instrumental methods): chromatography (TLC, GC, LC, HPLC), electrochemical methods, spectral methods (UV-, IR-, NMR-, other)

Chemical methods are separations (precipitation), extraction, distillation, qualitative analysis (colour, smell, melting point, other). There are *two types* of chemical methods in quantitative determination of medicines (scheme 1).

Scheme 1.



There are next electrochemical methods (scheme 2):



The main characteristic of electrochemical method is measured signal (tabl.2).

The main topics of the discipline «Standardization of medicines» are:

Electrochemical method	Measured signal
Potentiometry	Potential
Coulometry	Amount of electricity (in Coulones)
Conductometry	Conductivity
Voltamperometry	Dependence of electric current (in Amperes) on voltage (in Volts)
Amperometry	Electric current (in Amperes)

- The system of standardization of medicines. Analytical documentation for pharmaceutical products: AND, monograph.
- Use of chemical methods in the development of quality standards of medicines under sections of pharmacopoeia article «Identification», «Purity research».
- Use of chemical methods in the development of quality standards of medicines under sections of pharmacopoeia article «Quantitative determination».
- Use of physical and physical-chemical methods for identification, purity research and quantitative determination as standardization of medicines.

- Use of chromatography and electrochemical methods for identification, purity research and quantitative determination as standardization of medicines.

For example, topic «Use of chemical methods in the development of quality standards of medicines under sections of pharmacopoeia article «Identification», «Purity research»». We can use next tests (tabl.2):

Table 2. «Use of chemical methods in the development of quality standards of medicines under sections of pharmacopoeia article «Identification», «Purity research»»

TEST QUESTION 1. Which reagent is used for determination Ca^{2+} in medicines?	a) Potassium iodide b) *Ammonium oxalate c) Sodium hexahydroxistibiante d) Ammonium chloride e) Silver nitrate
TEST QUESTION 2. Which analytical effect will be after adding FeCl_3 to benzoate-ion?	a) an orange-yellow spot b) a white precipitate c) a green precipitate d) a violet color e) *a pink-yellow precipitate
TEST QUESTION 3. Which range of colours is used for examination of the colour intensities of liquids?	a) *a brown-yellow-red b) a red-yellow-green c) a yellow-orange-red d) a red-white-black e) a red-green-blue
TEST QUESTION 4. Which laboratory glassware should be used for determination of sensitivity reactions?	a) clean test tubes of the different diameters b) clean dry retorts of the same diameter c) *clean dry test tubes of the same diameter d) clean dry retorts of the different diameters e) none answer is right
TEST QUESTION 5. Which background is used for determination of solution's clarity?	α) a white β) a yellow χ) *a black δ) clary ε) none answer is right
TEST QUESTION 6. What reagent should be added for identification of Al^{3+} ?	a) HCl b) * NaOH c) AgNO_3 d) $(\text{NH}_4)_2\text{C}_2\text{O}_4$ e) Na_2HPO_4

<i>TEST QUESTION 7.</i> Which colour of precipitate does Br⁻ give after adding AgNO₃?	a) a white b) *a pale yellow c) a yellow d) an orange e) a brown
<i>TEST QUESTION 8.</i> Which colour of precipitate does Fe³⁺ give after adding K₃[Fe(CN)₆]?	a) a white b) a pale yellow c) a yellow d) an orange e) *a blue
<i>TEST QUESTION 9.</i> Which reagent is used for separation of CO₃²⁻ and HCO₃⁻?	a) AgNO₃ b) Na₂HPO₄ c) *MgSO₄ d) NaOH e) K₂Cr₂O₇
<i>TEST QUESTION 10.</i> Pharmacist-analyst defines a sodium iodide. The presence of heavy metals he will check by forming of:	a) a green fluorescence b) *a brown coloration c) a yellow colour d) a white opalescence e) a blue fluorescence
<i>TEST QUESTION 11.</i> The laboratory for quality control of medicines received a mucolytic drug containing Ambroxol hydrochloride. To detect chloride ions in its identification, it is necessary to use a solution:	a) *Argentum nitrate b) Barium sulfate c) Glyoxalhydroxyanil d) Potassium ferrocyanide e) Diphenylamine
<i>TEST QUESTION 12.</i> Dexamethasone is a hormonal agent that contains covalently bound fluorine. This allows after mineralization of the substance to identify F⁻ with a solution of:	a) *Calcium chloride b) Sodium chloride c) Ammonium oxalate d) Argentum nitrate e) Sodium acetate
<i>TEST QUESTION 13.</i> The pharmacist-analyst identifies the antimicrobial agent "Ciprofloxacin hydrochloride". To detect the chloride ion, it reacts in the presence of sulfuric acid concentrated with the following reagent:	a) *Potassium dichromate b) Sodium hydroxide c) Magnesium sulfate d) Potassium chloride e) Zinc oxide

<i>TEST QUESTION 14.</i> The quality control of 0.1% injectable solution of atropine sulfate is carried out in the central analytical laboratory of the pharmaceutical enterprise. Due to sulfate ions, the active substance can be identified by interaction with the following reagent:	a) *Barium chloride b) Copper (II) sulfate c) Potassium iodide d) Sodium bicarbonate e) Ammonium chloride
<i>TEST QUESTION 15.</i> The laboratory for quality control of medicines received an antihypertensive drug containing clonidine hydrochloride (clonidine). To identify it, determine the chloride ions by reaction with silver nitrate in the environment:	a) *Nitric acid, dil. b) Sulfuric acid, conc. c) Sodium hydroxide d) Diethyl ether e) Formaldehyde
<i>TEST QUESTION 16.</i> During the pharmaceutical analysis of the drug substance, a reaction was performed with antipyrine (phenazone) in the presence of dilute hydrochloric acid. The appearance of green color allows you to identify:	a) *Nitrites b) Sulfates c) Fluorides d) Bromides e) Iodides
<i>TEST QUESTION 17.</i> Under the action of acetic acid diluted like a drug substance, there is a rapid release of gas bubbles, which causes turbidity of the barium hydroxide solution. This test allows you to identify:	a) *Carbonates b) Fluorides c) Nitrites d) Sulfates e) Chlorides
<i>TEST QUESTION 18.</i> The laboratory for quality control of medicines received an antiulcer drug containing bismuth sub citrate. During the reaction to the bismuth cation, the formation of a yellowish-orange color was observed. What reagent was used in this test?	a) *Thiourea b) Glyoxalhydroxyanil c) Hydrochloric acid d) Sodium hydroxide e) Potassium acetate

<i>TEST QUESTION 19.</i> The laboratory for quality control of medicines received a substance of the antibiotic <i>Ampicillin sodium</i>. The sodium ion was identified by reaction with a solution of potassium pyroantimonate to form a precipitate of the following color:	a) *a white b) a blue c) a yellow d) a red e) a green
<i>TEST QUESTION 20.</i> As a result of the reaction of the analgesic Metamizole sodium monohydrate with a solution of potassium pyroantimonate, a white precipitate formed. This confirms the presence in the structure of the drug:	a) *sodium ions b) covalently bound sulfur c) methyl groups d) phenyl radical e) keto groups

Thus, these tests can be called standardized, since they can be used to test control of student's knowledge, both in the discipline «Standardization of medicines» and in the discipline «Pharmaceutical chemistry».

The development of test material has tremendous possibilities, for example, the creation of thematic complexes of test tasks, the combination of test tasks with situational tasks or schemes of chemical transformations, and others.

References:

1. Закон України «Про вищу освіту», 1556-VII, редакція від 02.10.2021.
2. Закон України «Про лікарські засоби» від 20.12.2011.
3. Welchinska E.V. (2015). Toxicological and forensic chemistry (Criminal analysis). Poisonous substances and their biotransformation. textbook / E.V. Welchinska. K.: PE Lopatina O.O., ISBN 978-617-7533-02-2, 2017. 392 p.
4. Ніженковська І.В., Вельчинська О.В., Кучер М.М. (2020). Токсикологічна хімія: підручник. К.: ВСВ «Медицина», 2020. 3-видання. 372 с. + XII с.
5. Helena V. Welchinskaya, Ivan I. Kuzmenko, Irine G. Kudryavtseva, Nadezda I. Sharikina, Emma A. Kovalenko, V.S. Podgorsky. (1999). New molecular complexes of heterocyclic bis-adducts with bacterial lectins: synthesis and structure–activity relationship studies. International journal of biological macromolecules. V 26(4), 1999, P. 243-248.

Transliteration of References:

1. Zakon Ukrayiny «Pro vyshchu osvitu», 1556-VII, redaktsiya vid 02.10.2021.
2. Zakon Ukrayiny «Pro likars'ki zasoby» vid 20.12.2011.
3. Welchinska E.V. (2017). Toxicological and forensic chemistry (Criminal analysis). Poisonous substances and their biotransformation. textbook / E.V. Welchinska. K.: PE Lopatina O.O., ISBN 978-617-7533-02-2, 2017. 392 p.
4. Nizhenkovs'ka I.V., Vel'chyns'ka O.V., Kucher M.M. (2020). Toksykologichna khimiya: pidruchnyk. K.: VSV «Medytsyna», 2020. 3-vydannya – 372 s. + KhII s. [Nizhenkovs'ka I.V., Welchinska O.V., Kucher M.M. Toksikologichna khimiya; pydruchnik. K.: VCV «Meditsina», 2020. 3-vidannya – 372 p. + XII p.].
5. Helena V. Welchinskaya, Ivan I. Kuzmenko, Irine G. Kudryavtseva, Nadezda I. Sharikina, Emma A. Kovalenko, V.S. Podgorsky. (1999). New molecular complexes of heterocyclic bis-adducts with bacterial lectins: synthesis and structure–activity relationship studies. International journal of biological macromolecules. V 26(4), 1999, P. 243-248.

The Author

WELCHINSKA OLENA

*Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor,
Departments of Chemistry of Medicines and
Medicinal Toxicology,
O.O. Bogomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-7023-8493>
E-mail: elena_wwu@ukr.net*

Abstracts

ОЛЕНА ВЕЛЬЧИНСЬКА. Особливості змісту тестових завдань з дисципліни «Стандартизація лікарських засобів». Тестування вже давно зайняло міцне місце в системі навчання. Використовуючи тестування, використовуємо метод дослідження рівня знань, умінь і навичок студента. Стандартизовані завдання, а саме тести (завдання, пов'язані між собою), розв'язуються з використанням базових знань, наявних після вивчення дисципліни, та логічних підходів. «Стандартизація лікарських засобів» — дисципліна, що вивчає розробку стандартів якості лікарських засобів (лікарських засобів), які забезпечують належний рівень якості лікарських засобів. Він заснований на матеріалі фармацевтичної хімії і є логічним завершеним

ням вивчення комплексу хіміко-фармацевтичних наук. Особливістю тестових завдань із «Стандартизації лікарських засобів» є використання даних фармацевтичної хімії та фармацевтичного аналізу. **Ключові слова:** стандартизація, ліки, випробування, фармацевтичний аналіз.

ОЛЕНА ВЕЛЬЧИНСКАЯ. Особенности содержания тестовых заданий по дисциплине «Стандартизация лекарственных средств». Тестирование давно заняло прочное место в системе обучения. С помощью тестирования мы используем методику исследования уровня знаний, умений и навыков учащихся. Стандартизированные задачи, а именно тесты (задачи, связанные друг с другом), решаются с использованием базовых знаний, доступных после изучения дисциплины, и логических подходов. «Стандартизация лекарственных средств» - дисциплина, изучающая разработку стандартов качества лекарственных средств (лекарственных средств), обеспечивающих надлежащий уровень качества лекарственных средств. Он основан на материале фармацевтической химии и является логическим завершением изучения комплекса химико-фармацевтических наук. Особенностью тестовых заданий в «Стандартизации лекарственных средств» является использование данных фармацевтической химии и фармацевтического анализа.

Ключевые слова: стандартизация, лекарственные средства, тест, фармацевтический анализ.

OŁENA WELCZYŃSKA. Cechy treści zadań testowych w dyscyplinie „Standaryzacja środków leczniczych”. Testowanie od dawna zajmuje ważne miejsce w systemie edukacyjnym. Stosując testy stosujemy metodę badania poziomu wiedzy, umiejętności i zdolności studenta. Zadania standaryzowane, czyli testy (zadania powiązane ze sobą), rozwiązuje się z wykorzystaniem podstawowej wiedzy zdobytej po przestudiowaniu dyscypliny i podejść logicznych. „Standaryzacja środków leczniczych” to dyscyplina zajmująca się opracowywaniem standardów jakości środków leczniczych (leków) zapewniających odpowiedni poziom jakości środków leczniczych. Opiera się na materiale chemii farmaceutycznej i jest logicznym zakończeniem uczenia się kompleksu nauk chemicznych i farmaceutycznych. Cechą zadań testowych „Standaryzacja środków leczniczych” jest wykorzystanie danych z chemii farmaceutycznej i analizy farmaceutycznej.

Słowa kluczowe: standaryzacja, leki, testy, analiza farmaceutyczna.



ISSN 2450-6486

<https://osvita.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.3.08>

Марія КРАВЧУК,
Оксана ГУРНЯК,
Олександр РОМАНЕНКО

Формування природничо-наукової компетенції у студентів при вивченні медичної паразитології

MARIIA KRAVCHUK, OKSANA GURNYAK, OLEKSANDR ROMANENKO. **Formation of natural scientific competence in students in the study of Medical Parasitology.** *The article highlights the main forms of educational process in teaching the basics of medical parasitology as a component of the discipline "Medical Biology". The issues of organization and methodological support of educational work of medical students are considered. The competence approach in the organization of educational work of students and formation of their natural science competence at studying of bases of medical parasitology is discussed.*

Key words: *medical biology, forms of educational process, medical parasitology, parasitic diseases, natural science competence, bioethical aspects.*

Сучасні вимоги до вищої медичної освіти передбачають необхідність вдосконалення організації підготовки студентів шляхом розробки і впровадження ефективних засобів і методів навчання. Формування студентів мотивації до оволодіння професією, прагнення в них до розвитку вміння працювати з сучасними інформаційними джерелами професійного спрямування є важливими складовими підготовки конкурентоздатних фахівців у сфері медицини. У зв'язку з цим набуває актуальності розвиток компетентісно орієнтованої медичної освіти, за якої отримані в закладі вищої медичної освіти знання та закріплені практичні навички налаштовують студента до майбутньої професійної діяльності. Однією з фундаментальних дисциплін, що вивчаються у перший рік навчання в закладі вищої освіти студентами, підготовка яких відбувається в галузі медицини, є медична біологія, оволодіння якою створює основу для подальшого вивчення ними суміжних природничо-наукових та клінічно орієнтованих дисциплін [1].

Навчальна дисципліна «Медична біологія» входить до навчальних планів підготовки фахівців в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальностями 222 «Медицина», 225 «Медична психологія», 227 «Фізична терапія. Ерготерапія», 228 «Педіатрія», 221 «Стоматологія». У Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця в ході її викладання доречним є виділення таких змістових розділів як «Молекулярний та клітинний рівні організації життя», «Біологія індивідуального розвитку», «Закономірності спадковості та мінливості», «Основи медичної генетики», «Людина й навколишнє середовище. Основи медичної паразитології». Оволодіння навчальною дисципліною «Медична біологія» в цілому спрямоване на забезпечення засвоєння студентом медико-біологічних аспектів життєдіяльності людини та розуміння ним місця біології як науки в загальній системі знань про природу і медицину. При цьому в ході вивчення основ медичної паразитології увага студентів акцентується, зокрема, на таких її складових як медична протозоологія, медична гельмінтологія, медична арахноентомологія. Отримані знання, вміння та практичні навички з медичної паразитології слугують основою для формування в особистості природничо-наукової компетенції у відповідності до сучасних вимог з підготовки медичних працівників [2].

Спричинені паразитами хвороби займають в світі окреме місце серед великої сукупності захворювань людини; поширені вони і в

Україні [3, 4]. Зважаючи як на медичне, так і на соціальне значення паразитарних хвороб людини, особливої актуальності набуває вивчення їх біологічних основ та шляхів передачі їх збудників, а також застосування методів профілактики з метою попередження інвазії ними населення.

Саме медична паразитологія як складова навчальної дисципліни «Медична біологія», зосереджена на висвітленні біологічних особливостей та екології паразитів людини, на підходах до діагностики та профілактики спричинених ними хвороб. Оптимізація процесу вивчення основ медичної паразитології та набуття студентами фундаментальних знань про паразитизм, що є однією з форм біотичних зв'язків між організмами, про особливості взаємовідносин між паразитом і хазяїном наразі є актуальними питаннями організації навчального процесу, спрямованого на формування в студентів природничо-наукової компетентності.

При цьому особливого значення набуває урахування екологічних аспектів життєдіяльності організмів, яким притаманний паразитичний спосіб існування, та людини. Адже на їх взаємовідносини впливають численні фактори, що можуть визначати локалізацію паразита в організмі хазяїна, характер дії паразита на людину й реакцій останньої на нього. Тому, в курсі медичної біології вивченню основ медичної паразитології передуює засвоєння студентом загальних принципів взаємовідносин людини і оточуючого природного середовища, дії на неї різноманітних біотичних, абіотичних й антропогенних чинників й шляхів адаптації людини до них. Такий підхід забезпечує створення підґрунтя для подальшого засвоєння студентом питань медичної паразитології [5]. У зв'язку зі згаданим вище до важливих завдань при викладанні медичної біології належить забезпечення усвідомлення студентами, зокрема: загальних основ екології й розробки заходів з охорони природи та здоров'я населення; раціонального використання природних ресурсів; біологічних основ адаптації людини до умов середовища існування; наслідків антропогенного забруднення природного навколишнього середовища для здоров'я людини.

Знання біології та екології паразитів, їх проміжних, резервуарних та остаточних хазяїв необхідні майбутньому фахівцю в галузі охорони здоров'я для розуміння шляхів поширення й механізмів потрапляння в організм людини інвазійних стадій небезпечних паразитів, а також

для впровадження в ході подальшої професійної діяльності заходів з профілактики спричинених ними захворювань у людини.

В організації навчального процесу для забезпечення вивчення студентами основ медичної паразитології використовуються лекції, практичні заняття, консультації, організовується самостійна робота студентів. Лекція сприяє засвоєнню теоретичного матеріалу студентами, методично скеровує їх, визначає основний зміст інших видів навчальних занять. Її матеріали в своїй основі мають наукову складову, відзначаються структурованістю, наочністю, спрямованістю на активізацію творчого потенціалу студентів, на забезпечення зв'язків міждисциплінарного характеру. Виконуючи навчальну, розвиваючу, виховну і організаційну функції, лекція організовує студентів на виконання у подальшому відповідних завдань вже в ході практичних занять, а також самостійної позааудиторної роботи. Вона закладає основи наукових знань в узагальненій формі [6, 7, 8].

Після викладання лекційного матеріалу з основ медичної паразитології проводяться практичні заняття. Робоча програма навчальної дисципліни та навчальний план з неї визначають тематику і зміст практичних занять з основ медичної паразитології, на яких відбувається формування навичок і вмінь в студентів, зокрема шляхом виконання ними відповідних завдань, що має на меті забезпечення розвитку професійних компетентностей в майбутніх фахівців. Самостійна робота студента також є важливою складовою його навчальної діяльності. Види самостійної роботи студентів визначаються навчальною програмою з дисципліни. Особливим елементом розвитку творчого потенціалу студентів є їх залучення до діяльності за програмою роботи студентського наукового гуртка кафедри. Це сприяє формуванню в них наукового світогляду, розвитку дослідницьких навичок.

Практичні заняття за тематикою з основ медичної паразитології дозволяють студентам сформувати цілісне бачення паразитизму як біологічного феномену й розуміння шляхів впливу паразитів на організм людини, сприяють розвитку наукового та елементів клінічного мислення в особистості. Контроль та оцінювання викладачем навчальних досягнень студентів під час практичних занять мають на меті активувати їх пізнавальну діяльність.

Результативність практичних занять, присвячених питанням медичної паразитології, залежить від їх належного методичного забезпечення. На кафедрі біології Національного медичного

університету імені О.О. Богомольця розроблено відповідні рекомендації з підготовки студентів до практичних занять. У згаданих рекомендаціях чітко визначені навчальна мета практичного заняття, переліки знань та умінь, якими має оволодіти студент. Студенту пропонується опрацювати теоретичний матеріал з відповідної теми з використанням рекомендованих навчальних книг, а також за потреби й додаткових джерел інформації, скласти його конспект, виконати завдання в робочому зошиті, підготувати обґрунтовані відповіді на запропоновані запитання, ситуаційні задачі і тестові завдання.

Дотримання рекомендованих підходів з підготовки до практичних занять з медичної біології, а також проведенню навчальних занять у відповідності до сучасних вимог допомагають їм створені на кафедрі біології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця та видані друком навчальні книги [9, 10]. В них матеріал до кожної теми практичного заняття структурований та послідовно викладений, обґрунтовані її актуальність й навчальна мета, що мотивує студента до наполегливої роботи, означені теоретичні питання для опрацювання та необхідні для оволодіння практичні навички, що в цілому налаштовує студента на реалізацію детально описаного ходу виконання практичних завдань. При вивченні основ медичної паразитології окрема увага приділяється питанням систематики організмів, що спричиняють захворювання в людини.

Для забезпечення наочності в ході практичних занять використовуються мікро- та макропрепарати об'єктів, що вивчаються. Вони є важливими засобами навчання для формування в студентів пізнавального інтересу [11, 12]. Проведення мікроскопічних досліджень паразитів людини є важливим елементом практичних занять, оскільки дозволяє студентам детально вивчати будову цих об'єктів, краще засвоїти їх морфологічні особливості, що сприяє розвитку уявлень про складові життєвих циклів організмів, яким притаманний паразитичний спосіб існування. На закріплення навчального матеріалу та формування природничо-наукової компетенції й елементів клінічного мислення у студентів націлене розв'язання ними ситуаційних задач за темою практичного заняття, а також опрацювання професійно-орієнтованих тестових завдань.

За результатами навчальних занять, присвячених вивченню паразитичних найпростіших, студенти мають, зокрема: 1) знати характеристику саркодових, інфузорій, джгутикових і споровиків, медичне значення та морфологічні особливості їх представників

(дизентерійної амеби, кишкової амеби, кишкового балантидія, трипаносом, кишкової трихомонади, урогенітальної трихомонади, малярійних плазмодіїв), методи лабораторної діагностики захворювань і заходи особистої та громадської профілактики хвороб, спричинюваних згаданими організмами; 2) уміти ідентифікувати за систематичними ознаками представників саркодових, інфузорій, джгутикових і споровиків, що мають медичне значення, та обґрунтовувати заходи особистої та громадської профілактики спричинюваних ними хвороб [9, 10].

Оволодівши навчальним матеріалом з медичної гельмінтології, студенти повинні, зокрема: 1) знати характеристику плоских та круглих черв'яків, морфологічні особливості сисунів, стьожкових черв'яків, власне круглих черв'яків, медичне значення та морфологічні особливості їх представників (печінкового сисуна, ланцетоподібного сисуна, котячого сисуна, клонорха китайського, кров'яних сисунів, легеневого сисуна, метагонімуса, нанофіетеса, озброєного ціп'яка, неозброєного ціп'яка, ехінокока, альвеокока, карликового ціп'яка, широкого стьожка, аскариди людської, гострика, трихінели, ришти, волосоголовця людського, вугриці кишкової, некатора, кривоголовки дванадцятипалої, філярій), морфологічні особливості їх яєць, заходи особистої та громадської профілактики хвороб, спричинюваних згаданими організмами; 2) уміти ідентифікувати статевозрілих трематод, цестод і нематод за систематичними ознаками, розрізняти личинкові стадії трематод, визначати фіни цестод, відрізняти самців і самок нематод, обґрунтовувати основні заходи особистої та громадської профілактики трематодозів, цестодозів і нематодозів [9, 10].

За результатами навчальних занять з медичної арахноентомології студенти мають, зокрема: 1) знати морфологічні особливості ракоподібних, павукоподібних і комах, морфологічні особливості їх представників, що мають медичне значення (вугревої залозниці, коростяного свербуна, собачого кліща, тайгового кліща, селищного кліща, дерматоценторів, справжніх комарів, москитів, кімнатної мухи, осінньої жигалки, вольфартової мухи, мухи цеце, мошок, мокреців, гедзів, тарганів, вошей, бліх, блощиці, клопа тріатомового), значення трансоваріальної передачі збудників хвороб кліщами, заходи з профілактики таких хвороб, до яких представники членистоногих дотичні як збудники або як переносники безпосередніх збудників; 2) уміти відрізняти ракоподібних, павукоподібних та

комах серед членистоногих, ідентифікувати за систематичними ознаками їх представників, що мають медичне значення, розрізняти на мікропрепаратах личинку, німфу та імаго кліщів, визначати на препаратах яйця, личинки, лялечки та імаго двокрилих, ідентифікувати самців і самок комарів, обґрунтовувати заходи особистої та громадської профілактики таких хвороб, безпосередні збудники яких переносяться кліщами, двокрилими, тарганами, вошами, блохами, клопами [9, 10].

Організація навчальних занять з медичної біології, зокрема з присвяченому питанню медичної паразитології розділу, має відбуватися з безумовним дотриманням сучасних принципів біоетики, що є вкрай важливим в контексті підготовки майбутніх медичних працівників в закладі вищої освіти [13]. Тому обґрунтованим і необхідним є ознайомлення студентів з ними та акцентування уваги на них в ході навчальних занять, зокрема при вивченні основ медичної паразитології. Адже заходи, спрямовані на встановлення діагнозу в пацієнта, зокрема з організації дослідження його біологічного матеріалу, а також на забезпечення проведення пацієнтові необхідних процедур лікувального характеру, потребують безумовного дотримання визнаних медичною спільнотою норм і принципів біоетики [14].

References:

1. Філоненко М.М. Методика викладання у вищій медичній школі на засадах компетентнісного підходу: Методичні рекомендації для викладачів та здобувачів наукового ступеню доктора філософії (PhD) ВМ(Ф)НЗ України. Київ, 2016. 88 с.
2. Кравчук М.Г., Корнова Н.І., Романенко О.В. Місце медичної паразитології у формуванні біологічних компетенцій лікаря. Роль і місце психології і педагогіки у формуванні сучасної особистості: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції: (м. Харків, 10–11 січня 2020 р.). Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2020. С. 57–61.
3. Маркович І.Г. Динаміка захворюваності та поширеності інфекційних хвороб в Україні. Інфекційні хвороби. 2015. № 2. С. 10–16.
4. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2014 році / Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Київ. 2015. 365 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dsns.gov.ua/files/prognoz/report/2014/ND_2014.pdf
5. Романенко О.В., Кравчук М.Г., Груша М.М. Екологічні аспекти викладання

- медичної паразитології. Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. 2011. № 1 (13). С. 208 – 209.
6. Кравчук М.Г., Головченко О.В. Значення лекції та практичного заняття для формування екологічної компетентності майбутніх фармацевтів. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2013. Випуск 107, Т. 3. С. 51–53.
 7. Калашнікова Л.М., Жерновникова О.А. Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях: навч. посібник. Харків: ХНПУ, 2016. 260 с.
 8. Кайдалова Л.Г., Сабатовська-Фролкіна І.С., Альохіна Н.В., Шварп Н.В. Педагогіка та психологія вищої школи: навч. посібник. Харків: НФаУ, 2019. 248 с.
 9. Романенко О.В., Кравчук М.Г., Грінкевич В.М., Костильов О.В. Медична біологія: Посібник з практичних занять / за ред. О.В. Романенка. 2-е вид. Київ «Медицина», 2020. 472 с.
 10. Romanenko O.V., Golovchenko O.V., Kravchuk M.G., Grinkevich V.M. Medical biology: The study guide of the practical classes course / Edited by O.V. Romanenko. Kyiv: Medicine, 2008. 304 p.
 11. Бутенко Л.Л., Ігнатів О.Г., Швирка В.М. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання: метод. посіб. для студ. Старобільськ, 2015. 112 с.
 12. Гурняк О.М., Кравчук М.Г., Романенко О.В. Використання колекцій зоологічних препаратів для формування біологічної компетенції студентів. Музейна педагогіка в науковій освіті: збірник тез доповідей учасників І Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2019 р.), м. Київ-Біла Церква: Видавництво «Авторитет» ФОП Курбанова Ю.В., 2019. С. 34–36.
 13. Романенко О.В., Кравчук М.Г., Груша М.М. Біоетичні аспекти викладання медичної паразитології. Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. 2010. № 1 (9). С. 218 – 219.
 14. Романенко О.В., Кравчук М.Г., Димар Н.М., Поліник С.І. Медична біологія: біоетичні аспекти. Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. 2013. № 1 (21). С. 237 – 238.

Transliteration of References:

1. Filonenko M.M. (2016). *Metodyka vykladannya u vyshchiiy medychniy shkoli na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu: Metodychni rekomendatsiyi dlya vykladachiv ta здobuvachiv naukovooho stupenyu doktora filosofiyi (PhD) VM(F)NZ Ukrainy.* Kyiv, 2016. 88 s.
2. Kravchuk M.H., Kornova N.I., Romanenko O.V. (2020). *Mistse medychnoyi parazytolohiyi u formuvanni biolohichnykh kompetentsiy likarya. Rol' i mistse psykhologiyi i pedahohiky u formuvanni suchasnoyi osobystosti: zbirnyk tez mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi: (m. Kharkiv, 10–11 sichnya*

- 2020 r.). Kharkiv: Skhidnoukrayins'ka orhanizatsiya «Tsentral'no-pedahohichnykh doslidzhen'», 2020. S. 57–61.
3. Markovych I.H. (2015). Dynamika zakhvoryuvanosti ta poshyrenosti infektsiynykh khvorob v Ukraini. *Infektsiyni khvoroby*. 2015. №2. S. 10–16.
 4. Natsional'na dopovid' pro stan tekhnohennoyi ta pryrodnoyi bezpeky v Ukraini u 2014 rotsi / Derzhavna sluzhba Ukrainy z nadzvychaynykh sytuatsiy. Kyiv. 2015. 365 s. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: https://www.dsns.gov.ua/files/prognoz/report/2014/ND_2014.pdf
 5. Romanenko O.V., Kravchuk M.H., Hrusha M.M. (2011). Ekolohichni aspekty vykladannya medychnoyi parazytolohiyi. *Skhidnoyevropeys'kyy zhurnal hromads'koho zdorov'ya*. 2011. №1 (13). S. 208 – 209.
 6. Kravchuk M.H., Holovchenko O.V. (2013). Znachennya lektsiyi ta praktychnoho zanyattya dlya formuvannya ekolohichnoyi kompetentnosti maybutnikh farmatsevtiv. *Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu. Seriya: pedahohichni nauky. Fizychno vykhovannya ta sport*. 2013. Vypusk 107, T. 3. S. 51–53.
 7. Kalashnikova L.M., Zhernovnykova O.A. (2016). Pedahohika vyshchoyi shkoly u skhemakh i tablytsyakh: navch. posibnyk. Kharkiv: KhNPU, 2016. 260 s.
 8. Kaydalova L.H., Sabatovs'ka-Frolkina I.S., Al'okhina N.V., Shvarp N.V. (2016). Pedahohika ta psykholohiya vyshchoyi shkoly: navch. posibnyk. Kharkiv: NFaU, 2019. 248 s.
 9. Romanenko O.V., Kravchuk M.H., Hrinkevych V.M., Kostyl'ov O.V. (2020). *Medychna biolohiya: Posibnyk z praktychnykh zanyat' / za red. O.V. Romanenka*. 2-e vyd. Kyiv «Medytsyna», 2020. 472 s.
 10. Romanenko O.V., Golovchenko O.V., Kravchuk M.G., Grinkevich V.M. (2008). *Medical biology: The study guide of the practical classes course / Edited by O.V. Romanenko*. Kyiv: Medicine, 2008. 304 r.
 11. Butenko L.L., Ihnatovych O.H., Shvyrka V.M. (2015). *Strukturno-lohichni skhemy. Tablytsi. Oporni konspekty. Ese. Navchal'ni prezentatsiyi: rekomendatsiyi do skladannya: metod. posib. dlya stud.* Starobil's'k, 2015. 112 s.
 12. Hurnyak O.M., Kravchuk M.H., Romanenko O.V. (2019). *Vykorystannya kolektsiy zoolohichnykh preparativ dlya formuvannya biolohichnoyi kompetentsiyi studentiv. Muzeyna pedahohika v naukoviy osviti: zbirnyk tez dopovidey uchashnykiv I Vseukrayins'koyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi (Kyiv, 28 lystopada 2019 r.), m. Kyiv-Bila Tserkva: Vydavnytstvo «Avtorytet» FOP Kurbanova Yu.V., 2019. S. 34–36.*
 13. Romanenko O.V., Kravchuk M.H., Hrusha M.M. (2010). Bioetychni aspekty vykladannya medychnoyi parazytolohiyi. *Skhidnoyevropeys'kyy zhurnal hromads'koho zdorov'ya*. 2010. № 1 (9). S. 218 – 219.
 14. Romanenko O.V., Kravchuk M.H., Dymar N.M., Polinyk S.I. (2013). *Medychna biolohiya: bioetychni aspekty*. *Skhidnoyevropeys'kyy zhurnal hromads'koho zdorov'ya*. 2013. №1 (21). S. 237–238.

Authors

KRAVCHUK M.G.

*Candidate of Medical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Biology,
O.O. Bogomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-0175-5750>
E-mail: marykav78@gmail.com*

GURNYAK O.M.,

*Candidate of Biological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Biology,
O.O. Bogomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9177-731>
E-mail: gurnyak11@gmail.com*

ROMANENKO O.V.,

*Doctor of Biological Sciences, Professor,
Head of the Department of Biology,
O.O. Bogomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-8622-1757>
E-mail: bio.dep.nmu@gmail.com*

Abstracts

М.Г. КРАВЧУК, О.М. ГУРНЯК, О.В. РОМАНЕНКО. **Формування природничо-наукової компетенції у студентів при вивченні медичної паразитології.** У статті висвітлено основні форми освітнього процесу при викладанні основ медичної паразитології як складової навчальної дисципліни «Медична біологія». Розглянуто питання організації та методичного забезпечення навчальної роботи студентів-медиків. Обговорено компетентнісний підхід в організації навчальної роботи студентів та формування в них природничо-наукової компетенції при вивченні основ медичної паразитології.

Ключові слова: медична біологія, форми освітнього процесу, медична паразитологія, паразитарні захворювання, природничо-наукова

компетентність, біоетичні аспекти.

М.Г. КРАВЧУК, О.М. ГУРНЯК, О.В. РОМАНЕНКО. Формирование природно-научной компетенции у студентов при изучении медицинской паразитологии. В статье раскрыты основные формы образовательного процесса при преподавании основ медицинской паразитологии как составной части учебной дисциплины «Медицинская биология». Рассмотрены вопросы организации и методического обеспечения учебной работы студентов-медиков. Обсужден компетентностный подход в организации учебной работы студентов и формирования у них естественно-научной компетенции при изучении основ медицинской паразитологии.

Ключевые слова: медицинская биология, формы образовательного процесса, медицинская паразитология, паразитарные заболевания, естественно-научная компетентность, биоэтические аспекты.

M. KRAWCZUK, O. HURNIAK, O. ROMANENKO. Kształtowanie kompetencji w zakresie nauk przyrodniczych u studentów w trakcie nauki parazytologii medycznej. W artykule przedstawiono główne formy procesu edukacyjnego w nauczaniu podstaw parazytologii medycznej jako elementu składowego dyscypliny „Biologia medyczna”. Rozważono zagadnienie organizacji i metodycznego wsparcia pracy edukacyjnej studentów medycyny. Omówiono podejście kompetencyjne w organizacji pracy edukacyjnej studentów oraz kształtowanie ich kompetencji w zakresie nauk przyrodniczych w trakcie nauki parazytologii medycznej.

Słowa kluczowe: biologia medyczna, formy procesu edukacyjnego, parazytologia medyczna, choroby pasożytnicze, kompetencje przyrodnicze, aspekty bioetyczne.



ISSN 2450-6486

<https://osvita.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.3.09>

Ярославна ЛЕБЕДЄВА

Система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи розвитку

YAROSLAVNA LEBEDEVA. Internal quality assurance system of higher education in Ukraine: problems and development prospects.

The article considers the issue of ensuring the higher education quality in Ukraine in accordance with European standards and recommendations. The main focus is on the problem of introducing an internal quality assurance system in higher education institutions. The block entitled: "Existence of internal quality assurance system" of the research "Development of internal quality assurance systems in Ukrainian higher education institutions" conducted by National Agency for Higher Education Quality Assurance (2020) was analyzed: to outline the main problems in the practice of implementation of internal quality assurance systems, to definition of the basic approaches to organizational maintenance, coordination, functioning of such systems. It is concluded that the formation and continuous improvement of the internal quality assurance system of higher education is one of the priorities of modern free economic education, which seeks to strengthen its autonomy and improve its image, establish close cooperation and cooperation



Received 11.15.2021
Peer-reviewed 12.07.2021
Revised version received 12.15.2021
Accepted 12.21.2021

with all stakeholders to continuously improve learning conditions, achieving the best results in the training of future professionals.

Key words: *Quality of Higher Education, Institution of Higher Education, System of Internal Quality Assurance of Higher Education, National Agency of Ukraine for Higher Education Quality Assurance.*

Актуальність. Численні перетворення та зміни у характері функціонування системи вищої освіти в європейському освітньому просторі призвели до необхідності пильного вивчення питань якості у цій сфері в нашій країні. Приєднавшись до Болонського процесу, Україна взяла на себе зобов'язання проводити роботу з приведення якості національної системи освіти у відповідність до європейських стандартів. І хоча у вищій освіті не встановлено однозначних, загальновизнаних критеріїв та методів оцінки якості освіти, питання, пов'язані з поняттям якості, виходять на лідируючі позиції на європейському ринку освітніх послуг. Саме тому забезпечення якості у закладах вищої освіти України є пріоритетним завданням на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема забезпечення якості вищої освіти знайшла відображення у низці досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, що розглядають різноманітні її аспекти. Так, сутність поняття якості вищої освіти обґрунтовано у працях К. Гнезділової, В. Лугового, В. Максимової, Л. Прокопенка, Ю. Романенко, О. Чемерис. Державні механізми забезпечення якості вищої освіти в Україні та Європейському Союзі досліджували В. Андрущенко, С. Домбровська, К. Левківський, В. Малиновський, М. Кісіль, С. Ніколаєнко, А. Озаровська, І. Сікорська, С. Шевченко та ін. Аспекти входження України до європейського освітнього простору досліджували такі науковці, як: В. Давидова, Л. Даниленко, А. Завгородній, С. Калашнікова, М. Колісник, Т. Кристопчук, А. Леонова та інші. Однак, на даний момент залишаються відкриті питання щодо запровадження, ефективності функціонування та перспектив розвитку систем внутрішнього забезпечення якості закладами вищої освіти, необхідних для побудови цілісної системи забезпечення якості вищої освіти в Україні в умовах входження до європейського освітнього простору.

Мета статті – висвітлити проблеми та перспективи розвитку системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні як важливої складової забезпечення якості вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У Європейських стандартах та рекомендаціях щодо вищої освіти забезпечення її якості набуває вирішальної ролі, основною метою якої є сприяння спільному розумінню забезпечення якості навчання і викладання, незважаючи на кордони між усіма стейкхолдерами, зокрема поліпшення освіти в європейському просторі, допомога закладам вищої освіти в забезпеченні й підвищенні якості діяльності та через якість утвердження свого права на автономію [3].

В Україні основні ідеї, що містяться в Європейських стандартах та рекомендаціях стосовно забезпечення якості вищої освіти, імplementовано в Законах України «Про освіту» [2] та «Про вищу освіту» [1]. В Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що «якість вищої освіти – це рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти. Відповідно якість освітньої діяльності – це рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань» [1].

Відповідно до Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» в національній системі вищої освіти працюють дві системи забезпечення якості освіти: зовнішня та внутрішня. Так склалося, що саме зовнішня система зазвичай опиняється у фокусі уваги академічної спільноти та суспільства. Це все зовнішні нормативи: стандарти освіти, ліцензійні умови освітньої діяльності, акредитація, державна атестація, рейтингове оцінювання.

У той же час не менш важливою (особливо у світлі університетської автономії) має стати система внутрішнього забезпечення якості освіти, яка зазвичай скромно перебуває в тіні і, схоже, недооцінена суспільством. Система внутрішнього забезпечення якості освіти – це те, що сам заклад вищої освіти (ЗВО) має зробити, щоб дати якісну освіту своїм випускникам та бути конкурентоспроможним. Вона охоплює не лише моніторинг якості викладання та знань студентів, а й ефективне управління ЗВО, забезпечення академічної мобільності, відкриття нових сучасних освітніх програм підготовки спеціалістів для ринку праці тощо. Саме розвинена внутрішня система дає змогу ЗВО гнучко та оперативно реагувати на потреби ринку праці та запити суспільства.

Таким чином, під системою внутрішнього забезпечення якості вищої освіти слід розуміти узгоджену і взаємопов'язану діяльність

основних суб'єктів освітнього процесу, спрямовану на втілення інституційної стратегії якості, відпрацювання ефективних механізмів її практичної реалізації, сертифікацію та постійне вдосконалення освітньо-професійної підготовки фахівців у певному ЗВО.

У ст. 16 п. 2 Закону України «Про вищу освіту» визначено перелік процедур і заходів, які має здійснювати система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти:

- 1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;
- 2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;
- 3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;
- 4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;
- 5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;
- 6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;
- 7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;
- 8) забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти;
- 9) інших процедур і заходів [1].

У сучасному світі тільки конкурентоспроможні ЗВО можуть виживати, оскільки наростає демографічна криза, постійно йде скорочення бюджетних місць, зростає вартість навчання на контрактних видах навчання, постійно збільшується конкуренція з боку закордонних ЗВО. Перед ЗВО постають як зовнішні ризики (конкуренція, матеріальні і технологічні виклики, політичні, правові, економічні ризики), так і внутрішні (недостатня відповідальність, відсутність коштів для розвитку, низький рівень підготовки абітурієнтів, недоліки в системі управління, застарілість наукової та навчально-лабораторної бази, слабкість маркетингової політики).

Тому динамічно розвиватися можуть ті навчальні заклади, які йтимуть назустріч абітурієнту, будуть гнучкі у своїх планах, підтримуватимуть зворотній зв'язок зі своїми споживачами та задовольняти їхні вимоги.

Конкурентоспроможність закладу вищої освіти з надання освітніх послуг вимірюється індикаторами, основними з яких є: по-перше, якість навчального процесу; по-друге, вартість наданих освітянських послуг, по-третє, кількість працевлаштованих випускників та їх місце у суспільному житті держави тощо. Синергетичним показником конкурентоспроможності в наданні освітніх послуг є конкурс, тобто кількість абітурієнтів, які виявили бажання навчатися в закладі вищої освіти за спеціальностями підготовки відповідно до ліцензованого обсягу та місць державного замовлення.

Система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти за поданням ЗВО оцінюється Національним агентством України із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) або акредитованими ним незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти на предмет її відповідності вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти, що затверджуються НАЗЯВО.

Також, з метою вироблення рекомендацій і надання допомоги ЗВО в організації системи забезпечення якості вищої освіти, Законом передбачено створення незалежної установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. Це недержавна організація (установа, агенція, бюро тощо), акредитована Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, що здійснює оцінювання освітньої програми, результатів навчання та/або вищих навчальних закладів (їхніх структурних підрозділів).

Основна відповідальність за внутрішнє забезпечення якості у сфері вищої освіти лежить на кожному закладі, його керівникові. Відповідно ними розробляються внутрішні положення про забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти.

Для більш-менш об'єктивної оцінки сучасного стану процесу створення внутрішніх систем забезпечення якості освіти в Україні нами було обрано вибірку з дослідження «Розвиток систем внутрішнього забезпечення якості в українських закладах вищої освіти», проведеного НАЗЯВО у листопаді 2019 р. за підтримки МБФ «Міжнародний фонд досліджень освітньої політики [4]¹.

1 Фініков Т.В., Терещук В.І. Розвиток систем внутрішнього забезпечення якості в українських закладах вищої освіти. Аналітичний звіт. Київ: Ваїте, 2020. 58 с.

В опитуванні взяли участь 183 ЗВО, які представляли заклади всіх основних типів, форм власності та регіонів країни, що дозволяє вважати його результати репрезентативними. Цікаво також, що основним інструментом дослідження було анкетування представників університетів, які відповідають за систему гарантування якості освіти у ЗВО. Також ці дані верифікувалися за допомогою аналізу офіційних джерел інформації, зокрема офіційних веб-сайтів закладів вищої освіти [4].

Дослідження охоплювало багато питань, сформованих у блоки, зокрема: наявність системи внутрішнього забезпечення якості, якості освітніх програм, якості викладання, якості результатів навчання, якості робіт здобувачів, якості інфраструктури, студентоцентрованість.

Проте ми зосередимося на окремому блоці «Наявність системи внутрішнього забезпечення якості», що є об'єктом нашого дослідження. Цей блок мав на меті представити самооцінку закладами вищої освіти наявності у них систем внутрішнього забезпечення якості або окремих її елементів; окреслити основні проблеми, які присутні в практиці імплементації українськими ЗВО таких систем; визначити основні підходи до організаційного забезпечено координування функціонування таких систем; виявити розуміння потреби у запровадженні сучасних стандартизованих моделей управління якістю.

Отже, за самооцінками ЗВО, абсолютна більшість з них вважала, що вони мають систему внутрішнього забезпечення якості освіти – 125 (68,3%) з 183 заявили про її наявність, а 58 констатували наявність окремих її елементів (рис. 1.).



Рис. 1. Наявність системи внутрішнього забезпечення якості у ЗВО [4]

Як свідчать результати дослідження, створенню систем забезпечення якості або наявність окремих її елементів, напевне, сприяє усвідомлення, принаймні частиною вітчизняних університетів, того, що така система є суттєво більш складним утворенням, ніж вони вважали раніше. Експерти припускають, що на це відчутно вплинув початок роботи Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Привертає увагу, що за такими ключовими елементами як «забезпечення якості освітніх програм», «забезпечення якості викладання та оцінювання», «забезпечення якості результатів навчання», «забезпечення якості робіт здобувачів» частка ЗВО, які декларують систематичну його реалізацію, має достатньо високий відсоток (рис. 2.)

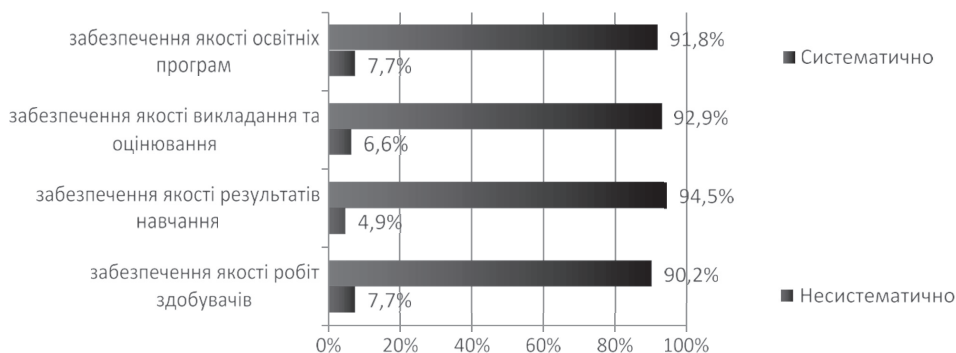


Рис. 2. Які елементи системи оцінювання якості використовуються у закладі [4]

Модерні підходи до систем забезпечення якості вищої освіти орієнтують на запровадження сучасних стандартизованих моделей управління організацією, націлених на підвищення результативності управлінських процесів, стимулювання сталого розвитку організації, досягнення прозорості в менеджменті університету, підвищення його конкурентоспроможності тощо. Ефективність запровадження такого роду моделей засвідчується, зокрема, наявністю сертифікатів визнаних органів. Тому однією з цілей опитування було з'ясування того, яка частка ЗВО вже здійснила подібну сертифікацію, проходить її або знаходиться в процесі підготовки до неї. Результати опитування засвідчують, що лише 50 закладів (27,3 % від загальної кількості

учасників опитування) мають такі сертифікати, і 2 заклади (1,1 %) були в процесі проходження сертифікації. Водночас 105 ЗВО (57,4 %) заявили, що вони лише здійснюють підготовку до сертифікації, однак, цей процес не має чітких термінів та вимог [4].

Варто зазначити, що з 50 закладів, що мають сертифікати якості, 46 є державними, 3 приватними і 1 комунальний. Якщо ж аналізувати ситуацію у розрізі спеціалізації ЗВО, то найбільш активними виявилися медичні та технічні заклади (сертифікацію пройшли 50 % та 45,2 % закладів у відповідних категоріях). Натомість лише 14,3 % класичних університетів можуть «похвалитися» пройденою сертифікацією [4].

Звертає на себе увагу, що, згідно з результатами опитування, 45 ЗВО (24,6 %) задекларували наявність цілісної системи внутрішнього забезпечення якості, так і проходження її сертифікації. Разом з тим, 5 закладів зазначили проходження сертифікації і при цьому вказали, що не мають такої системи.

Абсолютна більшість закладів сертифікувалися за стандартами ISO 9001 (ISO 9001:2008 та ISO 9001:2015). Лівова частка з них проходила сертифікацію у 2017–2019 рр.

Прагнення за допомогою додаткового питання з'ясувати причини відсутності сертифікату дало можливість побачити, що



Рис. 3. З якими труднощами заклади зіткнулися у процесі запровадження системи внутрішнього забезпечення якості (% від усіх наданих відповідей) [4]

більшість закладів пояснює це відсутністю державних або відомчих вимог щодо обов'язковості таких дій. Удвічі менша частина посиляється на брак необхідних коштів. Можливість зазначення власної причини, якою скористалися 44 заклади, на жаль, не продемонструвала якихось раціональних пояснень чи причин (за винятком одного закладу, який послався на свій статус тимчасово переміщеного).

На думку експертів, класифікація ключових проблем у запровадженні систем забезпечення якості освіти, вказаних респондентами (рис. 3), дозволяє виокремити декілька їхніх груп. Групу об'єктивних факторів складають брак фінансових ресурсів, перманентні зміни в системі вищої освіти, нормативних документах тощо, а також низька мотивація науково-педагогічного персоналу. До суб'єктивних факторів слід віднести нестачу кадрових ресурсів (хоча важко повірити, що в закладі вищої освіти відсутні люди, які розуміють сутність якості вищої освіти та здатні, бодай на якомусь рівні, її запроваджувати), посилення на відсутність чітких інструкцій з боку Міністерства освіти і науки та методичних матеріалів щодо запровадження такої системи.

Це дає підстави констатувати, що частина закладів вищої освіти й надалі не прагне вийти за межі моделі директивного управління і є неготовою до ухвалення власних рішень, прийняття на себе відповідальності за оцінювання своєї роботи та якості послуг, що ними надаються, натомість спекулюючи на відсутності різноманітних інструктивно-нормативних матеріалів.

У підсумку, експерти проведеного дослідження надали низку рекомендацій щодо подальшого розвитку внутрішніх систем забезпечення якості в українських ЗВО, враховуючи «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (2015 р.) (ESG2015), Звіт з імплементації Болонського процесу (2018 р.), Паризьке комюніке Конференції міністрів освіти країн Європейського простору вищої освіти (2018 р.) та інших міжнародних документів [4]. Ці рекомендації адресовані ЗВО та НАЗЯВО, окремий блок рекомендацій присвячений перспективам міжуніверситетської співпраці у сфері забезпечення якості. При цьому автори наголошують, що ефективна діяльність з гарантування якості в українських реаліях повинна ґрунтуватися на засадах поєднання процесів та механізмів зовнішнього і внутрішнього забезпечення якості. Успіху цієї діяльності має сприяти й інтенсифікація процесів

утворення незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Висновки. Формування та постійне вдосконалення системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти належить до першочергових завдань сучасного ЗВО, який прагне зміцнити свою автономію та підвищити власний імідж, налагодити тісну взаємодію та співпрацю з усіма зацікавленими сторонами на шляху неперервного поліпшення умов навчання, оновлення освітнього процесу, досягнення кращих результатів у підготовці майбутніх фахівців.

Система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти має враховувати низку загальних і специфічних принципів: 1) узгодженості внутрішніх і зовнішніх механізмів забезпечення якості; 2) системності, цілісності, наступності у застосуванні відповідних процедур і заходів; 3) пріоритетності автономних прав ЗВО при розробленні, затвердженні, впровадженні, оновленні системи внутрішнього забезпечення якості; 4) об'єктивності, прозорості, відкритості інституційних процедур оцінювання основних суб'єктів навчання (викладачів і студентів), перегляду освітніх програм тощо; 5) звітності, консультативності, зворотного зв'язку; 6) партнерства, спільної відповідальності за якість вищої освіти всіх суб'єктів освітнього процесу; 7) стабільності системи внутрішнього забезпечення якості, оновлення її окремих елементів на основі стратегій еволюційного розвитку та бенчмаркінгу тощо.

Показником ефективності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти слід вважати готовність усіх суб'єктів освітнього процесу продемонструвати успішність своєї діяльності (викладацької, навчально-пізнавальної, науково-дослідницької, навчально-методичної, професійно-практичної, управлінської тощо), яка виявляється в набутих компетентностях і прагненні постійно підвищувати рівень власної освітньо-професійної підготовки, поглиблювати й удосконалювати культуру якості [5, с. 146].

References:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Про освіту: Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Сидоренко Н. Внутрішнє забезпечення якості вищої освіти в Україні як

- суспільноосвітній пріоритет / Н. Сидоренко // Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 4 (31). С. 81–86.
4. Фініков Т.В., Терещук В.І. Розвиток систем внутрішнього забезпечення якості в українських закладах вищої освіти. Аналітичний звіт. Київ: Ваїте, 2020. 58 с. http://www.edupolicy.org.ua/_dx/assets/images/Zvit2020-jakost.pdf
 5. Якість вищої освіти: теорія і практика: навчально-методичний посібник / за наук. ред. А. Василюк, М. Дей; кол. авторів: А. Василюк, М. Дей, В. Базелюк та ін.; НАПН України, Університет менеджменту освіти. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 176 с.

Transliteration of References:

1. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 01 lyp. 2014 r. № 1556-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny vid 05 veres. 2017 r. № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Sydorenko N. (2016). Vnutrishnye zabezpechennya yakosti vyshchoyi osvity v Ukrayini yak suspil'noosvitniy priorytet / N. Sydorenko // Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya. 2016. Vyp. 4 (31). S. 81–86.
4. Finikov T.V., Tereshchuk V.I. (2020). Rozvytok system vnutrishn'oho zabezpechennya yakosti v ukrayins'kykh zakladakh vyshchoyi osvity. Analitychnyy zvit. Kyiv: Vaite, 2020. 58 s.
5. Yakist'vyshchoyi osvity: teoriya i praktyka: navchal'no-metodychnyy posibnyk / za nauk. red. A. Vasylyuk, M. Dey; kol. avtoriv: A. Vasylyuk, M. Dey, V. Bazelyuk ta in. (2019); NAPN Ukrayiny, Universytet menedzhmentu osvity. Kyiv; Nizhyn: Vydavets'PP Lysenko M. M., 2019. 176 s.

The Author

Lebedeva Ya.V.

Senior Lecturer, Department of Management and Administration, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipropetrovsk, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-8754-5246>
E-mail: yaroslavna_lebed@ukr.net

Abstracts

ЯРОСЛАВНА ЛЕБЕДЄВА. Система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи розвитку. У статті розглянуто питання забезпечення яко-

сті вищої освіти в Україні відповідно до Європейських стандартів та рекомендацій. Головна увага зосереджена на проблемі запровадження системи внутрішнього забезпечення якості в закладах вищої освіти. Проаналізовано блок під назвою: «Наявність системи внутрішнього забезпечення якості» дослідження «Розвиток систем внутрішнього забезпечення якості в українських закладах вищої освіти», проведеного НАЗЯВО (2020 р.), для окреслення основних проблем, які присутні в практиці імплементації українськими ЗВО систем внутрішнього забезпечення якості, визначення основних підходів до організаційного забезпечення, координування, функціонування таких систем. Робиться висновок, що формування та постійне вдосконалення системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти належить до першочергових завдань сучасного ЗВО, який прагне зміцнити свою автономію та підвищити власний імідж, налагодити тісну взаємодію та співпрацю з усіма зацікавленими сторонами на шляху неперервного поліпшення умов навчання, оновлення освітнього процесу, досягнення кращих результатів у підготовці майбутніх фахівців. **Ключові слова:** якість вищої освіти, заклад вищої освіти (ЗВО), система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, Національне агентство України із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО).

ЯРОСЛАВНА ЛЕБЕДЕВА. Система внутреннего обеспечения качества высшего образования в Украине: проблемы и перспективы развития. В статье рассматриваются вопросы обеспечения качества высшего образования в Украине в соответствии с Европейскими стандартами и рекомендациями. Главное внимание уделяется проблеме внедрения системы внутреннего обеспечения качества в высших учебных заведениях. Анализируется блок под названием «Наличие системы внутреннего обеспечения качества» исследования «Развитие систем внутреннего обеспечения качества в украинских высших учебных заведениях», проведенного Национальным агентством Украины по обеспечению качества высшего образования (НАОКВО) (2020 г.), для определения основных проблем, присутствующих в практике имплементации украинскими высшими учебными заведениями систем внутреннего обеспечения качества, определения основных подходов к организационному обеспечению, координации, функционированию таких систем. Делаются выводы, что формирование и постоянное совершенствование системы внутреннего обеспечения качества высшего образования относится к первоочередным задачам современного высшего учебного заведения, ко-

торое стремится укрепить свою автономию и повысить собственный имидж, наладить тесное взаимодействие и сотрудничество со всеми заинтересованными сторонами на пути непрерывного улучшения условий обучения, обновления образовательного процесса, достижения лучших результатов в подготовке будущих специалистов.

Ключевые слова: качество высшего образования, высшее учебное заведение (ВУЗ), система внутреннего обеспечения качества высшего образования, Национальное агентство Украины по обеспечению качества высшего образования (НАОКВО).

JAROSLAWNA LEBIEDIEWA. **Wewnętrzny system zapewniania jakości kształcenia w obszarze szkolnictwa wyższego Ukrainy: problemy i perspektywy rozwoju.** W artykule rozważa się kwestię zapewnienia jakości kształcenia w obszarze szkolnictwa wyższego w Ukrainie zgodnie z europejskimi standardami i wskazówkami. Główny nacisk położony jest na wdrożenie wewnętrznego systemu zapewniania jakości w szkołach wyższych. Przeanalizowano blok pod tytułem „Istnienie systemu wewnętrznego zapewniania jakości kształcenia” badania „Rozwój systemów wewnętrznego zapewniania jakości kształcenia na ukraińskich uczelniach” przeprowadzonego przez Narodową Agencję Zapewnienia Jakości Kształcenia w Szkolnictwie Wyższym (2020 r.) w celu określenia głównych problemów występujących w praktyce wdrażania przez uczelnie ukraińskie wewnętrznego zapewnienia jakości, określenia głównych podejść do organizacyjnego utrzymania, koordynacji, funkcjonowania takich systemów. Wyszło wniosek, że kształtowanie i ciągłe doskonalenie systemu wewnętrznego zapewniania jakości kształcenia w obszarze szkolnictwa wyższego należy do zadań priorytetowych nowoczesnej szkoły wyższej, która dąży do wzmocnienia swojej autonomii i poprawy własnego wizerunku, nawiązania ścisłej współpracy ze wszystkimi zainteresowanymi stronami poprzez stałą poprawę warunków uczenia się, aktualizację procesu kształcenia, osiągnięcie najlepszych wyników w szkoleniu przyszłych profesjonalistów.

Słowa kluczowe: jakość kształcenia, szkolnictwo wyższe, uczelnia, system wewnętrznego zapewniania jakości kształcenia, Ukraińska Narodowa Agencja Zapewnienia Jakości Kształcenia w Szkolnictwie Wyższym.



ISSN 2450-6486

<https://osvita.eeipsy.org>

УДК 378 (495)

DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.3.10>

Надія ПОСТРИГАЧ

Актуальні аспекти забезпечення якості професійної підготовки грецького вчителя в умовах європейської інтеграції

NADIIA POSTRYHACH. Current aspects of quality assurance of Greek teacher professional training in the conditions of European integration. *The article deals with the current aspects of Greek teacher training quality assurance in the context of European integration processes. The entry of a higher pedagogical school into the European educational space is a complex and multifaceted task that requires the study of the best foreign experience in ensuring the quality of teacher training in the context of deepening European integration. Inside the education system teachers have a complex mission as far as the production and reproduction of official and unofficial school knowledge is concerned. The analysis of teacher education and training institutions development, and the recent policy initiatives and legislation, suggest that these Departments Teacher Education Policies and Developments in Europe are under the influences*

of diverse social and political forces. Therefore, any attempts to introduce reforms will be affected by the pressures and possibilities carried by the initiatives and practices of the EU and other supranational entities of global governance, initiatives which are spreading rapidly across national space.

Key words: *teacher, european integration, teacher education, quality assurance, professional training, Greece*

Постановка проблеми. Європейська політика останніх двох десятиліть акцентувала увагу на освіті, професійній підготовці та педагогічній професії, наголошуючи на тому, що забезпечення якості є необхідним для гарантування досягнення бажаних цілей, дотримання етичних стандартів та ефективності процесу. Зокрема, для аналізу якості освіти необхідно проаналізувати різноманітні сфери, такі як зовнішні та внутрішні, явні та неявні стандарти, навчальні програми, кваліфікації вчителів та педагогічний процес, навчальні процеси та результати, а також «пристосованість» між людьми та їхніми освітніми контекстами [3, с. 23–24].

Оскільки учителі мають головне значення у шкільному навчальному процесі, необхідність оптимізації їх внеску затверджена на європейському рівні в якості пріоритету освітньої політики. Тому і Європейська Комісія, і Рада ЄС наголосили на необхідності удосконалення педагогічної освіти, безперервного професійного розвитку у галузі викладання та привабливості професії вчителя [2, с. 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що дослідження педагогічної освіти значно розширили свій спектр протягом останнього десятиліття; серед іншого, почали системно вирішуватися питання політики педагогічної освіти. Цьому, безперечно, сприяло поглиблення процесу євроінтеграції. Зважаючи на прогрес, досягнутий у галузі освітніх досліджень, можна стверджувати, що теми педагогічної освіти усе більше переплітаються з іншими ключовими темами соціальних наук [7, с. 232].

Примітно, що сучасні дослідження у галузі педагогіки враховують тенденції розвитку світової і європейської освітньої політики щодо забезпечення якості вищої освіти. Різні національні і соціокультурні контексти реалізації європейської стратегії забезпечення якості формують цілісне знання про загальноєвропейську модель і стандарти забезпечення якості, а також про умови, процедури, показники і критерії оцінювання якості. Зокрема, як зазначає

І. Соколова, Греція демонструє досвід успішної реалізації освітньої політики Європейського простору вищої освіти, з врахуванням національних пріоритетів та історичних традицій [1, с. 104–105].

Виклад основного матеріалу дослідження. Греція належить до тих європейських країн, які з метою поліпшення власних освітніх результатів та професійного статусу вчителів у 1975–1985 роках реформували педагогічну освіту, модернізувавши колишні Педагогічні академії з їхнього статусу коледжу до статусу університету (Cowen, 2002; Zgaga, 2013). Така реформа, де б вона не відбулася, мала дві основні цілі: а) інституційне оновлення педагогічної освіти; б) краща якість змісту за рахунок розширення її академічної бази (Neave, 1992). Дійсно, педагогічна освіта у Греції вступила до університетського сектора на початку 1980-х рр. XX ст. (Закон 1268/1982; Вісник 320/1983). Факультети освіти були поступово інституціоналізовані в центральних та регіональних університетах країни та функціонували поряд зі «старими» Педагогічними академіями та Школами вихователів ясел до 1991 року (Указ Президента 24/1991). З цього часу педагогічна освіта функціонувала в рамках правової бази грецької вищої освіти, під впливом реформ, проведених у цій галузі протягом 1990-х та 2000-х років (Закон 2083/1992; Закон 2188/1994; Закон 3549/2007; Закон 4009/2011). Це офіційне, законодавчо закріплене регулювання запропонувало загальний опис контексту, структур, основних принципів та цілей усіх педагогічних факультетів в країні [5, с. 260–261].

Зазначимо, що в 90-х рр. XX ст відбулися подальші глибокі зміни після періоду “пошуку та переходу” (за періодизацією Джорджа Флоріса (George Flouris). Було проаналізовано відповідні політичні документи, а також 18 навчальних програм для вчителів за два періоди їх розвитку, середину 1990-х рр. (період “адаптації та стабільності”) та кінець 2000-х (період “модернізації та регулювання”). При цьому особлива увага приділялася впливу модернізації вищої освіти в Європі як від Європейської Комісії, так і від “багатостороннього” Болонського процесу. Грецькі дослідники Саракініоти та Цацароні (Sarakinoti and Tsatsaroni) трактують педагогічну освіту як привілейований пункт вступу до питання про те, як транснаціональна політика вищої освіти впливає на моделі управління, перерозподіл педагогічних засобів та форм освітніх знань. За цих нових умов заклади педагогічної освіти, які традиційно були досить закритими, стають більш відкритими до змін та трансформації. У своєму дослідженні ці автори виявили низку

поступових змін, що відбулися протягом другого та третього періоду. Аналізуючи підручники для учнів, вони виявили, з одного боку, збільшення слабо класифікованих модальностей організації знань, орієнтованих на шкільні професійні контексти, такі як інклюзивне навчання, відкритість до громади, інноваційні педагогічні практики, вирішення проблем та пошукового навчання для майбутніх вчителів; з іншого боку, у змістовій організації навчальних програм, які чітко класифікуються та оформляються, посиляючись на форми “старого професіоналізму”, зберігається сильний “педагогічний наголос” у навчальних програмах педагогічної освіти. Автори дійшли також висновку про те, що помітні зрушення в педагогічній освіті можуть ризикувати зниженням рівня знань учителів та депрофесіоналізацією їхньої практики та ідентичностей [7, с. 233–234].

Сьогодні початкове та середнє навчання в Греції наслідує аналогічні моделі, що зустрічаються у Західній Європі. Освіта в Греції є обов'язковою для всіх дітей 6-15 років; вона включає початкову (Dimotiko) та молодшу середню (Gymnasio) освіту. Однак шкільне життя учня може розпочатися вже у віці двох з половиною років (дошкільна освіта) в установах (приватних і державних) – яслах (Vrefonipiakoi Paidikoi Stathmi – crèches). У деяких яслах є також дитячі класи (Nipiaka Tmimata), які функціонують разом із звичайними дитячими садками (Nipiagogeia). Відвідування початкової освіти (Dimotiko) триває шість років, а дітей до початкових шкіл приймають у віці шести років. Поряд із Nipiagogeia та Dimotika функціонують цілоденні початкові школи із розширеним розкладом та збагаченою навчальною програмою.

Післяобов'язкова середня освіта складається з двох типів шкіл: *об'єднаних вищих середніх шкіл* (Eniaia Lykeia – Unified Upper Secondary Schools) та *професійно-освітніх шкіл* (the Vocational Educational Schools, EPAL) (Pigiaki, 1995). Тривалість навчання в Eniaia Lykeia (EL) становить три роки та два роки (a' рівень) або три роки (b' рівень) у професійно-освітніх школах (EPAL) (CEDEFOP, 2014).

До післяобов'язкової середньої освіти належать також Інститути професійної підготовки (Vocational Training Institutes, IEK), які забезпечують формальний, але не класифікований рівень освіти. Професійні школи часто більш тісно приєднуються до національного ринку праці, пропонуючи навчання для професій, затребуваних на ринку праці (Paleocrassas et al. 2002). Ці інститути не класифікуються як освітній рівень, оскільки приймають випускників гімназії (молодша

середня школа – Gymnasio (lower secondary school) та ліцею (старша середня школа – Lykeio (upper secondary school).

Державна вища освіта поділяється на університети та Інститути технологічної освіти (Technological Education Institutes, TEI). Студенти приймаються до цих інститутів відповідно до їх результатів на іспитах національного рівня, які проходять у другому та третьому класі Lykeio. Крім того, студентів можуть прийняти на навчання до Відкритого університету Греції (університет он-лайн / дистанційного навчання) (Koustourakis et al, 2008).

У Греції професія вчителя – це державна служба, заснована на кар'єрі, з конкурентоспроможним вступом та довічним працевлаштуванням. Якість педагогічної професії, таким чином, сильно залежить від якості початкової освіти вчителів, індукції та найму. Дійсно, початкова педагогічна освіта є основою для навчання вчителів упродовж усього життя – тобто їх професійного зростання протягом власної кар'єри. Педагогічна освіта в Греції здійснюється за послідовною моделлю навчання в Греції, а педагогічна практика – після навчання у ЗВО (вивчення педагогіки для вчителів початкових класів та вивчення різних дисциплін для вчителів середніх шкіл). Учителі-початківці повинні брати участь у індукційній програмі, яка триває менше року. Усі майбутні вчителі початкової та середньої освіти повинні закінчити ступінь першого циклу (ЮНЕСКО, 2015). Шкільні вчителі, які навчаються на педагогічних факультетах, повинні дотримуватимуватися чотирирічної переддипломної програми педагогічної освіти, пройти професійну підготовку та кваліфікуватися за бакалаврськими програмами навчання, пропонованими відповідними університетськими факультетами та мати обов'язковий педагогічний практикум (ОЕСР, 2016). Потенційні вчителі також можуть пройти більш загальні курси вищої освіти та отримати сертифікат про здобуття освіти (a Certificate of Educational Attainment) для того, щоб отримати кваліфікацію вчителя [4, с. 159–160].

Зазначимо, що більшість вчителів початкової школи проходять навчання на різних педагогічних факультетах по всій Греції. Варто зазначити, що всі національні програми для вчителів відповідають стандартам, передбаченим Міністерством освіти Греції. Це означає, що незалежно від того, чи відвідує кандидат на посаду вчителя педагогічний факультет Афінського університету чи педагогічний факультет Арістотельського університету в Салоніках, усі кандидати-

вчителі дотримуються однакової суворої національної програми та проходять один і той же процес у досягненні власної акредитації. Навчання для вчителів середніх шкіл здійснюється відповідними університетськими факультетами, тобто класичних студій, фізики, математики, історії, літератури, іноземних мов, філології чи теологічним факультетом (Paraguelli-Voulioris, 1999).

Окрім основних курсів з дисциплін, які прагнуть викладати кандидати на посаду вчителя, вони також закінчують курси з інструктування учителя або курси з методів навчання. Після того як кандидати будуть розміщені на посади в школах, вони повинні дотримуватися Керівних принципів з навчальної програми та інструкції з викладання у початковій та середній школах, підготовлених грецьким міністерством освіти. У цьому документі зазначається, що головна мета викладання – гуманістична освіта учнів, яка дасть їм змогу:

1. Функціонувати інтелектуально, емоційно та морально.
2. Ознайомитися з діяхронічними цінностями давньогрецької цивілізації.
3. Отримати громадянську освіту та
4. Розвиватися інтелектуально (Kazamias, 1965) [6, с. 352–353].

Однак програми підготовки вчителів у Греції майже не стосувалися мінливої глобальної спільноти, яка включає такі проблеми, як організація праці, технології та навчання дітей-іммігрантів. На відміну від Греції, багато європейських країн почали готувати вчителів до більш технологічного глобального співтовариства (Steiner, 1996). Такі країни, як Франція, Німеччина, Великобританія та Італія, прив'язали свої програми підготовки вчителів до ринку праці, щоб гарантувати, що вчителі знайдуть роботу після закінчення навчання [7, с. 350].

Аналіз розвитку педагогічної освіти та навчальних закладів, а також останні політичні ініціативи та законодавство свідчать про те, що факультети політики педагогічної освіти та розвитку вчителів (Departments Teacher Education Policies and Developments) у Європі знаходяться під впливом різних соціальних та політичних сил. Отже, на будь-які спроби впровадження реформ впливатимуть тиск і можливості за рахунок ініціатив та практики ЄС та інших наднаціональних утворень (ЮНЕСКО, PISA ОЕСР, TALIS тощо) глобального управління, ініціатив, які швидко поширюються в національних масштабах (Seddon and Levin, 2013).

Хоча історичний, інституційний та науковий аспекти є важливими факторами, що формують поточний профіль педагогічних факультетів та їх навчальні програми, «відкриття» освітніх систем у напрямку «наднаціональних» освітніх програм та її внесок в економіку й суспільство є важливою умовою для розуміння сучасних подій в освіті у національних умовах (Zgaga 2013; Maguire, 2014) [5, с. 263–264].

Сьогодні в Греції вчителі отримують кваліфікацію для викладання, пройшовши чотирирічне навчання на факультетах дошкільної (Departments of Pre-school Education, DPSE) та початкової освіти (Departments of Primary Education, DPE), на базі дев'яти грецьких університетів. Більшість студентів вступають до початкової програми педагогічної освіти у віці 18 років після складання національного вступного іспиту з вищої освіти. Педагогічними факультетами також пропонуються магістерські та докторські програми, спрямовані на подальшу спеціалізацію вчителів та інших фахівців у різних галузях освітніх досліджень та практики. Педагогічні факультети, як і весь грецький університетський сектор, користуються самостійністю в розробці власних навчальних програм. Вони розробляються академічним персоналом факультетів, головним чином згідно їх наукових та дослідницьких профілів, а також спеціальних умов, пов'язаних із відмінностями в місцевому та інституційному контекстах. Комітетом академічних працівників щорічно переглядаються навчальні плани, а запропоновані зміни затверджуються Генеральною асамблеєю факультетів та Деканом школи (Закон 4009/2011).

Окреслюючи картину сучасних профілів знань грецьких педагогічних факультетів, варто згадати, що вони виглядають настільки зануреними у свою історію, що навіть зараз, через 30 років після їх переходу на університетські факультети, ця історія відображена у суміжних дискусіях, особливо з посиланням на диспути про те, що і як слід викладати на бакалаврських курсах для освіти майбутніх учителів. Цей конфлікт гостро виразився на початку 1980-х рр. XX ст., коли коледжі післясередньої підготовки вчителів – педагогічні академії (the post-secondary teacher training colleges – pedagogic academies) почали замінювати новими університетськими факультетами. Контент-аналіз літературних джерел змальовує картину цього етапу, який виявляється у глибокому поділі між (новим) педагогічним академічним персоналом, сформованим

навколо спеціальних предметів, та (старшим) викладацьким складом, сформованим на основі загальнонаукового предмету “педагогіка” (Stamelos, 1999; Flouris, 2010).

Дискусія полягала у тому, чи слід навчати студентів спеціалізованих наукових знань, чи як дисциплінувати учнів та передавати знання у класі (Stamelos, 1999). Цей конфлікт навколо орієнтації та акцентування нових навчальних програм виявився в основних питаннях мети, змісту та відносин, які все ще супроводжують розвиток галузі педагогічної освіти (Biesta, 2012) [5, с. 261–262].

Ця боротьба, яку трактували як прояв корпоративістських інтересів (Stamelos, 1999; Flouris, 2010), з початку перешкоджала створенню чітких рамок та принципів інтеграції предметів у навчальну програму. Як стверджує грецький науковець (Stamelos, 1999), ці навчальні програми виявляють постійну тенденцію до розширення шляхом додавання нових предметів. Цей характер навчальних програм педагогічних факультетів відбився в надзвичайних зрушеннях орієнтації курсів, спочатку в бік полюса “педагогіки” (“як”), а згодом до “предметних спеціальностей” (“що”).

Донедавна конфлікт навколо навчальних програм виражався як “потреба”, викладена поступово, але наполегливо, для міждисциплінарності в організації навчальної програми. Тим не менш, залишалося питання про те, чому в навчальній програмі існує така велика кількість предметів, тим більше, що багато з них мало або взагалі не стосуються загальних цілей навчальних програм та вимог шкільної освіти (Stamelos, 1999). У цьому відношенні важливо зазначити, що в оцінюванні факультетів запрошеними експертними комітетами міжнародних експертів з рецензування у період 2012–2014 рр., проведеним Еллінською агенцією забезпечення якості та акредитації вищої освіти, велика кількість предметів, вивчених в рамках навчальних програм було визначено як основну слабкість більшості педагогічних факультетів (HQA, 2014).

Цей давній конфлікт між академічними працівниками через їхню розбіжність в академічній культурі, а також корпоративістські інтереси та необхідність для нових факультетів здобувати визнання та статус в університетському секторі були одними з найбільш значущих факторів, які призвели до співіснування в навчальних програмах двох різних традицій, що переважають в Європі та в усьому світі: “Науки освіти” (Education Sciences), як широкий напрямок знань та досліджень, а також “Педагогічна освіта та

навчання вчителів” (Hofstetter and Schneuwly, 2002; CHEPS, 2007; Tuning Project, 2009).

Хофштетер та Шнеулі (Hofstetter and Schneuwly, 2002) проаналізували та задокументували з погляду Історії освіти взаємозв'язки між цими двома традиціями. Вони обговорюють надзвичайну різницю між двома, а саме те, що з одного боку навчальні програми в рамках “Наук освіти” визнані як освіченими експертами та дослідниками у галузі освіти і розглядаються як навчальна дисципліна, а навчальні програми в рамках “Педагогічної освіти та навчання вчителів” орієнтовані на підготовку майбутніх учителів та професіоналів до роботи в школах. Для майбутнього розвитку галузі важливим є той факт, що на рівні освітньої політики ЄС Проект Тюнінг (the Tuning Project 2003; 2009 pp.) зберіг це розрізнення і реалізував його в описі предметних компетентностей відповідно до Наук освіти та Педагогічної освіти [5, с. 262–263].

У грецькому контексті співіснування двох традицій у навчальних програмах педагогічних факультетів, як можливість чіткої ідентичності таких закладів, що включає як набір предметів, які нібито представляють “Науки освіти”, так і іншої, що представляє “Педагогічну освіту”, утримує старі конфлікти та обґрунтування, відтворюючи ідеології та традиційні розбіжності між теорією та практикою, знаннями та досвідом, знаннями та діями тощо. Більше того, той факт, що переважна більшість випускників цих факультетів неминуче шукають роботу в якості вихователів у дошкільних закладах і вчителів у початкових школах в державному та приватному секторах значною мірою визначають наукові та професійні орієнтації на знання їх навчальних програм (Biesta, 2012).

Після численних перетворень, що стосуються національних та соціальних потреб грецького суспільства, проєктованих в освіту та професійне становлення вчителів, домінуючим у дискусіях експертних груп та зацікавлених сторін, а також просунутих реформах освіти, є дискурс, сформульований на європейському рівні для нового покоління вчителів. Він зображує європейських вчителів як висококваліфікованих фахівців, здатних працювати з новими технологіями, обробляти знання та ефективно керувати інформацією. Більше того, вчителі повинні брати активну участь у суспільстві, орієнтованому на навчання упродовж усього життя, бути здатними сприяти соціальній інтеграції в місцевих, національних та глобальних спільнотах, що характеризуються високою

різноманітністю та мобільністю (Європейська Комісія, 2005). Ця складна «нова місія» є однією із основних рушійних змін у навчальних трансформаціях початкової та середньої освіти у грецькому контексті за останні роки. Вона вписана як у риторику сучасного політичного дискурсу про освіту, так і нещодавно випробувані реформаторські ініціативи “Новій школі – перший учень” (Міністерство освіти 2009) та „Соціальна школа” (Міністерство освіти, 2014). Перша з них була представлена урядом соціалістичної партії, а друга - коаліційним урядом між консервативними та соціалістичними партіями (2012-2014). Більше того, Закон 3848/2010, прийнятий попереднім урядом, має вирішальне значення в розвитку політики, оскільки визначає ключові компетентності вчителів та керівників освіти, а також запроваджує оцінку та забезпечення якості вчителів початкових та середніх шкіл і шкіл [5, с. 263].

Таким чином, дискусія про педагогічну освіту в Європі та в конкретному контексті сучасних процесів євроінтеграції триває вже принаймні два десятиліття, і її інтенсивність не спадає; скоріше навпаки. Однак ні хід дискусії, ні процес євроінтеграції не були лінійними. Були злети і падіння. Тому настав час переосмислити логіку розвитку педагогічної освіти у національному та європейському контексті протягом останнього десятиліття, а також зосередитись на актуальних питаннях та дилемах [7, с. 230].

Висновки. Здійснений контент-аналіз літературних джерел засвідчив, що Греція приділяє особливу увагу впливу модернізації педагогічної освіти, посиляючись на рекомендації Європейської Комісії та Болонського процесу. Оновлена законодавча база має вирішальне значення в розвитку інтеграційної політики педагогічної освіти, оскільки визначає ключові компетентності вчителів та керівників освіти, а також запроваджує оцінку та забезпечення якості вчителів початкових та середніх шкіл. З'ясовано, що домінуючим в дискусіях експертних груп та зацікавлених сторін, а також просунутих реформах освіти, є дискурс, сформульований на європейському рівні для нового покоління вчителів як висококваліфікованих фахівців, здатних працювати з новими технологіями, обробляти знання та ефективно керувати інформацією, брати активну участь у суспільстві, орієнтованому на навчання упродовж усього життя, бути здатними сприяти соціальній інтеграції в місцевих, національних та глобальних спільнотах, що характеризуються високою різноманітністю та мобільністю.

References:

5. Соколова І. (2020). Європейські підходи і практики забезпечення якості вищої освіти. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 2 (63). С. 104–113. URL: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2020.2.14>
6. European Commission/EACEA/Eurydice. The Teaching Profession in Europe: Practices, Perceptions, and Policies: Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. 138 p.
7. Komorowska H. (2017). Quality Assurance in Teacher Education. *Glottodidactica*. Adam Mickiewicz University Press Poznan. 2017. XLIV/1. pp. 23–38.
8. OECD. Education for a Bright Future in Greece, Reviews of National Policies for Education. OECD Publishing, Paris, 2018. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264298750-en>
9. Sarakinioti A., Tsatsaroni A. (2015). European education policy initiatives and teacher education curriculum reforms in Greece. *Education Inquiry*. 2015. 6 (3). pp. 259–288.
10. Zervas Th.G. (2016). How Functional are Greek Teaching Programs? Teacher Training and Job Placement in Greece's Most Struggling Profession. *Athens Journal of Mediterranean Studies*. 2016. 2 (4). pp. 349–356.
11. Zgaga P. (2015). Rethinking Teacher Education in Europe and beyond. Editorial introduction. *Education Inquiry*. 2015. 6 (3), 29354. pp. 231–239.

Transliteration of References:

1. Sokolova I. (2020). Yevropeyski pidkhody i praktyky zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. Serii: Pedahohichni nauky. 2020. № 2 (63). С. 104–113. URL: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2020.2.14>
2. European Commission/EACEA/Eurydice. The Teaching Profession in Europe: Practices, Perceptions, and Policies: Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. 138 p.
3. Komorowska H. (2017). Quality Assurance in Teacher Education. *Glottodidactica*. Adam Mickiewicz University Press Poznan. 2017. XLIV (1). pp. 23–38.
4. OECD. Education for a Bright Future in Greece, Reviews of National Policies for Education. OECD Publishing, Paris, 2018. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264298750-en>
5. Sarakinioti A., Tsatsaroni A. (2015). European education policy initiatives and teacher education curriculum reforms in Greece. *Education Inquiry*. 2015. 6 (3). pp. 259–288.
6. Zervas Th.G. (2016). How Functional are Greek Teaching Programs? Teacher Training and Job Placement in Greece's Most Struggling Profession. *Athens Journal of Mediterranean Studies*. 2016. 2 (4). pp. 349–356.

7. Zgaga P. (2015). Rethinking Teacher Education in Europe and beyond. Editorial introduction. *Education Inquiry*. 2015. 6 (3), 29354. pp. 231–239.

The Author

Postryhach Nadiia
*Doctor of Educational Sciences,
Senior Researcher, Senior Research Assistant,
Department of Foreign Systems of Pedagogical and
Adult Education,
Ivan Ziaziun Institute for Pedagogical and Adult
Education of the National
Academy of Educational Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-5433-2938>
E-mail: unadya1@gmail.com*

Abstracts

НАДІЯ ПОСТРИГАЧ. Актуальні аспекти забезпечення якості професійної підготовки грецького вчителя в умовах європейської інтеграції. У статті розглядаються актуальні аспекти забезпечення якості професійної підготовки грецького вчителя в умовах європейської інтеграції. Вхідження вищої педагогічної школи до європейського освітнього простору є складним та багатограним завданням, що актуалізує вивчення кращого зарубіжного досвіду забезпечення якості професійної підготовки вчителів в умовах поглиблення процесів європейської інтеграції. Усередині системи освіти вчителі мають складну місію щодо продукування та відтворення формальних й неформальних шкільних знань. Аналіз розвитку установ педагогічної освіти та підготовки вчителів, а також останні політичні ініціативи й законодавство свідчать про те, що факультети політики та розвитку педагогічної освіти у Європі знаходяться під впливом різних соціальних та політичних сил. Отже, на будь-які спроби впровадження реформ впливатимуть тиск та можливості, які реалізуються за допомогою ініціатив і практики ЄС та інших наднаціональних структур глобального управління, ініціатив, які швидко поширюються в національному просторі.

Ключові слова: вчитель, забезпечення якості, європейська інтеграція

ція, педагогічна освіта, професійна підготовка, Греція.

НАДЕЖДА ПОСТРИГАЧ. Актуальные аспекты обеспечения качества профессиональной подготовки греческого учителя в условиях европейской интеграции. В статье рассматриваются актуальные аспекты качества профессиональной подготовки греческого учителя в условиях европейской интеграции. Вхождение высшей педагогической школы в европейское образовательное пространство является сложной и многогранной задачей, что актуализирует изучение лучшего зарубежного опыта обеспечения качества профессиональной подготовки учителей в условиях углубления процессов европейской интеграции. Внутри системы образования учителя имеют сложную миссию по производству и воспроизведению формальных и неформальных школьных знаний. Анализ развития учреждений педагогического образования и подготовки учителей, а также последние политические инициативы и законодательство свидетельствуют о том, что факультеты политики и развития педагогического образования в Европе находятся под влиянием разных социальных и политических сил. Следовательно, на любые попытки внедрения реформ будут влиять давление и возможности, реализуемые посредством инициатив и практики ЕС и других наднациональных структур глобального управления, быстро распространяемых инициатив в национальном пространстве.

Ключевые слова: учитель, качество, европейская интеграция, педагогическое образование, профессиональная подготовка, Греция.

NADIJA POSTRYHACZ. Aktualne aspekty zapewnienia jakości kształcenia zawodowego nauczycieli greckich w warunkach integracji europejskiej. Artykuł dotyczy aktualnych aspektów zapewniania jakości kształcenia zawodowego nauczycieli greckich w warunkach procesów integracji europejskiej. Wejście wyższej szkoły pedagogicznej w europejską przestrzeń edukacyjną jest zadaniem złożonym i wieloaspektowym, wymagającym przestudiowania najlepszych zagranicznych doświadczeń w zapewnianiu jakości kształcenia zawodowego nauczycieli w warunkach pogłębiania procesów integracji europejskiej. W systemie edukacji nauczyciele mają trudną misję, jeśli chodzi o tworzenie i odtwarzanie formalnej i nieformalnej wiedzy szkolnej. Analiza rozwoju instytucji zajmujących się kształceniem i szkoleniem nauczycieli oraz ostatnie inicjatywy polityczne i ustawodawstwo świadczą o tym, że te departamenty ds. polityki i rozwoju kształcenia nauczycieli w

Europie znajdują się pod wpływem różnych sił społecznych i politycznych. Dlatego na wszelkie próby wprowadzenia reform będą miały wpływ naciski i możliwości, jakie niosą ze sobą inicjatywy i praktyki UE i innych ponadnarodowych struktur globalnego zarządzania, inicjatywy szybko rozprzestrzeniające się w przestrzeni narodowej.

Słowa kluczowe: *nauczyciel, zapewnianie jakości, integracja europejska, kształcenie nauczycieli, szkolenie zawodowe, Grecja.*



ISSN 2450-6486

<https://osvita.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.3.11>

Віра ЧОРНОУС

Творчість майбутнього вчителя іноземної мови як основа професійного вдосконалення

VIRA CHORNOUS. Creativity of a future English language teacher as basis of professional improvement. *The article considers the theoretical and methodological principles of studying creativity in psychological and pedagogical science. The understanding of creativity as an internal structure and set of mechanisms of search actions and creativity person as an individual is given. Creativity is defined as a productive activity, as a result of which a new product is created, which is distinguished by novelty, originality. At the same time, creativity is described as a meaningful, useful, interesting, accessible and harmonious, effective solutions to problems, conflicts, as well as way to self actualization and self expression. Peculiarities of training a future creative foreign language teacher in the condition of education modernization are analyzed. The main features of a creative teacher are determined. The task facing a modern creative foreign language teacher are specified. Emphasis is placed on the need to use didactic games to develop the creative abilities of participants in the educational process. The main aspects of forming a creative active personality of a modern teacher are considered;*

psychological and pedagogical conditions of development of pedagogical creativity at students of pedagogical specialities are considered. It is proved that creative activity is an important condition for the development of modern foreign language teachers.

Key words: *pedagogical creativity, creative personality, creative activity, future teacher, professional activity.*

Постановка проблеми. На сьогодні вивчення іноземної мови вважається одним із основних напрямів реформування освіти, тому постає питання про підвищення рівня підготовки майбутніх педагогів англійської мови. Важливою метою діяльності закладу вищої освіти є підготовка майбутніх педагогів на засадах особистісно-орієнтованого навчання, що в свою чергу має на меті створення умов для формування креативності майбутнього вчителя іноземних мов, розвиток його професійної позиції, самоосвіти та самореалізації. Педагог повинен бути готовим до професійної діяльності, володіти професійною культурою, педагогічною майстерністю, вміти активно використовувати нові технології навчання та виховання, раціонально сприймати інновації, системно мислити, мати творчі та наукові здібності, високу професійну компетентність.

Дослідження науково-педагогічної літератури показують, що на різних етапах розвитку предметом наукового пошуку визначалися педагогічна майстерність, здібності, педагогічна техніка, педагогічні вміння та креативність. У зв'язку з цим зростає потреба у креативній, особистості, яка здатна мислити нестандартно у різних педагогічних ситуаціях. Творчість як невід'ємна характеристика особистості є основним фактором розвитку особистості, визначає її спрямованість до креативного мислення й поведінки. Тому перед закладами вищої освіти виникає питання виховання творчої особистості, здатної нестандартно мислити й діяти в різних життєвих ситуаціях. Незважаючи на те, що проблема розвитку творчості студентів досліджується давно, ще багато питань залишаються відкритими.

Метою статті є теоретичне обґрунтування значення творчості як основи професійного становлення майбутнього вчителя іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок в обґрунтування понять «творчість», «творче мислення», «творча активність» зробили Р. Грановська, В. Клименко, В. Моляко, В. Рибалка, В. Роменець, С. Сисоєва та ін. Основна увага сучасних досліджень

була зосереджена на вивченні шляхів, засобів і методів професійного становлення вчителя в умовах закладу вищої освіти, на формуванні готовності майбутніх учителів до професійної діяльності, дослідженні творчої особистості вчителя, основних рис його діяльності.

Відома дослідниця С. Сисоева визначає творчість як системну характеристику особистості, як частину системи, для якої характерна сукупність творчих якостей особистості, які забезпечують їй успіх у творчій діяльності [6, 122].

Творчість, за визначенням А. Фурмана, являє собою циклічний процес, який включає в себе логічний розвиток ідей та уявних психічних образів, що уможливорює, з одного боку, активаційний вплив зовнішніх умов на розгортання пошуково-пізнавальної роботи особистості на високих рівнях психоемоційного, інтелектуального і ціннісно-смыслового напруження, з іншого – оптимальну самоактивність і її проблемно-діалогічної свідомості, яка максимально ситуаційно включає пізнавальні, мотиваційні, інтуїтивні, креативні та вольові ресурси, спричиняє продуктивну ефективність циклу творчих актів та відкриттів [10].

Проблемі розвитку творчих здібностей майбутнього вчителя англійської мови у професійній діяльності приділяли увагу наукові праці С. Будак (готовність до професійно-педагогічної діяльності майбутнього педагога), Т. Шкваріної (підготовка фахівців до навчання іноземної мови), С. Івашньої (підвищення рівня розвитку вчителів іноземної мови в початкових класах), Т. Зубенко (шляхи розвитку творчого мислення студентів), О. Бондаренко та О. Бігич (новітні технології професійної активності вчителя англійської мови), О. Вєтохова (психологія навчання іноземних мов) та інші. До деяких аспектів проблеми творчості у підготовці сучасного вчителя зверталися Н. Соловйова (методична творчість на практичних заняттях з методики викладання англійської мови), Л. Саченко (творчий підхід у складанні планів-конспектів уроків), Т. Зубенко (використанням традиційних, нетрадиційних, активних методів навчання для розкриття креативного мислення студентів), І. Гриненко (розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців) та інші. Важливими у розвитку творчих здібностей та професійного удосконалення є дослідження В. Гриньової, О. Дубасенюк, В. Роменця, Д. Савченко, С. Сисоевої. Науковцями визначено вимоги до фахової підготовки майбутнього вчителя, чільне місце серед яких належить постійному збагаченню його особистості, підвищенню майстерності засобами самоосвіти й самовиховання.

Важливі питання професійного зростання майбутніх учителів іноземної мови розглядають у своїх дослідженнях сучасні науковці: Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Лутовий, Н. Ничкало, В. Майборода, О. Пехота, Н. Протасова; філософські аспекти цього процесу обґрунтовують: В. Андрущенко, В. Бондаренко, В. Князєв, М. Михальченко, В. Скуратівський; психологічні: І. Бех, Л. Божович, В. Бочелюк, О. Ветохов, Ю. Власенко, С. Занюк, Г. Костюк, І. Кукуленко-Лук'янець, Р. Немов, Т. Яценко. Висвітленню окремих питань формування готовності педагогів до професійної діяльності присвятили дисертаційні дослідження К. Баханов, І. Богданова, О. Волошенко, І. Гавриш, А. Линенко, О. Савченко. Разом із цим, у системі професійної підготовки майбутнього вчителя виникає потреба у поглибленні теоретичної і практичної підготовки, пошуку нових форм і методів навчання, оволодінні новими креативними засобами формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. У сучасній літературі не існує єдиної думки щодо сутності творчості, її структури та показників. Поняття «творчість» часто ототожнюється з творчим потенціалом та творчими здібностями. Так, на думку І. Волощука, творчість являє собою подальший розвиток матеріальної та духовної культур, що є відправним пунктом у творчому процесі [2, 36].

О. Спіркін зазначає, що «творчість як створення нового неминує пов'язане із запереченням старого» та зазначає таку характерну рису творчої роботи думки, соціально чи науково узагальненої як розв'язання суперечностей. На його думку, структура процесу творчості цілком логічна і являє собою ланцюг послідовних операцій, у якій одна ланка закономірно слідує за іншими: постановка проблеми на творчий пошук, передбачення ідеального кінцевого результату розв'язання сформульованої проблеми, пошук та осмислення суперечності, що заважає досягненню мети, відкриття істинної причини конкретної суперечності та знаходження способу її розв'язання [8].

Психологічна теорія творчості В. Роменця постає як єдність трьох складових: загальної психології творчості, генетичної психології творчості та прикладної психології творчості. Так, ключовим питанням першої є уявлення про психологічний механізм творчості, про структуру творчого процесу, другої – про психологічну інтерпретаційну модель розгортання творчих можливостей людини від раннього дитинства до переходу в стан зрілої особистості, третьої – про систему знань стосовно природи й механізмів розгортання

творчого процесу, котрий забезпечує здолання ново поставлених проблем конкретною людиною, яка живе реальним життям. Звідси постає головне завдання психології творчості – надати зростаючій особистості оптимальну допомогу на предмет того, як слід рухатись у напрямку до актуалізації власних задатків і творчих можливостей [5].

Розв'язання проблеми формування творчості майбутніх учителів англійської мови зумовлює аналіз такої невід'ємної складової творчості, як педагогічна творчість, яка виявляється в умінні нестандартно розв'язувати педагогічні проблеми, використовуючи найбільш оптимальні засоби, успішно взаємодіяти з учнями як суб'єктами навчально-виховного процесу (особливо за нестандартних ситуацій). Педагогічна творчість передбачає нетрадиційний підхід до організації навчально-виховного процесу, вміння розвивати у вихованців творчі здібності та перетворення дійсності на творчих засадах. Особливість педагогічної творчості полягає в тому, що об'єктом і одночасно суб'єктом його професійної діяльності виступає особистість дитини, учня, студента. Всі інші види творчої діяльності поступаються педагогічній творчості по своїй складності і відповідальності саме в силу того, що в процесі педагогічної діяльності відбувається створення особистості.

Серед компонентів педагогічної творчості розрізняють внутрішні компоненти та зовнішні компоненти. Внутрішні компоненти:

- мотиваційний, складовими якого виступають прагнення до нового, гуманістичні настановлення;
- когнітивний передбачає поглиблення як загальних педагогічних знань, так і знань з теорії педагогічної креативності;
- рефлексивний відображає усвідомлення проблем, сприйняття невизначеності; До зовнішніх компонентів відносяться:
- організаторський, що передбачає соціальну спрямованість, стимулювання й створення креативного середовища;
- діяльнісний, який виявляється у комунікативності вчителя та його системному мисленні;
- продуктивний, що має на меті демонстрацію отриманих результатів, креативний ступінь рішення навчально-виховних завдань тощо.

Перед закладами вищої освіти постає не просте завдання, оскільки проблема формування педагогічної творчості майбутніх педагогів вимагає підготовки не просто освічених, озброєних знаннями викладачів, а фахівців, готових до творчого розв'язання

поставлених перед ними задач навчально-виховного процесу. Основними компонентами готовності до творчої професійної діяльності вважаються: знання про предмет і способи творчої діяльності; практичні вміння і навички щодо її виконання; розвиток мотиваційної, когнітивної, емоційно-вольової сфери та особистісних якостей фахівця. Таким чином, формування готовності майбутнього викладача до педагогічної творчості розглядається як процес створення у навчально-виховній закладу вищої освіти з підготовки педагогів таких психолого-педагогічних умов, які сприяють активному засвоєнню теоретичних знань і практичних умінь з основ педагогічної творчості в процесі особистісно-орієнтованої розвивальної взаємодії в системі «викладач-студент», розвитку творчих особистісних якостей майбутнього педагога.

Дослідники визначають педагогічні умови формування креативності студентів викладача у закладах освіти вищої. В. Загвязинський підготовку майбутнього педагога до творчості пов'язує зі створенням умов: забезпечення та використання теоретичних та методичних матеріалів; креативне розв'язання педагогічних проблем; розвиток творчих здібностей [4, 29]. Вчений вважає, що практична реалізація процесу формування педагогічної творчості викладача можлива лише тоді, коли заклади вищої освіти будуть формувати у студентів настанову до педагогічної праці як творчої діяльності, розвивати готовність до постановки та розв'язання задач творчого характеру в навчально-виховній роботі [4, 31].

С. Сисоєва виділяє психолого-педагогічні умови, що сприяють формуванню педагогічної творчості майбутнього викладача, як забезпечення можливості реалізації викладачем своїх здібностей у найважливішій сфері його життєдіяльності – трудовій; сприяння самовизначенню кожного викладача в усіх сферах життя через індивідуальний вибір; створення творчої атмосфери в колективі; своєчасна позитивна оцінка діяльності викладача та забезпечення соціального захисту викладача в умовах ринкової економіки, матеріальних умов його життя й праці [6, 82].

Творчість учителя іноземної мови характеризується існуванням протиріччя у проблемній ситуації або творчому завданні, наявністю об'єктивних (соціальних, матеріальних) та суб'єктивних (мети, знань, умінь, мотивації тощо) передумов для творчості у процесі вивчення іноземної мови, новизною й оригінальністю поглядів на процес і результат навчання [7, 55].

Сучасна методика вивчення англійської мови висуває такі вимоги до майбутніх учителів:

- комунікативні здібності, здатність здійснювати іншомовне спілкування, знання культури країни, мова якої вивчається; мовленнєві вміння (слухати, керувати діалогом/, дискусією);
- мовні здібності, володіння фонетикою, граматиною, лексиком, що дає можливість спілкуватися у різних життєвих ситуаціях;
- методичні здібності (вміння вчителя планувати свою педагогічну діяльність); методичні прийоми, уміння орієнтуватися у сучасній методичній літературі;
- соціокультурні здібності (знання звичаїв, традицій у країні, мова якої вивчається).

Процес підготовки майбутнього вчителя іноземної мови повинен вести до усвідомлення і бажання студентів бути майстром своєї справи, тобто формувати індивідуальний стиль діяльності. Його розвитку сприяють альтернативні способи опрацювання навчального матеріалу, сприймання навчальної діяльності як творчого пошуку, відчуття студентом себе як активного учасника навчання, відповідність педагогічного знання особистісному досвіду студента. Розвиток індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя залежить від певних чинників, зокрема, рівня професійної підготовки, активності студента, його індивідуальних особливостей [9, 84].

Основними формами навчання є практичні заняття, на яких, на основі теоретичних знань, проведення й аналіз уроку чи позакласного заходу з англійської мови студенти проводять фрагменти заняття у формі ділової гри. Тут створюється можливість відчуття ситуацію навчального процесу з різних позицій (з позиції вчителя та учня), що дає можливість зрозуміти психологію її учасників, набути певного досвіду професійної діяльності. [1].

Засвоєння знань, умінь і навичок становить основний зміст процесу формування методичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Уміння сформовані в опорі на знання, відрізняються від тих, які виникають шляхом пристосування дії до нових умов її виконання через наслідування чужих дій, гнучкістю й керованістю, стійкістю й зміною участі свідомості у виконанні дій [1, 23-24].

Професійні вміння майбутніх учителів іноземної мови формуються у навчально-професійній діяльності, в якій контекст змісту навчання зливається з навчальною діяльністю. Це відбувається під час науково-дослідної роботи студентів, у проектній діяльності, на педагогічній

практиці. Ця діяльність мотивує студента до самостійного пошуку нових знань для практичного застосування.

Отже, творчість виступає невід'ємною складовою особистості вчителя, оскільки вона передбачає нестандартний підхід до організації навчально-виховного процесу та зумовлює успішність останнього. На даному етапі розвитку суспільства інтерес до вивчення англійської мови як мови міжнародного спілкування постійно зростає. Цей факт зумовлює потребу суспільства в підготовці висококваліфікованих викладачів англійської мови, визначальною характеристикою яких має бути спрямованість на організацію навчально- виховного процесу на творчих засадах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Педагогічна творчість майбутнього вчителя іноземної мови є запорукою успішної діяльності самого викладача, так і становлення особистості вихованця. Доведено, що творчість у педагогічній практиці проявляється: в ефективному, доцільному використанні створеного досвіду в нових умовах; в удосконаленні традиційних форм і методів відповідно до нових завдань; в умінні використовувати інтуїцію, імпровізувати, прогнозувати, планувати, розвивати ідеї і бачити варіанти їх вирішення; виявляти нові закономірності навчання і виховання; в умінні вести експериментальну, дослідницьку роботу; швидко, оригінально вирішувати педагогічні завдання тощо.

Творчість–необхідна умова формування вчителя, його самопізнання та розвитку. Проблема розвитку креативності педагога, його творчої діяльності не вирішена належним чином. На сучасному етапі актуалізуються пошуки нових форм і методів організації навчального процесу у закладах вищої освіти, спрямованих на реалізацію творчого потенціалу вчителя. Матеріал даної наукової роботи не розглядає всіх аспектів проблеми. Перспективи подальшого наукового пошуку в даному напрямку вбачаємо у визначенні методів і форм роботи з формування креативності майбутніх учителів англійської мови.

References:

1. Бігич О. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи. Навчальний посібник. Київ: Ленвіт, 2006. 200 с.
2. Волощук І. Методи розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку. Рідна школа. 1998. № 3. С. 29 - 51.
3. Даниленко Л. Формування та розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу. Рідна школа. 1996. № 10. С. 28 – 32.

4. Загвязинский В. Педагогическое творчество учителя. Сов. педагогика. 1988. № 1. С. 70-75.
5. Роменец В. Психологія творчості: навчальний посібник для студ. вузів. 3-тє вид. Київ: Либідь, 2004. 287 с.
6. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум, 2006. 346 с.
7. Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя. Рідна школа. 2001. № 5. С. 55-57.
8. Спиркин А. Философия. Москва: Гардарики, 2000. 368 с.
9. Суровцева Р. Розвиток індивідуального стилю діяльності як умова інноваційної підготовки майбутнього вчителя. Вища освіта України. 2003. № 3. С. 82-84.
10. Фурман А. Теорія навчально-проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект. Монографія. Тернопіль: Астон, 2007. 164 с.

Transliteration of References:

1. Bihych O. (2006). Teoriia i praktyka formuvannia metodychnoi kompetentsii vchytelia inozemnoi movy pochatkovoї shkoly. Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Lenvit, 2006. 200 s.
2. Voloshchuk I. (1998). Metody rozvytku tvorchykh zdbnostei uchniv molodshoho shkilnogo viku. Ridna shkola. 1998. № Z. S. 29 - 51.
3. Danylenko L. (1996). Formuvannia ta rozvytok tvorchoho potentsialu pedahohichnogo kolektyvu. Ridna shkola. 1996. № 10. S. 28 – 32.
4. Zahviazynskyi V. (1988). Pedahohycheskoe tvorchestvo uchytelia. Sov. pedahohyka. 1988. № 1. S. 70-75.
5. Romenets V. (2004). Psykholohiia tvorchosti: navchalnyi posibnyk dlia stud. vuziv. 3-tie vyd. Kyiv: Lybid, 2004. 287 s.
6. Sysoieva S.O. (2006). Osnovy pedahohichnoi tvorchosti: pidruchnyk. Kyiv: Milenium, 2006. 346 s.
7. Sydorenko T. (2001). Tvorchist u diialnosti vchytelia. Ridna shkola. 2001. № 5. S. 55-57.
8. Spyrkyn A. (2000). Fylosofyia. Moskva: Hardaryky, 2000. 368 s.
9. Surovtseva R. (2003). Rozvytok indyvidualnogo stylu diialnosti yak umova innovatsiinoї pidhotovky maibutnoho vchytelia. Vyscha osvita Ukrainy. 2003. № 3. S. 82-84.
10. Furman A. (2007). Teoriia navchalno-problemnykh sytuatsii: psykholoho-dydaktychnyi aspekt. Monohrafiia. Ternopil: Aston, 2007. 164 s.

The Author

Chornous Vira Petrivna
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Social Sciences and
Humanities Department
Communal Institution of Higher Education
«Rivne Medical Academy»,
Rivne, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-3756-1269>
E-mail: 0672528939@ukr.net

Abstracts

ВІРА ЧОРНОУС. Творчість майбутнього вчителя іноземної мови як основа професійного вдосконалення. У статті розглянуто теоретико-методологічні засади вивчення творчості у психолого-педагогічній науці. Подано розуміння творчості як внутрішньої структури та набору механізмів пошукових дій та творчої особи як індивідуальності. Визначено творчість як продуктивну діяльність, в результаті якої створюється новий продукт, що вирізняється новизною, оригінальністю. Водночас творчість описано як значиме, корисне, цікаве, доступне та гармонійне, ефективне розв'язання проблеми, конфліктів, а також як шлях до самоактуалізації і самовираження особистості. Проаналізовано особливості підготовки майбутнього творчого вчителя іноземної мови в умовах модернізації освіти. Визначено основні ознаки творчого педагога. Конкретизовано завдання, які стоять перед сучасним творчим учителем іноземної мови. Акцентовано на необхідності використання дидактичних ігор задля розвитку творчих здібностей учасників навчально-виховного процесу. Розглянуто основні аспекти формування творчої, активної особистості сучасного педагога; розглянуто психолого-педагогічні умови розвитку педагогічної творчості у студентів педагогічних спеціальностей. Доведено, що творча діяльність є важливою умовою розвитку сучасних педагогів іноземної мови.

Ключові слова: педагогічна творчість, творча особистість, творча діяльність, самореалізація, майбутній викладач.

ВЕРА ЧОРНОУС. Творчество будущего учителя иностранного языка как основа профессионального совершенствования. В статье рассмотрены теоретико-методологические основы изучения творчества в психолого-педагогической науке. Представлено понимание творчества как внутренней структуры и набора механизмов поисковых действий и личности как индивидуальности. Определено творчество как продуктивную деятельность, в результате которой создается новый продукт, отличающийся новизной, оригинальностью. В тоже время творчество описано как значимое, полезное, интересное, доступное и гармоничное, эффективное решение проблемы, конфликтов, а также как путь к самоактуализации и самовыражению личности. Проанализированы особенности подготовки будущего творческого учителя иностранного языка в условиях модернизации образования. Определены главные признаки творческого педагога. Конкретизированы задачи, стоящие перед современным творческим учителем иностранного языка. Акцентировано необходимость использования дидактических игр для развития творческих способностей участников учебно-воспитательного процесса. Рассмотрены главные аспекты формирования творческой активной личности современного педагога; рассмотрены психолого-педагогические условия развития педагогического творчества у студентов педагогических специальностей. Доказано, что творческая деятельность является важным условием развития современных педагогов иностранного языка.

Ключевые слова: педагогическое творчество, творческая личность, творческая деятельность, самореализация, будущий учитель.

WIRA CZORNOUS. Twórczość przyszłego nauczyciela języka obcego jako podstawa rozwoju zawodowego. Artykuł rozważa teoretyczne i metodologiczne zasady badania twórczości w naukach psychologiczno-pedagogicznych. Podano rozumienie twórczości jako wewnętrznej struktury i zespołu mechanizmów działań poszukiwawczych oraz osobowości twórczej jako jednostki. Twórczość definiowana jest jako działalność produkcyjna, w wyniku której powstaje nowy produkt, który wyróżnia się nowością i oryginalnością. Jednocześnie twórczość jest opisywana jako sensowne, użyteczne, ciekawe, przystępne i harmonijne, skuteczne rozwiązanie problemów, konfliktów, a także sposób na samorealizację i wyrażanie własnej osobowości. Przeanalizowano specyfikę kształcenia przyszłego kreatywnego nauczyciela języka obcego w warunkach modernizacji edukacji. Określono główne cechy twórczego

nauczyciela. Sprecyzowano zadania stojące przed współczesnym kreatywnym nauczycielem języka obcego. Nacisk kładzie się na potrzebę wykorzystania gier dydaktycznych do rozwijania zdolności twórczych uczestników procesu edukacyjnego. Przeanalizowano główne aspekty kształtowania twórczej, aktywnej osobowości współczesnego nauczyciela; uwzględniono psychologiczne i pedagogiczne uwarunkowania rozwoju twórczości pedagogicznej u studentów kierunków pedagogicznych. Udowodniono, że aktywność twórcza jest ważnym warunkiem rozwoju współczesnych nauczycieli języków obcych.

Słowa kluczowe: *twórczość pedagogiczna, osobowość twórcza, aktywność twórcza, samorealizacja, przyszły nauczyciel.*

Contents

1. PSYCHOLOGY OF THE XXI CENTURY: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS 3

Elena BELOVOL, Zlata BOYKO, Elena SHURUPOVA
Gerotranscendence: a new approach to understanding
successful ageing 4

Olena HREK, Hanna TOLSTYKH
Special features of a nurse's psychological security in a
COVID-19 pandemic 19

2. MODERN EDUCATION IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC.... 30

Lesia GRYTSIAK, Valeriia KHLOPCHYK
Using online learning platforms for remote foreign
language teaching during the COVID-19 pandemic..... 31

Igor DMYTERKO, Myroslawa MARUSZCZENKO
Problemy organizacji nauki online u studentów
uniwersytetów medycznych w warunkach
współczesnych wyzwań 43

Світлана ЯГЕЛО, Галина СТЕЧАК
Дистанційне навчання в умовах пандемії. 54

3. PSYCHOLOGICAL, PEDAGOGICAL AND ORGANIZATIONAL CONDITIONS FOR THE INTRODUCTION OF EUROPEAN EDUCATIONAL STANDARDS 68

Олена БОГДАНОВА
Соціально-історична ретроспектива формування
освітніх систем: аксіологічні засади 69

Olena WELCHINSKA

Features of the content of test tasks in the discipline
«Standardization of Medicines» 86

Марія КРАВЧУК, Оксана ГУРНЯК, Олександр РОМАНЕНКО

Формування природничо-наукової компетенції у
студентів при вивченні медичної паразитології 97

Ярославна ЛЕБЕДЄВА

Система внутрішнього забезпечення якості вищої
освіти в Україні: проблеми та перспективи розвитку 108

Надія ПОСТРИГАЧ

Актуальні аспекти забезпечення якості
професійної підготовки грецького вчителя в умовах
європейської інтеграції 121

Віра ЧОРНОУС

Творчість майбутнього вчителя іноземної мови як
основа професійного вдосконалення 135

Spis treści

1. PSYCHOLOGIA XXI WIEKU: OSIĄGNIĘCIA I PERSPEKTYWY	3
Ołena BEŁOWOŁ, Złata BOJKO, Ołena SZURUPOWA Gerotranscendencja: nowe podejście do zrozumienia pozytywnego starzenia się.....	4
Ołena HREK, Hanna TOŁSTYCH Cechy bezpieczeństwa psychicznego pielęgniarki w warunkach pandemii COVID-19.....	19
2. NOWOCZESNA EDUKACJA W WARUNKACH PANDEMII COVID-19	30
Łesia HRYCIAK, Walerija CHŁOPCZYK Korzystanie z platform internetowych do zdalnej nauki języków obcych podczas pandemii COVID-19.....	31
Ihor DMYTERKO, Myrośława MARUSZCZENKO Problemy organizacji nauki zdalnej u studentów uniwersytetów medycznych w warunkach współczesnych wyzwań.....	43
Switłana JAHEŁO, Hałyna STECZAK Zdalne nauczanie w warunkach pandemii.	54
3. PSYCHOLOGICZNE, PEDAGOGICZNE I ORGANIZACYJNE WARUNKI WPROWADZENIA EUROPEJSKICH STANDARDÓW EDUKACYJNYCH	68
Ołena BOHDANOWA Społeczno-historyczna retrospektywa kształtowania się systemów edukacyjnych: zasady aksjologiczne.	69

Ołena WELCZYŃSKA

Cechy treści zadań testowych w dyscyplinie
„Standaryzacja środków leczniczych”..... 86

Mariia KRAWCZUK, Oksana HURNIAK, Oleksandr ROMANENKO

Kształtowanie kompetencji w zakresie nauk
przyrodniczych u studentów w trakcie nauki
parazytologii medycznej..... 97

Jaroslavna LEBIEDIEWA

Wewnętrzny system zapewniania jakości kształcenia w
obszarze szkolnictwa wyższego Ukrainy: problemy i
perspektywy rozwoju..... 108

Nadija POSTRYHACZ

Aktualne aspekty zapewnienia jakości kształcenia
zawodowego nauczycieli greckich w warunkach
integracji europejskiej..... 121

Wira CZORNOUS

Twórczość przyszłego nauczyciela języka obcego jako
podstawa rozwoju zawodowego..... 135

WORK APPLICATION

Editorial Board EHS:S&S Takes the evaluation and publication of original materials, previously unpublished texts and only the ones that at the same time do not pass any publishing process.

Language(s) of publication: English, Polish. Possibility of the publication to further the stated languages - by the decision of the editorial board.

Authors who wish to publish the article in „European Humanities Studies: State and Society”, must send it to the E-mail: ehs.state@gmail.com, contains information about the author: academic degree and academic title, place of work (university, college, department), city, country, e-mail address.

After the successful Peer-review materials obtained the author will receive official notification of acceptance of an article for publication and preparation for publication. After receiving such notice, the author directs the editorial board of the Declaration of the author (download): print, fill out "by hand", sign, scan and send by e-mail edition: ehs.state@gmail.com

Declaration of the author:

- confirms that his / her text does not violate the rights of third parties, and is not in consideration for publication in any edition;
- confirms the accuracy and completeness of the copyright data (affiliation);
- agrees to submit personal information in electronic and printed form;
- in the case of collective work, the authors indicate the proportion of personal contributions (in accordance with the recommendations of the Ministry of Science and Higher Education, and in order to counter the practice of "ghostwriting" and "guest authorship").

Payment of printing costs (when it is necessary) carried out by the author only after the successful completion of a preliminary review procedure and the adoption of the Declaration of the editorship of the author.

Edition does not pay fees for the publication of the texts on the pages of the EHS:S&S. The editors reserve the right to make minor changes and reductions in the articles, which have no influence on their content, notifying the author.



**THE JOURNAL IS AVAILABLE ONLINE IN THE FOLLOWING DATABASES /
CZASOPISMO JEST DOSTĘPNE ONLINE W BAZACH:**



Index Copernicus International (<http://www.indexcopernicus.com>)

Link: <http://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=46623>



Biblioteka Narodowa (https://alpha.bn.org.pl/search*pol)



Polska Bibliografia Naukowa (<https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/works/734610>)



Centrum NUKAT (<http://katalog.nukat.edu.pl/lib/item?id=chamo:3718161&theme=nukat>)

<http://ehs.eeipsy.org> (OJS access on-line)

Address for correspondence of the Editorial
European Humanities Studies: State and Society

Adres korespondencyjny redakcji
European Humanities Studies: State and Society

E-mail: ehs.state@gmail.com

Website /
Adres strony internetowej

<https://osvita.eeipsy.org>



EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society /
EUROPEJSKIE STUDIA HUMANISTYCZNE: Państwo i Społeczeństwo. –
Issue 3, 2021. - (Poland - Ukraine)



International Publishing / Międzynarodowe Wydawnictwo

East European Institute of Psychology (EEIP) / Wschodnioeuropejski Instytut Psychologii

Oddział w Krakowie (Polska) - 30-009 Kraków

tel. +48 797 325 749

Oddział w Kijowie (Ukraina) - 03039, Kijów, Ukraina

str. Holosiivska 13, of. 528-530, 03039, Kyiv, Ukraine

tel. +380442570710, +380443608622

e-mail: ehs.state@gmail.com

Partnership / Współpraca

Polska Akademia Nauk, pl . Defilad 1, 00-901 Warszawa, Poland (Przedstawicielstwo w Kijowie)

Fundacja im. M. Reja, Kraków

ul. Nad Potokiem 20, 30-830 Kraków, Poland